بسم الله الرحمن الرحيم

Bakı - 2017

Kitabın adı:
Quran ilə Aldadanlar

Müəllif:
İhsan ŞENOCAK

QURAN ilə ALDADANLAR

İhsan ŞENOCAK

Müqəddimə

İslama qarşı cəbhə alanlar, Qurani-Kərimin qlobal gücləri təhdid edən, dirildən, hökm edən xüsusiyyətini yanlış təvillərlə yox etmək üçün, Quranın izahı mahiyyətində olan Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsini aradan qaldırmaq adına ciddi şəkildə səy göstərməkdədirlər. Bu fəaliyyətə "Quran müsəlmanlığı" adını verərək müsəlmanları bu mübarizəyə qatmağı, xaricdən olduğu kimi, **içəridən də İslamı vurmağı hədəfləyirlər. Fərqli aspektdən Sünnəyə yönəldilən tənqidlərlə**, Qurani-Kərimin Sünnəylə olan bağı qoparılmaqdadır. Beləcə hər kəsin Qurani-Kərimi öz istəklərinə **görə** anlamasına zəmin hazırlanır.

Oryantalizm İslamla birbaşa mübarizə edərək irəliləmədiyini gördükdə, **Sünnəni rədd edən "Quran Müsəlmanlığıyla" İslamı yox etməyə çalışır. Birbaşa Allah Rəsulunu ﷺ tənqid etməklə, müsəlmanların nifrətini öz üzərlərinə çəkəcəklərini bildikləri üçün, səhih hədisləri Allah Rəsulunun ﷺ hüququnu qoruyurmuş kimi görünərək, rədd edirlər.**

Allah-Təalanın Qurani-Kərimi Peyğəmbərimizə ﷺ nazil etməsi, əslində Peyğəmbərimiz vasitəsilə bu kitabın insanlara izah olunması həqiqətini də özündə daşımaqdadır. "Bəyan" vəzifəsinin Allah Rəsuluna verilməsi, Qurani-Kərimin də açıqlanmağa möhtac olduğu həqiqətini ehtiva edir. Quranla Sünnənin "Bəyan münasibəti" məzmununda zikr edilməsi, biri kimi digərinin də ilahi qoruma altında olduğunu tələb edir. Ayədə keçən "zikr" sözü ümumi mənada ələ alındığında, Allahın qorunmasını vəd etdiyi risalət, ya da İslam şəriəti olaraq aydın olur. Necə ki, Allah-Təalanın kafirlərin xoşuna gəlməsə də tamamlayacağını vəd etdiyi "nurullah" tərkibi "İslam şəriəti" mənasındadır. Hər nə qədər bəzi təfsirçilər ayədə keçən "zikr" sözündən Qurani-Kərimi anlasa da, bu vəziyyət Allah azzə və cəllənin Sünnəni qorumayacağı mənasına gəlmir. Çünki Qurani-Kərimlə əməl edilməsi başa düşülməsinə,

başa düşülməsi də Sünnənin varlığına bağlı olduğuna görə Quranın "mübəyyini" (açıqlaması) olan Sünnənin də, Quran kimi qorunması lazımdır. Çünki bəyan edilənin qorunması, **bəyan edənin doğru bir şəkildə mühafizə edilməsinə bağlıdır. Qurani-Kərim ancaq** Allahın istədiyi şəkildə başa düşülərsə qorunmuş olar. Əks təqdirdə təhrif edilmiş olur ki, heç bir şəkildə təhrif qorunma əhatəsinə girmir.

Qurani-Kərimin anlaşıla bilməsinin Sünnəyə olan ehtiyacını yaxın planda müşahidə edən Səhabə Kitabın Sünnə tərəfindən açıqlanan heç bir istiqamətinin bağlı qalmaması üçün Allah Rəsulunun ﷺ yeməyindən içməsinə, oyaq halından yuxusuna, oturmasından qalxmasına kimi həyatın**ın bütün** incə nöqtələrini **rəvayət etdi. Necə ki**, **hədis məcmuaları Səhabənin heç bir detalı keçmədən**, Allah Rəsulundan sadir olan hər şeyi rəvayət etdiyi hədislərlə doludur.

Qurani-Kərimin raviləri olan Səhabə, eyni zamanda Sünnənin də ravisi olma vəzifəsini boynuna götürmüş, bir-birilərini sorğulayaraq Səhabənin ədalətilə əlaqəli bütün şübhələri qaldırmışlar. Çünki, başda Hz. Ömər (r.a) olmaqla Səhabənin hədis sorğulaması həmişə bəraatlə nəticələnmiş, həmçinin sonrakı dövrlərdə ediləcək ittihamlar böhtan daxilində qiymətləndirilmişdir.

Allah Rəsulunun hədislərinə fikir vermədən, Sünnəyə baxmayaraq hökm verənlər, "Nə üçün belə edirsiniz?" sualı ilə qarşılaşdıqlarında öz **arzu və istəklərinə uyğun gəlməyən hədislər mütəvatir dərəcəsində olsa** da belə, uydurma olduqlarını iddia edə bilirlər. Bu vəziyyətdə ağla belə bir sual gəlir: Quran müsəlmanları "Niyə Səhabənin rəvayət etdiyi Sünnəni inkar edir də, onların nəql etdiyi Quranı qəbul edir.? Onlar Qurani-Kərimi rəvayət edərkən etibarlı, hədisləri nəql edərkənmi -əstağfirullah- xəyanət içərisindədirlər?! Onların hər bir nassı mühafizə etmə metodu eyni deyil mi? Qurani-Kərimi mühafizə edərkən müvəffəqiyyətli olanlar, **nə üçün Onun mübəyyini (açıqlaması) olan və qorunması özünün mühafizəsinə bağlı olan Sünnəni**, əzbərləmə nöqtəsində aciz qalsınlar?!

Qurani-Kərimin tarixi proses içərisində məruz qaldığı hücumların ən təhlükəlilərindən olan Sünnəni rədd edən Quran müsəlmanlığı, bu gün gəldiyi nöqtə etibarilə Ümmətdən, O Ümməti var edən İslam mirasından şübhə edər hala gəlmişdir. Məsələnin ciddiliyini görüb elm üçün yollara düşən minlərlə tələbələrdəndən bir qardaşımız, **dərsləri arasında bizim mövzu ilə əlaqəli yazılarımızın bir qismini Azə**rbaycan dilində, siz can qardaşlarımla görüşdürdü.

Səhabə zamanında İslamla tanış olan və əsrlərdir də elə qalan Azərbaycana və oradakı insanlığın üz ağı olmağa namizəd gənc qardaşlarıma sevgilərimi ərz edərkən, onlara bu əsərin çatması üçün xeyli məşğul olan tələbə qardaşıma da təkrar sevgilərimi ərz edirəm.

İhsan ŞENOCAK

1- MUSTAFA İSLAMOĞLU VƏ QƏTL EDİLƏN KÖRPƏLƏR

Əhli-beyt ən şərəfli mənsəbə daxildir. Amma onlar ülvi olanı süfli olanla dəyişməyi heç düşünməmişlər. Faiz, kölələşdirən sahələrin sərvətinə sərvət qatan cahilliyə iqtisadi sisteminin əsaslarından biri idi. Allah Rəsulu ﷺ belə bir mühitdə ilk olaraq əmisi Abbasın faizini ləğv etdi. Cahilliyədən qalma qan davalarını sonlandırarkən də, yenə ilk olaraq Rəbiə b. əl-Haris b. Əbdülmüttəlibin qan davasını sülhlə nəticələndirdi. Zəkat kasıbların ümidi oldu. Kasıblar zəkatla təməl ehtiyaclarını ödəmək imkanına qovuşdular. Lakin Allah Rəsulu ﷺ Əhli-beytə zəkat almağı qadağan etdi. Bütün təkidlərə baxmayaraq Kəbə xidmətlərindən olan hicabəni (Kəbənin baxımı, qapısının və açarlarının mühafizəsi vəzifəsini) ailəsinə vermədi. Xidmət vasitəsi olan Siqanı (Məkkəyə gələn hacılara su tədarük etmək vəzifəsini) ailəsinə, Kəbənin açarını da Osman b. Talhaya təqdim etdi.

Mədinədə səhabələrin yaşayış tərzi yüksəlincə Əhli-beytin bir hissəsi olan Allah Rəsulunun ﷺ xanımları da bundan nəsibini almaq istədilər. Qurani-Kərim onları kasıblığı seçib Peyğəmbər yanında qalmaqla, ayrılıb firavan bir həyat yaşamaq arasında sərbəst buraxdı.[1] Əzvacı-təhirat, (Peyğəmbərin həyat yoldaşları) məhdud imkanlar və çətin şərtlər altında Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə olmağı üstün tutdular. Hz. Fatimə (r. anhə) Mədinəyə xidmətçi gəldiyini eşidəndə atasının yanına gedib dəyirman daşı çevirməkdən əllərinin, su daşımaqdan da çiyinlərinin yara olduğunu bildirərək xidmətçi istədi. Allah Rəsulu ﷺ xidmətçiləri Bədir yetimlərinə verdi, qızı Fatiməyə (r. anhə) isə təsbeh, həmd və təkbiri tövsiyə etdi. Hz. Əbu Bəkir (r.a) xəlifə olduqda Hz. Əli (r.a) heç bir haqq iddia etmədən ona beyət etdi. Hz. Əbu Bəkir (r.a) və Hz. Ömərin

1. Əhzab, 33/28-29.

(r.a) müşavirə heyətində öz yerini aldı. Hz. Ömər (r.a) Şama gedərkən dövlət başçılığı vəkalətini ona tapşırdı.[2]

Hz. Əbu Bəkirin (r.a) vəfatı, Hz. Ömərin (r.a) də şəhadətindən sonra Hz. Əli (r.a) iki ayrı xütbə verərək onları xeyirlə yad etdi.[3]

Əli aranızdadırmı?

Quldurlar Mədinədə böyük bir topluluqla Xəlifə Hz. Osmanın (r.a) evini mühasirəyə aldılar, içəriyə su girməsinə belə icazə vermədilər. Mühasirə zamanı Xəlifənin ağlına ilk olaraq Əhli-beyt gəldi. Buna görə evinin damına çıxıb topluluğa: "Əli (r.a) aranızdadırmı?" - deyə soruşdu, "xeyr" cavabını alanda "yaxşı, bəs Sad aranızdadırmı?" - deyə soruşdu. Yenə eyni cavabı aldıqda susdu və bir müddət sonra "Aranızda bu vəziyyəti Əliyə çatdıracaq biri yoxdurmu?" - deyə soruşdu. Hz. Əli (r.a) hadisədən xəbərdar olduqda Hz. Osmana (r.a) üç tuluq su göndərdi. Suyu içəri keçirmək çətin oldu. Bu müddətdə Haşimoğulları və Bəni Üməyyədən çox sayda adam yaralandı. Hz. Osmanın (r.a) qətl ediləcəyi xəbəri ortalıqda yayılanda Hz. Əli (r.a) oğulları Hz. Həsən və Hz. Hüseynə "QILINCLARINIZLA BİRLİKDƏ GEDİN, OSMANIN QAPISINDA GÖZLƏYİN, İNSANLARIN ONA ZƏRƏR VERMƏSİNƏ İCAZƏ VERMƏYİN" - buyurdu.[4] Quldurlar tərəfindən mühasirəyə alınan evin qapısında Əhli-beyt keşik çəkdi. Hz. Həsən atılan oxla yaralandı. Bütün bunlara baxmayaraq Əhli-beyt, Hz. Osmanı (r.a) üsyançılara təslim etmədi, müqavimət göstərdi. Quldurlar evə qapıdan girə bilməyəcəklərini anlayıb arxadan dolanıb divara dırmaşdılar və damdan içəri girib Hz. Osmanı (r.a) Qurani- Kərim oxuyarkən şəhid etdilər.[5]

---

2. Ət-Təbəri, IV, s, 203-204.
3. Əbul-Həsən ən-Nədvi, *Surətani Mutəzəddətani,* s, 42.
4. Suyuti,*Tarixul-Xuləfa*, s, 159.
5. Ən-Nədvi, *e. a. ə.,* s, 44.

Niyə Əli?

Hz. Osman (r.a) mühasirə altında ilk olaraq Hz. Əlini (r.a) xatırladı. Çünki Allah Rəsulu ﷺ əshabıma pis söz deməyin[6] buyurduğunda Hz. Əli Ona hər kəsdən daha yaxın idi. İttibada (təslimiyyətdə) da öndə idi. Buna görə Hz. Osman (r.a) kütləyə “Əli aranızdadırmı?” - deyə soruşdu. Əhli-beyt Ümmətin birləşməsi üçün çətin zamanlarda geri addım atdı. Onlar heç bir zaman Peyğəmbərə nəsəbcə yaxın olmaqlarından, dünyəvi məqsədlər üçün istifadə etmədilər. Həsən b. Əli bir gün bazarda ehtiyacı olan bir mal üçün dükan sahibi ilə bazarlığa girişdi. Satıcı malın bazar qiymətini dedi. Daha sonra həmsöhbətinin Allah Rəsulunun ﷺ nəvəsi olduğunu öyrənəndə hörmət hissi ilə malın qiymətini aşağı saldı. Hz. Həsən "Dünyalıq bir şey üçün Allah Rəsuluna ﷺ yaxınlığımdan faydalanmağı qəbul etmərəm" - deyərək təklifi rədd etdi. Zeynəlabidin də Allah Rəsuluna ﷺ yaxınlığı səbəbi ilə ona bir şey verilməməsi üçün özünü gizləyərdi.[7]

Yəhudi amili: İbn Səbə

Allah Rəsulu ﷺ vaxtında dəfələrlə fitnə yolunu açmağa çalışan, ancaq müvəffəq ola bilməyən yəhudilər Hz. Ömərdən (r.a) sonra ortaya atıldılar. Peyğəmbərin şərəfli nəsəbinə aid olmağın adı olan Əhli-beyt yəhudilərin müdaxiləsi ilə öz mənası xaricində yeni mənalarda işlədildi. Yəhudilər ümmətin böyük bir tərkibini qoparan bu əməllə təkbaşına bütün parçalanmaları şeytani bir zəkayla yerinə yetirdiklərini bir daha göstərdi. "Əli tərəfdarlığı" adı altında yaşanan bu parçalanmanın baş memarı Yəmən yəhudisi Abdullah bin Səbədir. İbn Səbə, Hz. Əli (r.a) ilə Hz. Müaviyə arasındakı ixtilafı müharibəyə çevirmək üçün xeyli güc sərf etmiş, ancaq Hz. Əlidən (r.a) üz görməmişdir. Hətta Hz. Əliyə (r.a) "sən ilahsan" demişdir. Bunungla da Hz. Əlinin (r.a) əmri ilə Mədainə sürgün edilmişdir.

---

6. Buxari, 3673.
7. İbn Kəsir, *əl-Bidayə,* IX, s, 106.

İbn Səbə getdiyi yerlərdə boş durmadı, məcusilərlə ittifaq qurdu. Yəhudi və məcusi ittifaqı fitnəyə böyük yol açdı. Əməvilərin xətaları da bu məcranı yüksəltdi. İki məğlub millət İslam səfində durub Hz. Əli (r.a) üzərindən tərəfdar topladı. Ümmətin bütünündən ayrılan bu parçaya daha sonra "Əhli-beyt məzhəbi” deyildi.

Təqiyyə Strategiyası

Şiə böyümə müddətini təqiyyə strategiyası ilə idarə etdi. Quranla da əlaqələndirdiyi bu anlayışı[8] beşinci imamlarına istinad edilən bir sözlə təsdiq etdilər: "ət-Təqiyyə dini və dinu əbai və lə iman limən lə təqiyyə ləhu (Təqiyyə həm mənim, həm də atalarımın dinidir. Təqiyyəsi olmayanın dini də yoxdur)".[9]

Şiələr bununla dəvətə başlayarkən çoxtanrılı sistemi kəlimeyi-tövhidlə rədd edən Allah Rəsulunun ﷺ tərtəmiz yoluna “təqiyyəni” bulaşdırdılar.

Təqiyyə ilə həqiqi niyyətini gizləyən şiələr hər dövrdə İslama yönələn təhdidlərin bir parçası oldu. Su ilə balığı vuruşduracaq qədər fitnə mütəxəssisi olan yəhudilər İslam dünyasındakı bir çox bölünməni şiələr üzərindən icra etdi. Təəssüf ki, şiələr də buna fürsət verdilər. Onlar İslam coğrafiyasını zəbt edəndə monqolların, Səlahəddinin fəth ordusuna qarşı səlibçilərin, Suriya fransızlar tərəfindən işğal ediləndə də müstəmləkəçilərin tərəfində iştirak etdilər.

Xomeyni

İslam dünyası müasir dövrdə Xomeyni ilə "İran İslam Respublikası"na şahid oldu. Xomeyni "İslam hökumətinin başçısı", "Ğaib imamın naibi" ünvanları ilə ümmətin tamamını əhatə edən fikirlər səsləndirdi. Bir qrupun deyil, ümmətin mənfəətlərini qoruyacağını bildirdi. Bütün İslam coğrafiyasında mülayim ab-hava meydana gəldi. Xomeyni birlik

8. Ali-İmran, 3/28.
9. Əl-Məvsuafil-Ədyan, I, s, 54.

fikirləri səsləndirərkən Sünnə və Camaat əqidəsinə bağlı alimlər: “Xomeyninin bu hücumunun şiələr üçün bir islahatmı, yoxsa yeni bir təqiyyəmi" - olması haqqında düşündülər, lakin sui-zənn olmasın deyə onun haqqında mənfi bəyanat vermədilər. Bəzi jurnalistlər baş verənlərdən yaxından xəbərdar olmaq üçün İrana gedib-gəldilər. Gedib-gələnlərin isə qənaətləri müxtəlif idi. Alimlər Xomeynini anlamağa çalışdığı müddətdə susmağa davam edərkən, İransevərlərin nəşr etdiyi məcmuə və kitablar hər yerdə şiələrin təbliğatını gücləndirirdi. Xomeyninin xaricə yönəlmiş İslam birliyi mesajları müsəlman gənclərdə böyük bir həyəcan oyandırdı. Sünnilər tarixdə ilk dəfə bir Ayətullaha "İmam" dedilər: "İmam Xomeyni". Bu ifadə onun siyasi mesajlarının sünnilər tərəfindən də ictihad olaraq qəbul edildiyi mənasına gəlirdi. Təqiyyə Xomeyninin qalxanı idi. Kitabları başqa dillərə çevrilirkən Əhli-Sünnəyə zidd fikirlər tərcümə olunmurdu. Beləliklə, Xomeyni sünni müsəlmanlar arasında səhabələrə söyməyən Ayətullah olaraq tanındı və sevildi. Halbuki həqiqi Xomeyni, təbliğatı edilən Xomeynidən çox fərqli idi. Nəşr etdiyi kitablar əvvəlki Ayətullahlardan yalnız adının fərqli olduğunu göstərdi. “Kəşful-Əsrar” adlı kitabında səhabələri dini dünyəvi məqsədlərinə, Qurani-Kərimi də fasid niyyətlərinə vasitə edən, şiələrin imamətinə qarşı çıxan, Hz. Əlinin (r.a) xilafətinə dəlalət edən ayələri Qurandan çıxaran bir qrup olaraq xarakterizə edirdi.[10]

İslam Dünyasında Xomeyni sevgisi məhəbbət korluğu meydana gətirdi. Onların İslamı birləşdirmək fikri, təqiyyə sənəti və Kərbəla hadisəsi haqqındakı düşüncələri intiqam almağa hazır insanların yetişməyinə səbəb olmuşdur. Kərbəla ilahiləri, ya da səhabəyə lənət cümlələri ilə böyüyən uşaqlar sünniləri Hz. Hüseyni şəhid edən Yezid kimi gördülər. İranpərəst lobbinin təsiri ilə "Kərbəla" mövzusu gündəmə gətirildi. Televiziya vaizlərinin daha çox reytinq qazanmaq üçün həmişə Kərbəla mövzusundan danışması insanlardakı Əhli-Sünnə həssaslığını zədələdi. Halbuki alimlər "Kərbəla"

---

10. Xomeyni, *Kəşful-Əsrar,* s, 114; Ən-Nədvi *e. a. ə.,* s, 53.

kimi hadisələrin ümmət arasındakı ixtilafı daha da dərinləşdirəcəyini bilərək dərs halqaları xaricində danışılmasını doğru görməmiş, "Allah bizi o dövrdə yaşatmayıb əlimizi qandan qorudu, biz də dilimizi qoruyaq "demişdilər. Əfsus ki, ekran vaizləri və islamşunaslar qədim olan hər şey kimi, bu təsbiti də rədd etməyi müasir olmağın bir şərti saydılar. Beləcə İranda yeni şiəlik imici ilə intiqam virusuna mübtəla, xəstə ruhlar yetişdi. Monqolların, səlibçilərin dünən edə bilmədiyi qırğınları, bu gün İran Hizbullah və Əsəd güclərindəki radikal insanlar etməkdədir.

Mustafa İslamoğlu

Mustafa İslamoğlu danışıqlarında şiəliyi "Əhli-beyt məzhəbi" adlandırır və onların dəlalət əhli olduqlarını iddia etməyin səhv olduğunu deyir.[11] Qurani-Kərimin "ikinin-ikincisi" olaraq xarakterizə etdiyi Hz. Əbu Bəkirə (r.a) Allah Rəsulunun ﷺ "Əgər məndən sonra peyğəmbər gəlsəydi, Xəttab oğlu Ömər olardı" - dediyi Hz. Öməri (r.a) təhqir edən, iffəti Quranın bəyanı ilə sabit olan Hz. Aişəyə zina isnad edən insanların meydana gətirdiyi birliyə "Əhli-beyt məzhəbi" demək, ifadələrinin Əhli-Sünnədən daha mötəbər olduğunu iddia etməkdir. Çünki Qurani-Kərim Əhli-beytin günah əlaqəsinin digər insanlardan fərqli olduğunu ifadə edir.[12]

İslamoğlunun "Əhli-Sünnə" və "Əhli-beyt" təsnifini qəbul edən bəzi insanlar bir müddət sonra "Əhli-beyti" Allah Rəsuluna ﷺ daha yaxın görməyə başladı. Şiələrə məhəbbətdən hasil olan bir korluqla səhabələrin rəvayət etdiyi hədislərə şübhə ilə yanaşır, boş sözlər olaraq görməyə başladılar. Təəssüf ki, bu məhəbbət korluğu bu gün bəzi müsəlmanları Suriyadakı İran və Hizbullah qırğınına siyasi səbəblər uydurmaq axtarışına sövq etmişdir. İslamoğlunun "İranın təzkiyə məmuru" olduğunu iddia etmirik. O, özünü necə tanıdırsa elədir. Lakin ifadələri vəzifəli bir təzkiyə məmurunun şərhləri

11. Bu dəlil burdan alınmışdır: http://www.youtube.com/watch?v=jT-kEM0vWUaY.
12. Əhzab, 33/33.

kimidir. Təəssüflər olsun ki, çətin zamanlarda Hz. Osmanın (r.a) qapısında gözləməyi İslami bir vəzifə hesab edən Əhli-beyt adı İslamoğlunun dilində səhabələri söyən, Banyasda (Suriyada bir bölgədir) adı Əbu Bəkir (r.a), Ömər (r.a), Osmandır (r.a) deyə boğazları kəsilərək öldürülən körpə qatillərindən ibarət birliyin adına çevrilmişdir. Əgər Hz. Əli (r.a) bu gün həyatda olsaydı, şübhəsiz ki, Hz. Osman (r.a) məsələsində olduğu kimi yenə oğullarını Suriyada, İraqda şiələr tərəfindən şəhid edilən məzlum müsəlmanları qorumaq üçün göndərərdi. Sabah böyük məhkəməyə səhabələr, Banyasda ağzındakı əmziklə qətl edilən Ömərlər, Əbu Bəkirlər, əhli-bidət olan şiələr və onları təzkiyə edərək etdiklərini qanunilәşdirən İslamoğlu da gələcək. Hər kəs etdiklərinin, etməsi lazım gələndə etmədiklərinin, söylədiklərinin, söyləməyi lazım olarkən söyləmədiklərinin hesabını verəcək.

Əhli-Sünnəni tənqid edən və şiəliyi tərifləyən Mustafa İslamoğlu, bunu bizim yanımızda eləsə onun tənqidlərinə layiqli cavab verərdik.Lakin bu ifadələr xalqa açıq məclislərdə dəfələrlə danışıldı və müqayisədən aciz bəzi müsəlmanlar tərəfindən qəbul edildi. Nəticədə Əhli-Sünnə alimlərinə qarşı bir etibarsızlıq meydana gəldi. Dinləyicilər arasında Əqidə, Fiqh, Təfsir, Hədis məcmualarına qədər İslamdan şübhə edən mübtədilər (bidətçilər) tayfası zühur etdi.

2- MUSTAFA İSLAMOĞLUNUN FİKİR KÖLƏLİYİ LAYİHƏSİ

Bu yazını İslam qardaşlığı naminə və bir müsəlmanın "əmri-bil-məruf" vəzifəsini yerinə yetirmək çərçivəsində qələmə aldım. Mustafa bəy! Hər hansı məsələyə açıqlama verərkən istifadə etdiyiniz Əhli-Sünnəyə görə belə, Əhli-beytə görə belədir şəklində dedikləriniz sizi təqlid edənlər nəzdində İslamın əsasında biri digərinin alternativi olan iki yol olduğu şəklində başa düşülür. Əhli-Sünnə alimlərini təhqir etmək və şiə alimlərini tərifləməklə "Əhli-beyt" adı altında şiəliyi tabe oluna biləcək məzhəb kimi göstərməkdir.

Bir "Quran müsəlmanı" olaraq Əhli-beytin Allahın kitabında Peyğəmbərimizin ailəsi mənasında işləndiyini yəqin ki, bilirsiniz. Buna baxmayaraq "Əhli-beyti" təhqir edən şiəliyi bu şəkildə təsmiyə etməyiniz doğru deyildir. Çünki müsəlmanlar tərəfindən bu yazılar yalnış başa düşülür.

Əhli-Sünnə İslamın Özüdür

Mustafa bəy! Məlum olduğu kimi Əhli-Sünnə hər hansı bir alternativ deyil, Əhli-beyti də əhatə edən kökdür. İslamın özüdür. O, səhabələrə Allah Rəsulundan ﷺ miras qalmışdır. İbn Teymiyyə mövzuya dair bunu deyir: "Əhli-Sünnə, Allah-Təala Əbu Hənifəni, Maliki, Şafeini və Əhməd b. Hənbəli yaratmamışdan çox əvvəl var olan məzhəbin adıdır".[13]

Allahın elçisi "Təriqəti-Naciyədən" (xilas olan firqədən) bəhs etdiyi bir hədisində özünə yönəldilən suala cavabında xilas olanların "Özü və səhabələrinin mənimsədiyi yolda səbat göstərənlər" - olduğunu ifadə etmişdir.[14]

Buna görə "xilas" olanlar zərurəti-diniyyə daxilində qiymətləndirilən əsasları qəbul edərək səhabə yolu üzərində

13. İbn Teymiyyə, *Minhəcus-Sünnətin-Nəbəviyyə*, II, 266.
14. Tirmizi, İman, 18.

olanlardır.[15] Səhabələr də bu anlayışı eyni çərçivədə istifadə etmişdir. Necə ki, İbn Abbas: "**Bəzi üzlərin ağ, bəzi üzlərin isə qara olacağı gündə (qiyamət günündə), üzü qara olanlara: "İman gətirəndən sonra kafirmi oldunuz? İndi, kafir olduğunuza görə dadın əzabı!" – deyiləcəkdir**"[16] ayəsini təfsir edərkən, üzləri ağ olan kəslərin "Əhli-Sünnə vəl-camaat" olacağını bildirmişdir.[17] Tabeundan Əyyub əs-Səxtiyani (ö. 131), ətbəut-təbiindən də Süfyan əs-Səvri (ö. 161) başda olmaqla bir çox alim Əhli-Sünnə anlayışını eyni mənada işlətmişlər.[18] Xarici ünsürlərin təsiri ilə Hz. Osman dövründə ortaya çıxan fitnələr xaricilik, şiəlik və mötəzilə məzhəblərinin ortaya çıxmağına səbəb oldu. (əl-Mubarəkfuri, Tuhfətul-Əhvəzi, VII, 54) Bu parçalanmadan sonra ümmətə aid məsələləri yazmaq ehtiyacı ortaya çıxdı.

Sünnə kəlməsi bidət kəlməsinin, camaat kəlməsi də "ayrılmaq" kəlməsinin antonimi kimi işlədilməyə başlandı. Həmçinin Əhli-Sünnənin İslam əsaslarını kənar təsirlərdən qoruyan məfhum kimi formalaşmağına zəmin hazırladı. Bir mənada sünnə və camaat məfhumları İslamdan ayrılan xarici, şiə, rafizi və qədərilərdən ayrıldı.

Zaman keçdikcə fitnə və bidət əqidəvi və ictimai mənada qarışıqlıq və əleyhdarlıq, Sünnə Allah Rəsulu ﷺ kimi inanıb yaşamaq, Camaat isə ayrılmadan bir yerdə qalmaq kimi başa düşüldü. Sünnə və Camaatın bidət və fitnə ilə tam bir ziddiyət içərisində olması tarix boyu davam etdi. Bu məfhumlar Əhli-Sünnə və Əhli-bidət məzhəbləri olaraq adlandırıldı. Modernist müsəlmanlar tərəfindən kənarlaşdırma olaraq qəbul edilib tənqid olunan bu təsnif, insanların hansı ölçüləri əsas alaraq müstəqim olacaqlarını, harada, nə üçün lazım olduqlarını təsbit etmək imkanı yaratdı. Əhli-Sünnəyə Qurani-Kərim və Sünnə bütövlüyü içərisində formalaşan,

---

15. Kövsəri, *İftiraqul-Ümmə aləl-Firaq,* 6.
16. Ali-İmran, 3/106.
17. Qurtubi, IV, 107.
18. Suyuti, *Miftəhuəl-Cənnət*, 46

səhabələr tərəfindən də yaşanan İslam olaraq tərif vermək mümkündür. Necə ki, məzhəblərin quruluş dövründəki müctəhidlərin Əqidə və Fiqh məclislərindəki bəyanlarından Əhli-Sünnənin İslamda bir bölünmə olmadığı, əksinə həyatı Qurana və Sünnəyə görə təyin etmək olduğu aydın olur. "Əhli-Sünnə" İslam içərisində yeni bir məzhəbin adı deyil, Allahın nazil etdiyi dinin özüdür.

Tənqid insaf sərhədini keçəndə

Əhli-Sünnə İslamın özü olduğuna görə xüsusən də ona yönəldilən hər bir tənqid İslama aiddir. İslami elmlərə yad, alimlərin elmi və fikri izahlarından məhrum olan bəzi qardaşlarımız sizin zaman-zaman insaf sərhədini aşan tənqidlərinizin təsiri ilə kiçiyi böyük, böyüyü kiçik görmək xəstəliyinə tutuldular. Türkiyədəki bütün mötəbər camaatlar Əhli-Sünnə alimlərinə ehtiram göstərirlər. Buna baxmayaraq sizdən təsirlənən bəzi qardaşlarımız sələf alimlərimizi kiçik görür, ya da sultanların müdafiə məmuru adlandırırlar. Mustafa bəy! Bunu etməyə haqqınız yoxdur. Təqiyyəni dinin əsası qəbul edən şiəliyə “Əhli-beyt" deyib, onları təzkiyə edərkən Allahın şəriətini qorumaq üçün dar ağaclarına meydan oxuyan Əhli-Sünnə alimlərini alçalda bilməzsiniz. Bir "televiziya müəllimi" olaraq ömürlərinin bir hissəsini cihad meydanlarında keçirən Rəbbani alimlər haqqında "onların yaxasına yapışaram" kimi ifadələr işlədə bilməzsiniz. Bu ən yüngül ifadə ilə həddini bilməzlikdir. Mustafa bəy! Ümumi mənada camaatlar "ittihadi-İslam" həssaslığını mühafizə etdi və onu qəbul edənlərə də bunu aşıladılar. Lakin siz zahirdə ümmət həssaslığından bəhs edərkən, Əhli-Sünnəyə aid tənqidlərinizlə Rafizilərin yolunu açdınız.

Mustafa bəy! Sizin vasitəçiliyinizlə ümməti təşkil edən bütündən (Əhli-Sünnədən) ayrılma meydana gəldi. Əhli-Sünnə alimlərinə və onların müəllifi olduğu kitablara qarşı inam azaldı. Artıq sizi dinləyənlər nə Əbu Hənifəyə, nə də Buxariyə etimad edirlər. Mübtədi (bidətçi) birinin tərcüməsini, müctəhid əsərlərindən daha üstün görürlər. Sizdən, ya da

sizinlə eyni prizmadan baxanlardan öyrəndikəri ilə xəbərsiz olduqları bir çox ideoloji, fiqhi, əqidəvi mövzulara etiraz edir, alimləri alçaldırlar. Bir çox mövzuda onların fitvaları ilə əməl etmələrinə baxmayaraq məzhəbsizliyi müdafiə edirlər.

Elm saraylarından ibtidai elm çadırına

Mustafa bəy! Təəssüf ki, sizin sayənizdə "Əhli-Sünnəni" xurafatlar məcmuəsi olaraq görən təəssübkeş insanlar yetişdi. Madam ki, bu qardaşlarımızın sizə etimadları tamdır və bu yolun bələdçisi sizsiniz, bu təqdirdə onlara Əhli-Sünnənin nə demək olduğunu izah edin. Fiqhdən bir fəsli təqrir səlahiyyətinə malik olmayan, lakin "bilmədiyini bilməməyindən" cəsarətlənərək tərcümələrdən hökm çıxaran qardaşlarımıza harada dayanmalı olduqlarını, onları bu hala gətirən siz olduğunuz üçün əvvəla sizin xatırlatmağınız lazımdır. Əfsuslar olsun ki, bu gün elmlə məşğul olan bir çox nüsəlman bir çox İslami elmlər haqqında hökm bəyan edir. Ömründə bir dəfə Buxarini görməyən, nəyə mətn, nəyə sənəd deyildiyini bilməyənlər, eşitdikləri hər hədisin səhih olub-olmadığını müzakirə edirlər. Onların nəzərində nə üsul, nə cərh nə tədil, nə şərh, nə təfsir, nə qayda, nə məqasit kitablarının bir qiyməti var. Nəsxdən şəfaətə qədər Əhli-Sünnənin varlığında icma etdiyi bir çox mövzunu sizin kimi xurafat görürlər. İslamı yaşamaq üçün hər cür fədakarlığı gözə alan, lakin tənqidlərinizin təsiri ilə mədəniyyətin elm saraylarına girməkdən çəkinən, bəlkə də təkəbbürlük edən bu müsəlmanlar, sayənizdə son dərəcə ibtidai elm və fikir "çadırlarına" məhkum oldular.

Fikir köləliyi

İslamı yaşamaq məqsədi ilə sizin yazılarınızı oxuyan və ya dinləyən qardaşlarımızın səmimiyyətinə şübhəmiz yoxdur. Onlar haqqında narahatlığımız orta səviyyədə ifadə qabiliyyəti olan bir bidətçini müctəhid hesab etmələri və onun Əhli-Sünnəyə zidd fikirlərinə tabe olub icmaya qarşı çıxmalarıdır. Təəssüf ki, görüşlərinizə məhkumluq onları Fiqh, Təfsir və Hədisdən məhrum etmişdir. Siz də sanki bu məhkumiyyə-

ti davam etdirmək, "fikir köləlәri" yaratmaq üçün xüsusi bir səy göstərirsiniz.

Qardaşlarımızın söhbətlərinizə, ya da yazılarınıza davamlılıq yolu ilə yaranan məhrumiyyətlərini və dərhal sonra gələn "fikri köləliyini" bir-birinə zidd iki örnəklə açıqlayım: Bu yaxınlarda Beydavi və Nəsəfini mütaliə etmədən oxuyub anlaya biləcək səviyyədə ərəb dili bilən bir qrup Afrikalı şagirdlər ziyarətə gəldilər. Fakultədəki tədrisdən bəhs edərkən müəllimlərindən bəzilərinin, "qədər", "Nüzulu-İsa", "Qəbir Əzabı", "Şəfaət", "qadınların xüsusi hallarda namaz qıla bilməyəcəyi" kimi bir çox məsələni inkar etdiklərini dedilər. Bunları qəbul edib-etmədiklərini soruşdum. Hamısı birdən, əlaqədar ayə və hədislərlə müəllimlərin fikirlərini rədd etdiklərini bildirdilər. Lakin eyni vəziyyət İmam Xətibi oxuyub ilahiyyat fakültəsinə qəbul olan qardaşlarımıza şamil edilə bilməz. Çünki onlar məsələləri ilk dəfə ilahiyyatda eşitdiyindən, doğru ilə yanlışı ayırd edə bilmirlər. Sizin "kitablarınızı" oxuyan türkiyəli tələbələrin Əhli-Sünnəyə zidd fikirləri qəbul etməyi, Afrikalı tələbələrin isə bunu etməməyi sizin "əməyinizin məhsulu" deyilmi?

Qəribədir ki, təqlidi tənqid etdiyiniz halda həyat boyu sözlərinizi təqlid edəcək fikir köləlәri yetişdirmisiniz".

Söhbət müəllimliyi israrı

Niyə belə bir yol təqib edirsiniz? Niyə bir dərs halqası qurmadınız? İzləyicilərinizin yeganə məlumat ağacı olma təkidinizin ardında nə var? Əgər bir dərs halqası olsaydı, həmsöhbət kütləni, elmdə müəyyən bir səviyyəyə çatdıqdan sonra Təfsir, Fiqh, Hədis kitablarını oxuyub təhlil edəcək, azad düşünərək fikirlərinizdən xilas olacaq ya da fikirlərinizin bir qismini qəbul eləsə də digərlərini rədd edəcəkdi. Görəsən, tək "öndər" olmaq arzusu idimi sizi söhbət müəllimliyinə məhkum edən? Sizin "kitablarınızı" oxuyan türkiyəli tələbələrin Əhli-Sünnəyə zidd fikirləri qəbul etməyi, Afrikalı tələbələrin isə bunu etməməyi sizin "əməyinizin məhsulu" deyilmi? Bəlkə oxutmağa gücünüz yetmədiyinə, elminizin

azlığına, İslam elmlərini bilən tələbələrin sizi sorğulayacağını düşündüyünüzə görə onlara əsas mənbələri oxutmamısınız?

Bütün bunların cavabını bir Allah azzə və cəllə, bir də siz bilirsiniz.

Münazirə vəsiləsilə

Məlumdur ki, münazərədə məqsəd, həqiqəti ortaya çıxarmaqdır. Mənim və Əbubəkr Sifil xocanın, Əbdüləziz bəylə etdiyi münazirəni dinlədikdən sonra Əbdüləziz bəyin yanındakı bir çox səmimi müsəlmanlar Əhli-Sünnəyə zidd fikirlərdən tövbə etdiklərini bildirdilər. Mustafa bəy! Əhli-Sünnəyə mənsub insanları nəzərdə tutaraq minbərdən sərf etdiyiniz, "Əbdüləziz xocanı çaqqallara yedirmərəm"[19] kimi ədəbdən məhrum ifadələr işlətmisiniz. Lakin Əbdüləziz bəy münazirədə verilən dəlillər qarşısında "Google"dən cavab axtararkən ya da göndərilən elektron poçtlara görə cavab uyğunlaşdırmağa çalışarkən onun tərəfində olmadım, onu müdafiə etmədim.

Yenə Sünnə və Camaat əqidəsinə bağlı müsəlmanları nəzərdə tutaraq, "Əbdüləziz xocanın əməyinə bövl etdilər" dediniz.[20] Bu ifadələrdən istifadə edəni Kitaba inanan "Quran müsəlmanı" adlandırmaq olarmı? Sizi, Əhli-Sünnə müsəlmanlara qarşı bu dərəcə qəzəbləndirən səbəb nədir? Cəmaləddin Əfqani üçün dediyiniz, "Onlar Əfqaninin təharət bezi belə ola bilməz"[21] ifadəsini, Qurani-Kərim oxuyan ağzınıza necə yaraşdırırsınız?

Allaha imanla şərəflənən möminləri, mason və şiə olan Əfqaninin təharət bezi adlandırmağa vicdanınız necə razı oldu? Sizi bu cümlələrdən istifadə etməyə kim vadar edir? Cəmaləddin Əfqaninin şiə olmağımı? Maraqlıdır, Əhli-Sünnə alimlərini təhqir edən lakin kardinala "əlahəzrət" deyə xitab edən, Əbdüləziz bəyin bu halıyla da fəxr edirsinizmi?

---

19. Http://www.youtube.com/watch?v=coSWGFsn8Gg.
20. Http://www.youtube.com/watch?v=u6Asu28zM2o.
21. Http://www.youtube.com/watch?v=ZZRKa7sl_PI.

Əhli-Sünnə və hesablaşma

Mustafa bəy! Əhli-Sünnə bütün pozğun firqələri, ideoloji və elmi sahədə məğlub etmişdir. Eynilə bunun kimi, hər iki münazirə vasitəçiliyi ilə çox sayda müsəlman həqiqəti görüb, Əbdüləziz bəyin fikirlərinə məhkumiyyətdən xilas oldu. Siz də bu məsələləri kütlə qarşısında danışmaqdan əl çəksəniz yaxşı olar. Bu vəziyyətdə qardaşlıq hüququmuz nəyi, necə etməyi tələb edirsə, onu etməyə hazırıq. Yox əgər Əhli-Sünnəyə müxalifət edərək hal diliylə alimlər sizi səhvə və xurafata məhkum etdi fikrindən dönməsəniz, rafiziliyin önünü açmağa davam etsəniz sizin kimi düşünənlərə Əhli-Sünnənin nə olduğunu başa salmaq üçün rəddiyyələr yazacaq və münazirələrə dəvət edəcəyik.

3- QƏRBİN AĞIL OCAĞINDA BUXARLANAN HƏQİQƏT: NÜZULU-İSA (Hz. İsanın nüzulu)

Bir gün dünyanın da sonu çatacaq. İçindəkilərlə birlikdə dünya da yox olacaq. Bu sonsuz tükənişin nə zaman olacağını bilmirik.

Allah Rəsulu ﷺ risaləti müddətində qiyamətin vaxtı ilə əlaqəli suallarla tez-tez qarşılaşırdı. Quran hadisəni belə izah edir: "**(Ya Rəsulum!) Səndən saat (qiyamət günü) haqqında soruşarlar ki, nə vaxt qopacaq? De: "O ancaq Rəbbimə məlumdur**".[22]

Qiyamətin mütləq olaraq bilinməzliyində zehinlərə işlənmək üçün Dihyətul-Kəlbi surətində Nəbinin yanına gələn Cəbrayıl Allah Rəsulundan ﷺ qiyamətin vaxtını soruşduqda O, belə cavab vermişdi: "Soruşulan soruşandan daha yaxşı bilmir".[23] Buna görə qiyamət "Muğəyyəbatı-Xamsə"dən (beş bilinməyən şey) sayıldı. Bunların bilinməsi ilə əlaqəli qapı tamamilə bağlanıb. Quran və Sünnənin tələbi də bu istiqamətdədir.

Hz. İsanın bədəni ilə səmaya qaldırıldığı, qiyamət ərəfəsində isə təkrar yer üzünə enəcəyi adı çəkilən əlamətlər içərisindədir və dəlillər ilə sabitdir. Dəccal, Yəcuc və Məcuc, Dabbətul-Ərz, günəşin qərbdən doğması və Hz. İsanın yer üzünə enişi də dəlillərlə sabitdir.[24] Necə ki, Əllamə Muhamməd Ənvər Şah əl-Kəşmiri, "ət-Təsrih bimə təvatərə fi Nüzulil-Məsih" adıyla qələmə aldığı əsərində Nüzul həqiqətini cəm etdiyi hadisələrin etiraza imkan verməyəcək şəkildə isbat etməkdədir.

Muhamməd Zahid Kövsərinin Hz. İsanın öldüyünü, yer üzünə enəcəyini iddia edən Şeyx Mahmud Şəltutun fitvasına

22. Əraf, 7/187.
23. Müslim İman, 8; Tirmizi, İman, 2738; Əbu Davud, Sünnə, 4695.
24. Səid Ramazan əl-Buti, *Kubral-Yəqiniyyətil-Kəvniyyə,* s. 318.

yazdığı rəddiyəsində adı çəkilən əsəri təsbit və təsdiq edir.[25] Hz. İsanın enəcəyinə dəlalət edən açıq ayələr və mütəvatir hədislər mövcuddur və bu haqda icma var. Buna baxmayaraq Qərb düşüncəsindən təsirlənən XIX əsrdən sonra yaşayan bir çox insan Hz. İsanın enişi ilə əlaqəli qəti hökmə etiraz etdilər. Əslində həmin əsrə qədər nüzul məsələsi insanlar üçün bir problem təşkil etmirdi. Problem nüzuldan sonra Hz. İsanın nə edəcəyi ilə əlaqəli idi. Onlara görə Hz. İsa yeni bir şəriətlə gələcəyi təqdirdə Rasulullahın son Peyğəmbər olmasını rədd etdikdə, müsəlmanların reaksiyasını yoxlayacaqdılar. Hz. İsanın endikdən sonra Allah Rəsuluna ﷺ tabe olacağını bildirdikdə isə xristian aləmini qarşılarına alacaqdılar. "İbrahimi Dinlər" və onların tərəfdarları insanları xristianlarla paralelel düşünməyə vadar etdi. Buna görə, qələmə aldıqları təfsirdə əhli-kitabın cənnətə girəcəyini iddia etdilər, Rəsullar arasında dərəcə fərqi olduğunu rədd etdilər. Lakin Hz. İsanın enişi mövzusunda əhli-kitabla eyni qənaəti paylaşmadılar. Çünki nüzul edəcək İsanın İslam şəriətinə tabe olması xristianlığın tamamilə nəsx edilməsi mənasını verməkdə idi. Yəni bu ixtilaf onların məşruiyyətinə xələl gətirməmək üçün idi.

İsanın həyatı

Hz. İsanın göyə yüksəldilməsi və təkrar yer üzünə dönməsi bəhsinin nə ifadə etdiyini, Sünnə və Camaat alimlərinin mənimsədiyi görüşün Quran və Sünnənin açıq bəyanı olduğunu dərindən anlaya bilmək üçün Hz. İsanın həyatını bilmək lazımdır. Çünki Hz. İsanın anası Məryəmdən etibarən yaşadığı həyat onun nüzulunun da qavranmasını asanlaşdıracaq.

İmranın həyat yoldaşı saleh bir qadın idi, qarnındakı övladını Allaha həsr etmişdi. Razılığına uyğun surətdə qəbul etməsi üçün də dua edərdi. Uşaq qız olaraq dünyaya gəldikdə İmranın həyat yoldaşı kədərləndi. Nə edəcəyini bilməyərək

25. Muhamməd Zahid Kəvsəri, *Nəzrətun Abirə fi Məzaimi mən Yunkiru.*

belə dedi: "**Ey Rəbbim mənim qızım oldu**".[26] Düşünürdü ki, Allahın beytinə xidmət və ibadət şərəfi yalnız kişilərə aiddir. Qızlar bunu edə bilməzlər. Xüsusilə də heyzli günlərində. Allah-Təala, saleh qadının övladına, onun şərəfinə görə ad qoydu. Onu Məryəm adlandırdı. Məryəmi saleh ananın əhdi olaraq kişinin yerinə qəbul etdi. Onu gözəlcə tərbiyə etdi. Məryəmin xalasının əri Hz. Zəkəriyyəni onu baxmaqla vəzifələndirdi. Məryəm faydalı elmi, saleh əməli Peyğəmbərdən öyrənərək yetişdi.[27] Hz. Zəkəriyyə Məryəmin yanında qışda yay, yayda da qış meyvələrinin olduğuna şahid olurdu. Uca Allah Qurani-Kərimdə buyurur: "**Belə olduqda, Rəbbi (Məryəmi) yaxşı qəbul etdi, onu gözəl bir fidan kimi böyütdü və Zəkəriyyaya tapşırdı. Zəkəriyya hər dəfə (Məryəmin) ibadət etdiyi mehraba girdikdə, onun yanında bir ruzi olduğunu görərdi. (Zəkəriyya:) “Ya Məryəm, bunlar sənin üçün haradandır?” - dedikdə, o: “Allah tərəfindəndir!” - deyə cavab verərdi. Həqiqətən, Allah istədiyi şəxsə hədsiz ruzi verər!**".[28] Haqqın divanında duran, rüku, səcdə edən Məryəm Allah-Təalanın bərəkəti ilə dünya qadınlarından üstün qılındı. Sonra dünyada da, axirətdə də etibarlı və Allaha çox yaxın olan bir oğulla İsa Məsih ilə müjdələndi. Mələk müjdəni gətirdikdə (Məryəm) dedi: "**Ey Rəbbim! Mənə bir insan toxunmadığı bir halda necə övladım ola bilər?** "**(Allah) dedi:** "**Allah beləcə istədiyini yaradır. O, bir işin olmasını istədikdə ona ancaq Ol! deyir, o da olur**"**.**[29] Onun əmri o dərəcə müzakirəsiz və təxirə salınmazdır ki, Quranın ifadəsi ilə, Biz bircə dəfə əmr edirik, o da bir göz qırpımında yerinə yetir.[30]

---

26. Ali-İmran, 3/36.
27. İbn Kəsir, *Muxtasaru Təfsiri İbn Kəsir,* (İxtisar edən. Muhamməd Əli Sabuni), I, s, 279.
28. Ali-İmran, 3/37.
29. Ali-İmran, 3/47.
30. Qamər, 54/50.

Ən iffətli qadına ən iffətsiz isnad

Bakirə Məryəm insanların ayıblamasından çəkindiyi üçün hamiləlik dövrünü qövmündən uzaq bölgələrdə keçirdi. Uca Allah bu mövzu barəsində Qurani-Kərimdə belə buyurur: "**Doğuş sancısı onu bir xurma ağacının gövdəsinə söykənməyə məcbur etdi. (Məryəm uşaq anadan olandan sonra atası bilinmədiyi üçün cahil insanların dedi-qodusuna səbəb olacağından əndişəyə düşüb) dedi: "Kaş ki, mən bundan əvvəl ölüb qurtaraydım və ya tamamilə unudulub getmiş olaydım!**"[31] **(Məryəm) uşağı götürüb öz adamlarının yanına gəldi. Onlar dedilər: "Ey Məryəm! Sən çox əcaib bir şeylə (atasız uşaqla) gəldin! (Və ya çox çirkin bir iş gördün!).**[32] "Məryəm bu barədə onlarla danışmağı artıq hesab etdi. Uşağına işarə etməklə kifayətləndi. Qundaqdakı bir uşağın danışmayacağına inanan xalq bu halıyla Məryəmin özlərilə lağ etdiyini düşündülər: (Məryəm) ona işarə etdi. Onlar dedilər: "**Beşikdə olan körpə ilə necə danışaq?**".[33] Qundaqda anasının sinəsindən süd əmən İsa qövmünün sayıqlamalarını eşidəndə südü tərk etdi, işarə barmağını qaldıraraq (Körpə) (dil açıb) dedi: "**Həqiqətən də, mən Allahın quluyam!".**[34] Qundaqdakı uşağın ilk nitqi Allaha qul olduğunu etiraf etmək oldu. Onun çıxışı anasını zinadan, Allah-Təalanı da şirk iddiasından tənzih etdi. O bu bəyanı ilə göyə yüksəldilməsindən sonra öz haqqında ifrata çıxan xristianları da rədd edirdi.[35]

Pak ananın uşağı nə üçün yaradıldığını, vəzifəsinin nə olduğunu ifadə edərkən də belə demişdi: "**O (Allah) mənə Kitabı (İncili) verdi və məni peyğəmbər etdi**".[36]

31. Məryəm, 19/23.
32. Məryəm, 19/27.
33. Məryəm, 19/29.
34. Məryəm, 19/30.
35. Qurtubi, XI, s, 69.
36. Məryəm, 19/30.

İman edənlərlə inkar edənlərin haqqında ixtilaf etdiyi Hz. İsa budur. Yəni Allahın qulu və Nəbisidir.[37] İsa Məsih ancaq Məryəmin oğludur ayəsi isə bütün qapıları bağlayır.

İfrat və təfrit arasındakı həqiqət: İsa qul və rəsuldur

Anasının qucağında həqiqəti söyləyən İsa İsrail oğullarını heyrətə saldı. Nə deyəcəklərini, nə cavab verəcəklərini bilmədilər. Fərqli fikirlər irəli sürdülər. Təriqətlərə bölündülər. Yəhudilərin çoxu İsa, "vələdi-zinadır" dedi.[38] Xristianlar da ixtilafa düşdülər: Kimi "ilahdır" kimi "üç tanrının üçüncüsüdür" iddiasını irəli sürdü. Muvahhid isə, "İsa Allahın qulu və Rəsuludur" deyərək həqiqəti doğru anlayan tək camaat oldu.[39] Hz. İsaya "vələdi-zina" deyən yəhudilər və ilahlıq isnad edən xristianlar həddi aşdılar. Həqiqət budur ki, bu mövzuda ifrat da təfrit də səhvdir və küfrdür.[40]

Dəvətə həsr edilən ömür

Hz. İsa yaradılış qayəsini yerinə yetirərək dövrünün şahidlərinə Allahın əmrlərini təbliğ etdi. Qövmünü Allah-Təalaya ibadətə dəvət etdi. **(İsa dedi:) "Həqiqətən, Allah həm mənim Rəbbim, həm də sizin Rəbbinizdir. Elə isə yalnız Ona ibadət edin! Düz yol da budur"**[41] dedi. Hz. İsaya tabe olanlar hidayətə çatdı. Müxalifət edənlər isə dəlalətə batdı.[42] Hz. İsa ömrünü Allah-Təalanın birliyini izah etməyə həsr etdi. İnsanları yalnız ona ibadət etməyə çağırdı. Onun xaricindəki hər şeyin məxluq olduğunu, buna görə

37. İbn Kəsir, *Muxtasaru Təfsiri İbn Kəsir,* (İxtisar edən. Muhamməd Əli Sabuni), II, s, 451.
38. İbn Kəsir, *Muxtasaru Təfsiri İbn Kəsir,* (İxtisar edən. Muhamməd Əli Sabuni), II, s, 451.
39. Muhamməd b. Muslihiddin Mustafa əl-Kocəvi, *Həşiyətu Muhyiddin Şeyxzadə alə Təfsiril-Qadı əl-Beydavi,* V, s, 550.
40. Qurtubi, VI, s, 16.
41. Məryəm, 19/36.
42. İbn Kəsir, *Muxtasaru Təfsiri İbn Kəsir,* (İxtisar edən. Muhamməd Əli Sabuni), II, s, 451.

onlara ibadət etməyin şirk məzmununda qiymətləndiriləcəyini dedi: "**Şübhəsiz ki, Allah Məryəm oğlu Məsihdir" deyənlər artıq kafir oldular. Məsih isə demişdir: "Ey İsrail oğulları! Rəbbim və Rəbbiniz olan Allaha ibadət edin! Həqiqətən də, Allaha şərik qoşan kimsəyə, Allah Cənnəti haram etmiş və onun sığınacağı yer oddur. Zalımlara kömək edən olmayacaqdır**".[43] Hz. İsa dəvət tapşırığını yerinə yetirərkən abid bir qul olmağı düşünürdü. Özü ilə İsrail oğulları arasında heç bir fərq görmürdü.[44] Çünki onlar kimi İsa da bir qul idi. Qulun Allah-Təalaya ibadət etməsindən daha təbii bir şey ola bilməzdi.

İsrail oğullarının inkar tufanına qarşı Allah-Təala Hz. İsanı möcüzələrlə təsdiq etdi. Allahın izni ilə palçıqdan quşa bənzər bir surət meydana gətirdi, ona üfürdü və şəkil quş surətində canlandı. Doğuşdan kor və alaca xəstəsini yaxşılaşdırdı. Ölülərə həyat bəxş etdi. İsrail oğulları bu açıq-aşkar möcüzələr qarşısında iman etmək bir yana onu sehrbaz adlandırdılar.[45] Hz. İsa İsrail oğullarının son peyğəmbəri olaraq insanlığın son Peyğəmbəri Hz. Muhammədin ﷺ gələcəyini də müjdələdi. Bir zaman Məryəm oğlu İsa demişdi: "**Ey İsrail oğulları! Həqiqətən, mən Allahın sizə göndərdiyi, məndən əvvəl (nazil edilmiş) Tövratı təsdiqləyən və məndən sonra gələcək Əhməd adlı elçisi ilə (sizi) müjdələyən bir elçisiyəm!" (Allahın elçisi) onlara açıq-aydın dəlillər gətirdikdə onlar: "Bu, aşkar bir sehrdir!**" dedilər.[46] Bütün peyğəmbərlər Allah-Təalaya həmd edirlər. Lakin Hz. İsa, yaxud Hz. Muhamməd "Rəbbinə ən çox həmd edəndir.[47] Buna görə peyğəmbərlər ehramının zirvəsində o vardı. İsa da onu xəbər verir, bir mənada dünyanı onun gəlişinə hazırlayırdı. Çünki O "Əzəldə səbəb əbədi də nəticə idi". İsrail oğulları Hz. İsanın bütün möcüzələrini sehr

43. Maidə, 5/72.
44. Zəməxşəri, *əl-Kəşşaf an Haqaiqit-Tənzil və Uyunil-Əqavil,* I, s, 634.
45. Muhamməd Əli Sabuni, *Safvətut-Təfasir,* I, s, 373.
46. Saff, 61/6.
47. Əhməd və Muhamməd adlarının detalları üçün baxın. Qurtubi, XVIII, s, 55.

adlandırdılar. Onu öldürməyə belə təşəbbüs etdilər. Lakin Allah-Təala Hz. İsanı yəhudilərin hücumundan qorudu.[48] Onu öldürə bilmədilər. Ona bənzədilən bir nəfəri İsa zənn edərək çarmıxa çəkdilər. Uca Allah Hz. İsanı göyə qaldırdı.[49] Qiyamət ərəfəsində Hz. İsa təkrar yer üzünə gələcək. Bu dəfəki gəlişində peyğəmbər olaraq gəlməyəcək.

Gələcəyini müjdələdiyi Muhammədin dinini təbliğ edəcək. Bu gəlişi ilə həm də yəhudilərin "öldürdük" yalanını təkzib, xristianların ilahlıq isnadlarını rədd edəcək. Peyğəmbərlər təbliğ vəzifəsini yerinə yetirərkən bir çox çətinliklərlə qarşılaşıblar. Onları dəli, sehrbaz, kahin adlandırıblar. Böhtanlara məruz qalıblar. Əzab görüb, daşlanıb, qırmanclanıblar. Hz. İsa da çətinliklərə məruz qaldı. Nəticədə o da dünyadan ayrıldı. Lakin Hz. İsanın ayrılması, gəlişi kimi möcüzəvi oldu. Bütün peyğəmbərlər ölümü dadıb, ruhları ilə səmaya yüksələrkən o olduğu kimi səmaya qaldırıldı. İndi məqalənin əsl mövzusuna, yəni Hz. İsanın yer üzündən ayrılışı, sonra da təkrar dönüşü ilə əlaqəli ayələrin tarix boyu alimlər tərəfindən necə izah edildiyinə baxaq: Hz. İsanın yer üzündən ayrılışını ifadə edən "təvəffa" sözü "vəfa" məsdərindən törəyən "təfəul" babındadır. Sözü yerinə yetirmək[50] ehtiyacı qarşılamaq kimi mənalara gələn bu söz, əsas etibarilə "bir şeyi tam etmək" deməkdir. Bir malı və ya başqa bir şeyi tamamilə almağa da "təvəffa" deyilir.[51] Zəməxşərinin "Əsasul-bəlağa" da bəyan etdiyi kimi "təvəffa" sözü daha sonra məcazi "öldürmək" mənasında da istifadə edilmişdir.[52] "Təvəffa" sözü Qurani-Kərimdə Hz. İsa ilə əlaqədar "mutəvəffikə" və "təvəffəytəni"[53] şəklində iki ayrı yerdə istifadə edilmişdir. İndi bu sözləri təfsirçilərin necə anladığına nəzər salaq.

---

48. Maidə, 5/110.
49. Nisa, 4/157-158.
50. Məcduddin Muhamməd b. Yəqub Firuzabadi, *əl-Qamusul-Muhid,* IV, s, 462.
51. Əbul-Fədl Cəməluddin Muhamməd İbn Mənzur, *Lisənul-Ərəb,* Darul Kutubil-İlmiyyə, XV, s, 400.
52. Zəməxşəri, *Əsasul-Bəlağa,* Darul-Fikr, s, 684.
53. Ali-İmran, 3/55; Maidə, 5/117.

Alimlərin əksəriyyətinə görə ayələrdəki “təvəffa" sözü, təslim almaq mənasındadır. Çünki “təvəffa” sözünün əsl mənası bir şeyi tamamilə almaq deməkdir. Buna görə təvəffanın məcazi "ölüm" mənasında işlədildiyini iddia etmək doğru deyil. Çünki burada məcazi mənanın alınmasına dair bir dəlil mövcud deyil. Necə ki, Qurtubiyə görə Allah-Təala, Hz. İsanı yatırmadan və öldürmədən göyə yüksəltmişdir. Səhih olan da budur. Təbəri də bu fikri seçmişdir. Abdullah b. Abbasdan rəvayət edilən ən səhih görüş də bu şəkildədir.[54]

İbn Cərir, “təvəffa” sözünün təfsiri ilə əlaqəli “yatırtmaq”, “ölmədən bədəniylə geri almaq" və "canını almaq" şəklindəki rəvayətləri verdikdən sonra belə deyir: "Bu mənaların ən doğrusu; "Səni yer üzündən alacaq və qatıma qaldıracağam" şəklində verilən mənadır. İbn Cərir bu mənanı mənimsəməsinə səbəb olaraq Hz. İsanın nüzulu ilə əlaqəli hədislərin mütəvatirliyini göstərir.[55]

Əbu Həyyan; “Həsən Bəsri, Dahhaq, İbn Zeyd, İbn Cüreyc və Muhamməd b. Cəfər b. Zübeyrin də bu qənaəti paylaşdıqlarını" bəyan edir.[56] Mutəaxxirunun öndərlərindən Əllamə Alusi, seçimə layiq olan təfsirin Hz. İsanın ölmədən və yatmadan göyə qaldırılmış olmasıdır[57] tərzindəki təfsir olduğunu deyir.

Rabi bin Ənəsə görə

Rəbi b. Ənəsə görə "təvəffa” sözü “yuxu” halında ikən alınma mənasındadır.[58] Necə ki, Uca Allah "**Gecələr sizi yatızdıran, gündüzlər isə nələr etdiyinizi bilən Odur**"[59] buyurmaqdadır.

---

54. Qurtubi, IV, s, 65.
55. Kövsəri, *Nəzratun Əbirə fi Məzaimi mən Yunkiru Nuzulə İsa Qabləl-Əxirə,* s, 98.
56. Muhamməd b. Yusuf Əbu Həyyan, *əl-Bəhrul-Muhit,* II, s, 497.
57. Əbul-Fədl Şihəbuddin Mahmud Alusi, *Ruhul-Məani,* III, s, 179.
58. Qurtubi, *e. a. ə.,* IV, s, 65; Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 497; İbn Kəsir, *e. a. ə.,* I, s, 286; Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 179.
59. Ənam, 6/60.

İbn Abbas da, yuxuda ikən ruhlar alınır deyir.[60] Buna görə ayədəki "yətəvəffəkum" sözü "yunimukum (sizi yatırır) mənasındadır. Çünki ölüm yuxunun qardaşıdır. Necə ki, Allah Rəsuluna ﷺ "Cənnətdə yuxu var mı?" deyə soruşulduqda; "Xeyr! Yuxu ölümün qardaşıdır. Cənnət isə, ölümün olmadığı yerdir", - buyurmuşdur.[61]

"İnni mutəvəffəkə" ifadəsi "səni yatırdacağam" yəni bu halda səmaya tərəf qaldıracağam şəklində olsa yuxuda ikən göyə çıxarılan Hz. İsa, qorxu bilməz və oyandıqda özünü səmada təhlükəsizlikdə tapardı. Necə ki, Rəbi ibn Ənəs də Hz. İsanın bu halda yer üzündən alınmasını Allah-Təlanın ona olan şəfqətinə bağlayır".[62]

"Təvəffa" sözü necə təfsir edilirsə edilsin, ondan sonra gələn "və rafiukə iləyyə (səni qatıma qaldıracağam) qeydi ilə fiziki bir yüksəliş olduğu aydın olur. Çünki adı çəkilən ifadə üsulçuların diliylə "nəssdir". Yəni şəxsən fiziki yüksəlişi ifadə etmək üçün işlədilmişdir.

Çünki "rafiukədən sonra gələn "ilə" artiklı sözün "adamın məqam və mövqeyini yüksəltmək" kimi məcazi mənalarını olmadığını bildirir. Eynilə "qanadlarıyla uçan" ifadəsindəki "qanad" sözünün "uçan" varlığın məcazən bu hərəkəti işlədiyini anlamağa mane olması kimidir.[63] "Təvəffa" sözünün "yatırtmaq" şəklində başa düşülməsi də Hz. İsanın göyə çıxarılışını təsdiq etməkdədir.

"Təvəffa" sözünün "yatırtmaq" şəklində başa düşülməsi də Hz. İsanın göyə çıxarılışını təsdiq etməkdədir. Necə ki, "təvəffa" sözünü bu şəkildə təfsir edən Rəbi səmaya yüksəlmənin ruh və bədənlə olduğunu qəbul edir.[64]

---

60. Sabuni, *e. a. ə.,* I, s, 395.
61. Qurtubi, *e. a. ə.,* IV, s, 65; Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 179.
62. Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 179.
63. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 96.
64. Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 179.

Vəhb bin Munəbbihin təfsiri

Vəhb b. Munəbbih, "mutəvəffikə" sözünün "ölüm (məvt) ruhun bədəndən ayrılması" mənasında olduğunu deyir. Bu görüşə görə; Allah-Təala Hz. İsanı dünyada ikən öldürdü sonra üç saat qədər yerdə buraxdı və bu halda yüksəldib səmada diriltdi.[65]

Alusi, Vəhb b. Munəbbihə aid bu təfsiri verdikdən sonra seçimə layiq olanın Hz. İsanın ölmədən göyə yüksəldildiyini izah edən görüş olduğunu bəyan edir. Çünki bir çox mənaya gələn "təvəffa" sözünü məcazi (ölüm) mənada istifadə etmək üçün dəlil tələb olunur. Belə bir dəlil isə yoxdur. Əksi haqqında dəlillər mövcuddur. Bu vəziyyətdə Vəhb b. Munəbbihin təfsiri keçərli deyil. Onsuz da Zahid Kövsəri, Vəhb b. Münəbbihin bu görüşü əhli-kitabdan nəql etdiyini bəyan edir.[66]

Necə ki, Zəhəbi, Vəhbdən "İsrailiyyat" məlumatının çox olduğunu nəql etmişdir.[67] Bu səbəbdəndir ki; Buxari və Müslim sənədində Vəhbin olduğu yalnız bir hədisi əsərlərinə almışlardır.[68] Bütün bu mülahizələr Vəhb b. Munəbbihin görüşünün nə üçün "şaz" olduğunu göstərməyə kafidir.

Vəhb b. Munəbbihin görüşü seçim edilsə belə bu, Hz. İsanın nüzuluna müxalif olmaz. Çünki Vəhb, Hz. İsanın səmada diri olduğuna və yenidən yer üzünə gələcəyinə inanır.

Yaxın dövr təfsirçilərinə görə

Hz. İsanın öldüyü üçün təkrar yer üzünə gəlməyinin mümkün olmadığını müdafiə edən görüş, yaxın dövr təfsirçilərinə aiddir. Necə ki, Muhamməd Abduh və tələbəsi Rəşid Rza "Təvəffa" sözündən ilk ağla gələn mənanın Hz. İsanın Allah-Təala tərəfindən öldürülüb mənən yüksəldilməsi olduğunu söyləməkdədir.[69]

---

65. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 497; Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 179.
66. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 131.
67. İmam Zəhəbi, *Siyəru Aləmin-Nubələ,* IV, s, 545.
68. İmam Zəhəbi, *e. a. ə.,* IV, s, 556.
69. Muhamməd Rəşid Rıza, *Təfsirul-Quranil-Hakim,* III, s, 261.

Adı çəkilən iki şəxsin anlayış üsulunu mənimsəyən Mahmud Şəltut da hocalarını təsbit edən bir fitva vermişdir. Şəltut fitvasında Hz. İsanın öldüyünü yer üzünə təkrar gəlməyəcəyini müdafiə edir.[70]

"Təvəffa" sözü əvvəl "bir şeyi tam olaraq almaq" mənasında işlədilirdi. Necə ki, Rəşid Rza da "Təvəffa" sözünü təfsir edərkən bunu etiraf edir. Lakin sonra niyəsə "təvəffadan" ağla ilk gələn mənanın ölüm olduğu iddiasını irəli sürür.

Modernist təfsirçilərin sözü gedən kəlməni "ölüm" olaraq təfsir etmələri sözün bu gün qazandığı mənasına görədir. Sözün bu gün "ölüm" mənasında işlənməsi, Quranın endiyi dövrdə səhabələrin danışıq dilində də eyni mənanın olması demək deyil. Əgər "təvəffa" sözünə müasir təfsirçilər kimi "ölüm" mənası verilsə o zaman "Allahu yətəvəffəl-ənfusə hinə məvtihə"; (Allah ölənlərin canını ölüm anında, ölməyənlərin canını isə onlar yuxuda ikən) (təvəffa)[71] ayəsindəki "öldükləri sırada" (hinə məvtihə) ifadəsi səhv olardı. Allah-Təalanın kəlamı isə səhvdən uzaqdır. Yuxarıdakı ayədə Allah-Təala yatanın da, ölənin də ruhunu aldığını ifadə edərkən "təvəffa" felindən istifadə edir.

Halbuki yatan ölməməkdə, əcəli gələnə qədər yaşamaqdadır. Buna görə, "təvəffa" sözünün ağla ilk gələn mənası ölümdür demək doğru olmaz. Ayrıca Qurani-Kərimin doğru anlamağın yolu, nazil olduğu dövrün ünsiyyət dilini nəzərə almaqdan keçir.[72] Bu günün danışıq dilini istinad qəbul edib ayələri təfsir etmək olmaz.

Hadisənin necə ciddi səhvlərə səbəb olduğunu daha yaxından görə bilmək üçün belə bir nümunə verə bilərik: "Bu gün tələbənin diplom ala bilmək üçün universitetə verdiyi orijinal araşdırmaya "risalət" deyilməkdədir. Bu yoldan hərəkətlə Kitab və Sünnədə varid olan "risalətə də "xüsusi araşdırma" mənası verilsə, Allah-Təaladan gələn "vəhy" və

---

70. Kövsəri, *e. a. ə.,* (Şəltətun fitvası üçün baxın. s, 23-31), s, 29-30.
71. Zumər, 39/42.
72. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 99-100.

"risalət" ləğv edilmiş olar. Bunun üçündür ki; dildəki inkişafları Quranın mənalarını inkişaf etdirməyə tətbiq etmək Allahın ayələrini bilə-bilə təhrif etmək olar.[73]

Hz. İsanın səmaya yüksəldilməsi (Raf)

"Raf" "Bir şeyi yuxarı qaldırmaq", "dərəcə etibarilə ucaltmaq", "qaldırmaq" kimi mənalara gəlir.[74] "Raf" sözü həm həqiqi, həm də məcazi mənada Qurani-Kərimdə çox yerdə mövcuddur: Necə ki, bəzən yerdəki cisimləri qaldırmaq mənasında; "O zaman Biz sizinlə əhd bağlayıb dağı (başınızın) üstünə qaldırdıq (rafənə)".[75] Bəzən bir binanı uzatmaq mənasında; "İbrahim İsmail ilə birlikdə Beytin (Kəbənin) bünövrəsini ucaltdıqları (yərfəu). Bəzən adamın adını ucaltmaq mənasında; "Biz sənin adını ucaltmadıqmı? (rafənə)?[76] Bəzən status etibarilə üstün etmək mənasında istifadə edilmişdir.

"Raf"' sözü Qurani-Kərimdə Hz. İsa ilə əlaqəli iki yerdə istifadə olunur: **"Ey İsa mən sənin həyatına son qoyub Özümə tərəf qaldıracağam** (və rafiukə iləyyə).[77] Onlar onu öldürdüklərinə yəqinliklə əmin deyillər. Əksinə, Allah onu Özünə tərəf qaldırmışdır (rafəahullahu iləyhi).[78]

"Təvəffani" təfsirçilərin əksəriyyəti həqiqi mənada istifadə edərkən, "raf" sözünü isə mutəqaddimunun hamısı həqiqi mənada təfsir etmişdir. Buna görə Hz. İsanın dərəcəsi deyil, şəxsən özü yüksəldilmişdir. Bu girişdən sonra Hz. İsa ilə əlaqədar olan "raf" sözünün nə üçün həqiqi mənada aydın olduğunu və müasir təfsirçilərin əks bəyanatının mötəbər olmadığını izaha çalışaq:

"Raf"ın yerdən səmaya doğru reallaşan hissi (maddi) bir yüksəlmə olduğunu ifadə edən Əbu Həyyan fikrini iki böyük

73. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 100.
74. İbn Mənzur, VIII, s, 129-131.
75. Bəqərə, 2/93.
76. İnşirah, 94/4.
77. Ali-İmran, 3/55.
78. Nisa, 4/157-158.

təfsirçinin nəqli ilə təsdiq edir: "İbn Abbas, Hz. İsanın səmaya yüksəldildiyini, orada mələklərlə birlikdə Allah-Təalanı təsbih etdiyini, Dəccal ortaya çıxınca da Beyti-Məqdisdəki daşın üzərinə enəcəyini deyir. Zəccac "Hz. İsanın, divarında dəlik olan bir evdə olduğu sırada, onu öldürmək üçün bir adamın evə girdiyini, bu əsnada Peyğəmbərin bədəniylə birlikdə səmaya yüksəldildiyini, öldürməyə təşəbbüs edən adamın da çölə İsaya bənzədilmiş bir halda çıxdığını və İsanın içəridə olmadığını gözləyənlərə xəbər verdiyini, daha sonra o xəbər verənin İsrail oğulları tərəfindən öldürüldüyünü" nəql edir.[79] Qurtubi, Allah-Təalanın İsanı ölüm və yuxu olmadan səmaya yüksəltdiyini, İbni Abbas, Təbəri, Həsən Bəsri və İbn Zeydin də bu fikirdə olduğunu bildirir.[80]

Razi, Hz. İsanın Allah-Təaladan qeyri kimsənin hökmünün etibarlı olmadığı bir yerə yüksəldildiyini, yüksəltmənin isə hissi olaraq reallaşdığını deyir. Ali-İmran: 55; Nisa: 156-157 də bunun açıq bir şəkildə ifadə edildiyini vurğulayır.[81] Zəməxşəri[82] və Beydavi[83] başda olmaqla dirayət təfsirinin digər nüfuzlu simaları da Hz. İsanın ölmədən səmaya, yəni mələklərin yanına yüksəldildiyini bəyan edirlər.

Rəşid Rzanın Görüşü İbn Abbasa istinad edirmi?

Rəşid Rza Hz. İsanın öldüyünü, Necə ki, İbn Abbasın da Ali-İmran surəsi 55-ci ayəsindəki "inni mütəvəffikə" sözünü "inni mumitukə" (səni öldürəcəyəm) şəklində təfsir etdiyini deyir.[84] Əvvəldən də nəql edildiyi kimi İbn Abbasdan rəvayət edilən səhih görüşə görə, həmin ayənin təfsiri, Hz. İsanın ölmədən göyə yüksəldildiyi şəklindədir. Rəşid Rzanın istinad etdiyi rəvayətin sənədində isə boşluq var. Çünki bu rəvayət,

79. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 497.
80. Qurtubi, *e. a. ə.,* IV, s, 65.
81. Fəxruddin Muhamməd b. Ömər Razi, *ət-Təfsirul-Kəbir,* XI, s, 81.
82. Muhamməd b. Ömər Zəməxşəri, *əl-Kəşşəf,* I, s, 432.
83. Nəsruddin Əbu Said b. Ömər Beydavi, *Ənvərut-Tənzil və Əsrarut-Təvil,* (Şeyxzadə haşiyəsi ilə birlikdə), III, s, 447.
84. Rəşid Rıza, *e. a. ə.,* VI, s, 17.

İbn Abbasdan İbn Əbi Talha, Müaviyə əl-Hadrami, Abdullah b. Saleh yoluyla gəlməkdədir. İbn Cərir başda olmaqla digər müəlliflərə görə, İbn Əbi Talha İbn Abbası görməyib. Yəni rəvayətin sənədində qopuqluq var.[85] Hz. İsanın öldüyü səbəbindən ayələrdə keçən "raf" hadisəsinin mənəvi bir yüksəlmə olduğunu iddia edən Rəşid Rza və tərəfdarlarının əsasda problemi möcüzəni qəbul etməməsilə əlaqəlidir. Necə ki, "raf" və "nüzulu" rədd anlayışının memarı Muhamməd Abduh müasir dünyanın düşüncəsinə uyğun gəlmir deyə "Fil əshabını" yox edən quşların həqiqətdə ağcaqanad olduqlarını, bu ağcaqanadların ayaqlarına bulaşan palçıqlara yerləşdirilmiş halda daşıdıqları mikroblarla Əbrəhənin ordusunu tələf etdiklərini iddia edir.[86] Abduh bu çıxışıyla Quranın bildirdiyi həqiqəti inkar edir. İngilislərin dəstəyi ilə Misirdə başladılan dini əqliləşdirmə prosesinin yeni Əzhərlilərə təlqin edilən ən əhəmiyyətli xüsus dini qeybi həqiqətlərdən qurtarmaq idi.[87] Hz. İsanın "raf "' və nüzulu da qeybi həqiqətlərdən olduğundan digərləri kimi rədd edildi.

“Raf” kəlməsinin təhlili

İndi Hz. İsanın mənən yüksəldiyini iddia edən modernist ilahiyyatçıların görüşlərinin nə üçün qəbul edilə bilməz olduğunu təhlil edək:

"Həqiqətən, Allah onu qatına yüksəltdi (bəl rafəahullahu iləyhi)" ayəsi "raf"' hadisəsinin hissi (maddi) olduğunu açıqca izah etməkdədir. Ayədəki "ilə" hərfi cərri məkan və zaman üçün işlədildikdə "intiha (çatmaq)" mənasını verir.[88]

Buna görə Hz. İsanın bədəninin bir yerə çatması lazımdır ki, ora da Allah-Təaladan qeyri kimsənin qənaət sahibi ola bilmədiyi mələklər aləmidir. Bu mənanın ortaya çıxması üçün əlavə bir dəlilə ehtiyac yoxdur. Çünki "raf" 'bir şeyi aşağıdan yuxarıya doğru nəqletmə şəklində reallaşır.

85. Kəvsəri, *Məqalət,* s, 259.
86. Muhamməd Abduh, *Təfsiru Cuzi Ammə,* s, 120.
87. Buti, *e. a. ə.,* s, 226.
88. Mustafa b. Həmzə b. Adalı, *Nətaicul-Əfkər,* s, 41.

Ayədə, həqiqi mənadan saxlayacaq bir əlamət olmadığından "raf" sözü məcazi mənəvi yüksəltmə mənasına aid edilə bilməz. Bu vəziyyətdə məcaz məna dəlil nəticəsində ortaya çıxan bir ehtimal olmaz.[89] Çünki ayədə məcaz məna ehtimalını rədd edən bir çox ünsür vardır:

"Həqiqətən, Allah onu qatına yüksəltdi." Ayəsinin əvvəli Hz. İsaya bənzəyən adamın öldürüldüyünü bəyan edərək yəhudilərin Hz. İsanı öldürdükləri iddiasının əsassız olduğunu bildirir. Çünki ayənin zahiri Allah-Təalanın Nəbisini, yəhudilərdən gizləmək surətilə səmaya yüksəltdiyini, bu səbəbdən düşmənlərinin onu öldürüb asa bilmədiklərini ifadə etməkdədir.

"Onu nə öldürdülər, nə də çarmıxa çəkdilər" ayəsindən sonra gələn "Həqiqətən Allah-Təala onu qatına yüksəltdi (rafaəhu)" ifadəsindən İsanın (ə.s) canlı olaraq səmaya qaldırılması yox, Şeyx Mahmud Şəltutun iddia etdiyi kimi ruhunun yüksəldilməsi başa düşüləcəksə, o zaman hər hansı bir adamın "Quran qəti surətdə İsanın (ə.s) öldürüldüyü, sonra da asıldığı iddiasını rədd etmir" deməsi mümkün olar. Çünki ruhu ilə yüksəldilməsi, düşmənləri tərəfindən öldürülüb, sonra da asıldığını ortadan qaldırmaz. Bu vəziyyətdə Quranın "Onu nə öldürdülər, nə asdılar" ifadəsi - əstəğfirullah - zarafat kimi olar.[90] Hz. İsanın (ə.s.) canı alındıqdan sonra ölümdən xilas edilməsi Allaha acizlik aid etməkdir. Çünki yəhudilər də onun öldürülməsini istəyirdilər. Bu, eynilə qatil tərəfindən qətiliklə öldürüləcəyinə inanan adamın, qətl ediləcəyi əsnada ölümüm öz əlimdən olsun deyib intihar etməsinə bənzəyir. Həqiqət budur ki, Allah-Təala bəşərə aid acizlik hallarından münəzzəhdir. Raf kəlməsini məcazi mənada Hz. İsanın dərəcəsinin və ya ruhunun yüksəldilməsi olaraq izah etmək doğru deyildir.

Çünki Hz. İsa daxil bütün peyğəmbərlərin Allah-Təala qatındakı dərəcələri onsuz da yüksəldilmişdir. Bu barədə

89. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 93.
90. Mustafa Sabri, *Məvkiful Aqli vəl-İlmi vəl-Aləm min Rəbbil-Aləmin və İbədihil-Mursəlin,* Beyrut, 1981, IV, s, 182.

nəinki məlumat sahibi birinin, hətta sıravi xalqın belə şübhəsi yoxdur. İstər qətl edilsin, istərsə də normal bir ölümlə canı alınsın, öldükdən sonra bütün möminlərin ruhları səmaya yüksəldilir. Bu vəziyyətdə ruhun yüksəldilməsini Hz. İsaya həvalə etməyin nə faydası ola bilər?! Bir çox peyğəmbər Hz. İsadan daha çox əzab-əziyyətə məruz qalmışdır. Allah onların dərəcələrini yüksəltdiyini bildirmədən dünyadan köçmüşlər.

Çünki peyğəmbərlərin ruhlarının yüksəldiləcəyi hər kəsə məlum olan bir həqiqətdir.[91]

Uca Allah qurtarmağı murad etdiyi rəsullarını fərqli üsullarla mühafizə etmişdir. "Raf" kəlməsi isə bir qurtarma tərzi olaraq yalnız Hz. İsa üçün işlədilmişdir. Bu səbəbdən Hz. İsanın yüksəldilməyini mənəvi yüksəliş olaraq anlamaq doğru deyil. Çünki bütün peyğəmbərlər mənəvi yüksəlmədə ortaqdırlar. Yəni hamısının məqamı mənəvi cəhətdən yüksəkdir. Raf məsələsini ruhun yüksəldilməsi şəklində anlamaq da doğru deyil. Çünki bu bütün möminlərə şamildir.

Dərəcənin və ruhun yüksəlməsi yəhudilərin öldürmə təşəbbüsündən bir qurtarma da ola bilməyəcəyinə görə, Hz. İsanın həqiqətən yüksəldildiyi aşkardır. Allah-Təala onu bu yolla xilas etmişdir, eynilə o biri peyğəmbərləri fərqli yollarla qurtardığı kimi.[92] Nüzulu-İsa məsələsinə etiraz edənlərin irəli sürdüyü bir xüsus da Hz. İsanın diri olaraq qaldırıldığı səmada həyatını necə davam etdirdiyi sualıdır. Halbuki bir müsəlman, məsələn şəhidlərin ölü olmadığını bilir. Bu halda, madam ki, həyatın təbəqələri var, elə isə Hz. İsanın bu dünyada yaşanan həyatdan səmaya raf edilmək surətiylə mələklərin yaşadığı həyata intiqal etdirildiyini söyləməkdə bir xəta olmamalıdır. Raf ilə əlaqədar ayələrin dələlət cəhətdən qəti olmalarından ötrü cumhur Hz. İsanın bədəni ilə birlikdə yer üzündən yüksəldildiyi haqqında icma etmişdir.

---

91. Əs-Siddiq Həsəni, *Əqidətu Əhlil-İslam fi Nüzuli İsa,* Beyrut, 1986, s, 39.
92. Həsəni, *e. a. ə.,* s, 39.

Nüzul

Hz. İsanın qiyamət ərəfəsində təkrar yer üzünə enəcəyi Qurani-Kərimdə açıq şəkildə bəyan edilmişdir. Bu xüsusdakı hədisi-şəriflər təvatür dərəcəsinə çatmamış olsaydılar belə, yenə də ayələr Nüzul həqiqətini tək başına isbata malik olardı. Hz. İsanın nüzulundan bəhs edən ayələr bunlardır: **"O, beşikdə də, yetkinlikdə də insanlara danışacaq Kitab əhlindən elə kimsə yoxdur ki, (öz ölümündən, yaxud İsanın) ölümündən əvvəl ona iman gətirməsin. Qiyamət günü isə (İsa) onların əleyhinə şahid olacaqdır"**.[93]

Həqiqətən, (İsanın yer üzünə enməsi) Saatın (yaxınlaşmasının) əlamətidir. (Qiyamətə) şəkk etməyin və Mənə tabe olun. Budur, düz yol!.[94] **"Allah ona (İsaya) yazmağı, hikməti, Tövratı və İncili öyrədəcək"**.[95] Nüzulu xəbər verən ikinci ayəyə[96] görə Hz. İsa ölmədən əvvəl əhli-kitab ona "Allahın qulu və elçisi olaraq" iman edəcək. Beləcə fərqli dinlər birləşərək İslam bayrağı altında toplanacaq. Sözügedən ayədəki "bihi/ona" və "qablə məvtihi/ölümündən əvvəl" ifadələrindəki "hu/o" artiklı yuxarıdakı məna xaricində təfsirə manedir.

Belə ki, Əbu Hureyrə, İbn Abbas, Qatədə, Həsən Bəsri, İbn Zeyd, Əbu Zeyd, Əbu Malik də ayəni belə anlamışdır.[97] Buna görə ayəni, əhli-kitabdan birinin ölmədən əvvəl, Hz. İsaya iman etməsi şəklində anlamaq doğru deyil. Çünki ayələr yəhudilərin Hz. İsanı öldürüb asdıqları istiqamətindəki iddialarını çürütməkdədir.[98] Nisa surəsinin 155-ci ayəsindən etibarən özündən bəhs edilən adam Hz. İsadır. Ayələr ona və anasına edilən isnadlardan onların uzaq olduqlarını izah etməkdədir. Buna görə bütün əvəzliklər Hz. İsaya dönmək-

93. Nisa, 4/159.
94. Zuxruf, 43/61.
95. Ali-İmran, 3/48.
96. Nisa, 4/159.
97. Həsəni, *e. a. ə.,* s, 42.
98. İbn Kəsir, *e. a. ə.,* s, I, s, 458.

dədir. Burada da fərqli mənaya yozulacaq bir ünsür yoxdur. Necə ki, Quranın nazil olduğu dil olan ərəb dilinin ustadı, böyük təfsirçi Əbu Həyyan da əvəzliklərin Hz. İsaya aid olduğunu, yəni mənanın yuxarıdakı kimi olduğunu ifadə etməkdədir.[99]

İbn Kəsir yuxarıdakı mənanı dəstəkləyən hədislərin mütəvatir olduqlarını nəql edir. Əbu Hüreyrənin rəvayət etdiyi Buxari və Müslimin də kitablarına aldıqları bir hədisi-şərifdə Əbu Hüreyrə Hz. İsanın nüzul sonra edəcəyi şeyləri sayır, sonra da əvəzliklərin Hz. İsanı nəzərdə tutduğunu ifadə mahiyyətində sözügedən ayəni oxuyar.[100]

Əhli-kitabın Hz. İsaya iman edəcəyini ifadə edən "leyuminənnə" felinin başında "cavabı and içərək lamı,[101] sonunda da təkid nunu var. Bunlar, feili gələcək zamana həvalə edirlər. Buna görə "ləyuminənnənin" mənası: "Gələcəkdə müəyyən bir zamanda var olacaq bütün əhli-kitab Hz. İsaya iman edəcəklər" şəklində olur. Ayənin davamındakı "qablə məvtihi" qeydi də gələcək zamanı işarət etməkdədir.[102] Ayədən aşkar olduğuna görə Əhli-kitabın hamısı Hz. İsaya iman edəcək. Bu da hələ reallaşmamışdır. O halda nüzul sonrası yaşanacaq zaman, bu Quran həqiqətinin inkişaf dövrəsi olacaq.

Bütün dəlillər əvəzliklərin Hz. İsaya döndüyünü, yəni Məsihin nüzulunu isbat edir. Buna müqabil "qablə məvtihi / ölümündən əvvəl" ifadəsindəki əvəzliyin "kitabiyə" işarə etdiyini göstərən bir dəlil yoxdur. Necə ki, səhih bir rəvayətin olduğu yerdə qeyri-səhih bir rəvayətə etibar edilməz. Hz. İsanın gələcəyini xəbər verən üçüncü ayəyə[103] görə Nüzul, qiyamətin yaxınlaşdığını bildirən bir əlamət olacaqdır.[104]

---

99. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* III, s, 408.
100. İbn Kəsir, *e. a. ə.,* s, I, s, 458.
101. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* III, s, 408.
102. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 103.
103. Zuxruf, 43/61.
104. Zuxruf, 43/61.

Çünki ayədəki (və innəhu) “hu” əvəzliyi Hz. İsaya dönməkdədir. İbn Abbas, Mücahid, Qatadə, Həsən Bəsri, Suddi, Dahhaq və İbn Zeydə görə ayənin təfsiri bu şəkildədir; "Hz. İsanın ortaya çıxması qiyamətin yaxınlaşdığına dəlalət edən bir əlamətdir. Çünki nüzul qiyamət əlamətlərindəndir”.[105] Hz. İsanın yer üzündəki ilk həyatına gəlincə bu, qiyamət əlaməti olaraq bildirilmir. Çünki ondan sonra Allah Rəsulu ﷺ gəlmişdir. Buna görə Hz. İsanın nüzulunun əlamət olaraq qəbul edilməsi doğru təfsirdir. Ayənin öldükdən sonra dirilməyi rədd edən Məkkəli müşriklər səbəbiylə mənanı; "Hz. İsanın atasız dünyaya gəlməsi Qiyamətin - sadəcə - imkanına dəlildir,[106] - şəklində anlamaq da doğru deyil. Çünki Məkkəli müşriklər Hz. İsanın atasız dünyaya gəldiyini, xəstələri yaxşılaşdırdığını, - Allahın inayətiylə - ölüləri diriltdiyini qəbul etmirdilər. Bütün bu dəlillər işarə etməkdədir ki, müşriklər Hz. İsaya inanmamışlar. Bu vəziyyətdə necə olur da qəbul etmədikləri bir peyğəmbərlə onlara qarşı dəlil gətirilir.[107] Abdullah b. Abbas, Əbu Hureyrə, Əbu Malik əl-Ğifari, Zeyd b. Əli, Qatədə, Mücahid, Dahhaq, Malik b. Dinar, Əməş, Kəlbi və İbn Atiyyə "lə ilmu" şəklində şöhrət tapan sözü "ayn" hərfinin fəthəsiylə "lə aləmu / əlamət" şəklində oxumuşlar.[108] Bu oxuyuşa görə şəxsən Hz. İsa, qiyamət əlamətidir. İbn Abbasın rəvayət etdiyinə görə, Allah Rəsulu ﷺ da "və innəhu lə aləmu lis-saa" ayəsini; "Hz. İsanın qiyamətdən əvvəl enməsi "şəklində təfsir etmişdir.[109]

İsa Qurana görə hökm edəcək

Hz. İsanın enəcəyinə işarə edən bir başqa dəlil Ali-İmran surəsininin 48-ci ayəsidir. Mələklər Məryəmə xitab olaraq belə deyirlər: “Allah ona (İsaya) yazmağı, hikməti, Tövratı və İncili öyrədəcək”. Ayədə zikr edilən "kitab" ilə əlaqəli təfsir-

105. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* VIII, s, 26.
106. Mahmud Şəltut, *Mənəqaşə,* (“Nəzra Abirə” ilə birlikdə), s, 43-44.
107. Kövsəri, *Nəzra Abirə,* s, 104.
108. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* VIII, s, 26.
109. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 104.

çilər fərqli izahlar etmişlər. Sözün məsdər mənasını alanlar "əllə yazmaq" mənasın vermişlərdir.[110] "Əl-Kitab" sözünün başındakı "əl" artikılını" "cins" üçün olduğunu deyənlər isə bu sözdə məqsədin Tövrat və İncil xaricində vəhy edilən digər kitablar olduğunu ifadə etmişlərdir.[111] Qurani-Kərimə baxıldığında, "kitab" sözü Tövrat və İncillə bərabər istifadə edilməsinə baxmayaraq, kitab sözü Qurani Kərim mənasını verir. Necə ki, Ali-İmran 3-dəki "Kitab" sözü Quranı ifadə etməkdədir. Mələklər Hz. Məryəmə, oğlu İsaya İncilin öyrədiləcəyini bildirdikləri vaxtda İncil hələ nazil olmamışdı. Lakin əvvəlki nəbi[112] və alimlər qatında endiriləcəyi bilinməkdə idi. Lövhi-məhfuzda var olan Qurani-Kərimin də endiriləcəyi əhlinə məlumdur. Hz. İsanın peyğəmbərliyi əsnasında Quran hələ nazil olmadığına, İsaya da öyrədiləcəyinə baxılsa, bu deyilə bilər: Hz. İsa qiyamət ərəfəsində enəcək və özünə öyrədilən Qurani-Kərimlə əməl edəcək. Necə ki, nüzulu xəbər verən hədisi-şəriflər Hz. İsanın İslami hökmlərlə əməl edəcəyini bildirməkdədirlər.[113]

Nüzul ilə əlaqədar hədislər

Mövzu ilə əlaqəli az qala bütün hədis kitablarında bir, ya da daha çox rəvayət var. Hədisi-şəriflərdə Hz. İsanın necə və hara enəcəyi, hansı xüsusiyyətləri vəsiləsiylə tanınacağı, nələr edəcəyi kimi sualların cavabları vardır. Cumhura görə bu hədislər "Hz. İsanın nüzulunun " bildirmələri nöqtəsində mütəvatirdir. Necə ki, hər qurşaq və məşrəbdən bir çox alim açıq olaraq bu hədislərin mütəvatir olduqlarını ifadə etmişdir. Bunlar arasında önə çıxanlar bunlardır: Təbəri, Əbu Hüseyn Aburi, İbn Rüşd, İbn Atiyyə, Qurtubi, Əbu Həyyan, İbn Kəsir, İbn Həcər, Şövqani, Siddiq b. Həsən Kinnəvci, Kəttani,

---

110. Qurtubi, *e. a. ə.,* IV, s, 60; Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 484; Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 166.
111. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 484; Alusi, *e. a. ə.,* III, s, 166.
112. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 484.
113. Suyuti, *Kitabul-İlam bi Hükmi İsa ə.s,* (əl-Həvi içində), II, s, 277.

Kəşmiri,[114] Muhamməd Zahid Kövsəri,[115] Muhamməd Siddiq əl-Ğumari, Əbdülfəttah Əbu Ğuddə.

İsanın nüzulu məsələsi mütəvatirdir. Bundan əlavə Hz. Peyğəmbərin birbaşa xəbər verdiyi və inanılması lazım gələn (zərurəti-diniyyəyə aid) məsələlərdəndir. Bu mövzunu rədd etmək qəbulolunmazdır. Çünki, təvatür yolu ilə sabit olan hər hansı bir hökmün inkarı, Rəsulullahı da inkar etmək mənasını verir.

Muhamməd Abduh, Rəşid Rza, Mahmud Şəltut kimi modernizm anlayışa sahib olanlar mütəvatir hədislərin gücünü yəqinən bildiklərindən hədislərin mütəvatir olduqlarını rədd etmişlər. Beləcə məsələni etiqadi sahənin xaricinə daşımaq istəmişlər. Abduh və onun davamçıları hədislərin əhəd xəbər olduqlarını, bu cür rəvayətlərin sayca çox olmalarının təvatür üçün heç bir məna ifadə etməyəcəklərini iddia etmələri də məlumat xətalarıyla doludur. Necə ola bilər ki, səhabə qurşağından otuza qədər səhabənin rəvayət etdiyi bir məsələ əhəd ola bilər?! Quran və Sünnənin ədalətlərini açıqca bəyan etdiyi səhabələrdən otuza qədər səhabənin Hz. İsanın nüzulu haqda ittifaq etmələri, onların zehnindəki yalan ehtimalını dəf edə bilmirsə, deməli ortada başqa və daha əhəmiyyətli bir problem var.

İcma

Əbu Hayyan "Hz. İsa diridir, axir zamanda yer üzünə enəcək" şəklindəki mütəvatir hədislərin üzərinə alimlərin icma etdiyini nəql edir.[116] Məlumdur ki, icma, ictihad dərəcəsinə çatan alimlərin şəri bir xüsus barədə fikir birliyi içərisində olmaları deməkdir.[117] Buna görə əməl və etiqad cəhətilə istiqamət üzrə olmayan bidət və fisq sahibi bir alimin icmaya zidd fikir bəyan etməsi icmanın ləğvinə mane deyildir.[118]

114. Həsəni, *e. a. ə.,* s, 13-6.
115. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 104.
116. Əbu Həyyan, *e. a. ə.,* II, s, 497.
117. Kövsəri, *e. a. ə.,* s, 135.
118. Əbdüləziz Əhməd Buxari, *Kəşful-Əsrar an Usuli Fəhril-İslam*

Çünki bidət əhli olan kəs insanlar üzərinə şahid (nümunə) olmaq[119] missiyasını itirir. Bu vəziyyətdə ondan gələn ixtilafın mövcudluğu bir məna ifadə etmir. Hz. İsanın (ə.s.) yer üzünə təkrar enməsi barəsində mövcud olan icmaya yalnız mötəzilə və cəhmiyyənin bir qismi müxalifət etmişdir. Hz. İsanın enişinə əhli-bidət firqələrdən belə çox müxalifət olmamışdır. Bütün bunlar icma dəlilinin bu bəhsdə nə qədər qüvvətli olduğunu göstərir.

Xülasə

Ayələr açıqca Hz. İsanın ölmədən səmaya yüksəldildiyi və qiyamətin əvvəlində təkrar yer üzünə enəcəyini bəyan edir. Hədisi-şəriflər də mənəvi təvatür dərəcəsindədir. "Raf" və “nüzulun” həqiqət olduğunu deyən cumhur, ayə və hədislərə əsaslanır. Lakin eyni şey "Raf" və "nüzulu" rədd edənlər üçün deyilə bilməz.

Çünki nüzulun olmayacağını ehtiva edən tək bir ayə, ya da hədisin varlığından söz edilə bilməz. Buna görə İslamın erkən əsrlərindən bu tərəfə Hz. İsanın nüzulu “zərurəti-diniyyədən” olmuşdur. İnsanlar kimi elmin də nəsəbi vardır. Buna görə Hz. İsa gələcək deyənlərin istinadı Quran və Sünnədir. Enməyəcək deyənlərin nəsəbi isə Cübbaidən şaz olaraq alsaq Abduhdan kənara keçmir.

Bütün bunlardan sonra deyiləcək tək bir söz qalır o da bu ayədir: "**O sizin həqiqi Rəbbiniz olan Allahdır. Artıq haqdan sonra zəlalətdən başqa nə qalır?! Belə isə (haqdan) necə döndərilirsiniz?” .**[120]

əl-Bəzdəvi, Beyrut, 1991, III, s, 440.
119. Bəqərə, 2/143.
120. Yunus, 10/32.

4-Mehdi Gələcəkmi?

Günün gecəsi var deyə gündüzə qarşı çıxmaq, yaşı da qurunun yanında yandırmaqdır. Hansı ki, tarixdə yaş qurunun yanında yanmışdır. Bu günlərdə, tam da bu prosesi yaşayırıq. Doğruların səhvlərlə yer dəyişdirdiyi dövrdə, xeyli vaxtdır xoca, mürşid, təkkə və mədrəsələrə qarşı mübarizə aparanlar indi "camaatlıq" adı altında fitnə qruplaşması formalaşdırmış və bütün camaatlıqlara meydan oxumağa başlamışlar. Bəziləri, Mehdilik mübahisələrini, müsəlmanların İslamdan ayrılmasına vasitə etməyə çalışırlar. Onun üzərindən daha dərinlərə enəcəklər. Üz ifadələrində, "Ey Millət! Siz nə gördünüz. Daha nələr nələr var. Sizə din deyə xurafatı izah etmişlər." Mehdiliklə əlaqəli yazılan məqalələrin əksəriyyətində Duhal-İslam sahibi Əhməd Əminin təsiri var. Mənzərəni görüncə, "Biri səhv bir yol qurunca sonra nə çox insan gedərmiş" demədən dayana bilmirsiniz. Aşağıdakı sətirlər, son bir əsrdə Əhməd Əminin xəttində Mehdilik üzərinə yazanların ortaq qənaəti: Mehdi, sosial-mədəni kontekstdə uydurulan, "rəngli və canlı bəzəklərilə bəzi macəraların, dünyəvi və siyasi əməl sahiblərinin və çarəsiz kütlələrin əlaqə mərkəzi olan[121] bir təsəlli vasitəsidir.

"Goldziher"in təsiri və Mehdinin inkarı

İslam coğrafiyasının siyasi işğala paralel olaraq yaşadığı ideoloji mübarizə dövründə ən çox müzakirə edilən mövzulardan biri olan Mehdiliyə şərqşünaslar daha çox maraq göstərmişlər. Bu mövzuda saf zehinləri öz əməlləri istiqamətində istiqamətləndirməyə çalışmışlar. Müsəlman mütəfəkkirlərə təsiri etibarilə İslam modernizminin qurucu şəxsiyyətlərindən biri olan Goldzihere görə Mehdi anlayışı yəhudilik, xristianlıq və maniheizm kimi dinlərə aid bir inanc olmuşdur.

Kabul-Əxbar ilə Vəhb b. Münəbbih tərəfindən Hz. Peyğəmbərə aid rəvayətlər yolu ilə müsəlmanlar arasında

121. Ruhi Fiğlalı, *"Məsih və Mehdi İnancı Üzərinə",* A.Ü.İ.F.D., XXV, 214.

yayılmışdır.[122] Saxta mehdilərin müxtəlif fəaliyyətlərini ön plana çıxaran müsəlman yazarlar da, şərqşünas Mehdiliyin isnad mərkəzilə əlaqəli mazdeizm, atəşpərəstlik, yəhudi və xristianlıq kimi təsbitlərini təsdiqləyərlər.[123]

Əhməd Əminə görə şiəliyin, "Gözlənilən Mehdisi" Əməvilərin, "Süfyani" ləqəbini daşıyan qurtarıcısı olması, Abbasilərin xoşuna gəlmir və onlar da Mehdi haqqında hədislər uydurur.[124] Əhməd Sərdaroğlu da Diyanət məcmuəsində nəşr edilən "Mehdi haqqında" başlıqlı yazısında Qurani-Kərimin Mehdidən bəhs etməməsini Buxari və Müslimdə mövzu ilə əlaqəli səhih bir rəvayətin olmamasını, Mehdi anlayışının İslamda olmadığına səbəb kimi göstərir.[125]

Mehdilik anlayışının müsəlmanları İslamiyyət üçün çalışmaqdan məhrum buraxacağını da iddia edən bu qrup,[126] rəvayətlərin ağla zidd olduğunu da müdafiə etməkdədir. İsnə-aşəriyyə (12 imam) şiəsiylə, Əhli-Sünnənin Mehdi anlayışının bir-birindən fərqli olmadığını düşünənlər də bu inancın Əhli-Sünnəyə şiəlikdən intiqal etdiyini irəli sürürlər.[127]

Lüğətdə Mehdi

Allah-Təala tərəfindən hidayətə çatdırılmış adam mənasında istifadə edilən "Mehdi" yol göstərən mənasındadır. Qurani-Kərimdə eyni kökdən bir çox söz keçməsinə baxmayaraq "Mehdi" kəlməsi keçmir. Lakin Allah Rəsulu ﷺ Hz. Əlini (r.a) hidayətə vəsilə olan və Mehdini hidayətə çatdıran"[128] sifətləriylə zikr edir, Müaviyə üçün də "Ya Rəbbi! Onu doğru yola çatdıran Hədi və çatanlardan Mehdi qıl. Onunla in-

---

122. əl-Əqidə vəş-Şəria fil-İslam, Qahirə, 1946, 193-195.
123. Cemil Hakyemez, *Mehdi Düşüncəsinin Etiqadlaşması Üzərinə,* G.Ü.İ.F.D., 2004/1, III, sy: 5, s, 130.
124. Duhal-İslam, III, 173.
125. Ahmet Serdaroğlu, *"Mehdi Haqqında",* May-İyun, 1968, sy. 72-3, s, 127.
126. Serdaroğlu, eyni məqalə, s, 18.
127. DİA, *Mehdi,* XXVIII, 373.
128. Əhməd, *Müsnəd,* H. No: 817.

sanları doğru yola yönəlt!"[129] buyurmuşdur. İstilahi mənada Mehdiliklə əlaqəli bir çox rəvayət vardır.

30 Sahabənin rəvayəti ilə Mehdi

Mehdinin zühuru nöqtəsində alimlərin icması vardır. Buna görə axırzamanda Allah Rəsulunun ﷺ Əhli-beytindən Muhammməd b. Abdullah adında biri çıxacaq, müsəlmanlar ona tabe olacaq, İslamı və müsəlmanları zəfərə aparacaq, küfrün belini qıracaq, ədaləti hakim qılacaq.

Mövzu ilə əlaqəli hədislər mənəvi təvatür dərəcəsindədir. Suyuti bunların 40-dan çox olduğunu söyləməkdədir.[130] Allah Rəsulundan ﷺ Mehdinin zühuruyla əlaqəli hədisi rəvayət edən səhabə sayı isə 30-dan çoxdur. Bunların arasında Osman b. Affan, Əli b. Əbu Talib, Talha b. Übeydullah, Əbdürrahman b. Avf, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Məsud kimi səhabələr də vardır. Əbu Davud, Tirmizi, İbn Macə, ən-Nəsai, Əhməd b. Hənbəl, İbn Hibban, Hakim, Tabərani kimi böyük hədis imamları da bu rəvayətləri əsərlərinə daxil etmişlər.

Məlum hədislərin bir qismi səhih, bir qismi həsən, bir qismi də zəifdir. Tarixində Mehdi ilə əlaqəli rəvayətlərin hamısının zəif olduğunu söyləyən İbn Xaldun xəta etmişdir.[131] Otuzdan çox səhabə tərəfindən nəql olunan hədisləri kitablarında yazan böyük hədis imamları və Mehdinin zühurundan bəhs edən alimlərə qarşı gələnlər Əhli-Sünnəyə qarşı hər hansı dəlil irəli sürə bilməmişlər. Məqalələrində adətən zəif hədisləri tənqid edərək mövzu ilə əlaqəli sadəcə həmin hədislərin olduğunu göstərməyə çalışmış və Mehdinin zühurunu inkar etmişlər.

---

129. Tirmizi, H. No: 3842.
130. Suyuti, əl-Həvi, II, 213.
131. Əzim Abədi, *Avnul-Məbud,* XI, 282.

Mehdinin xüsusiyyətləri

Allah Rəsulu ﷺ Mehdinin həqiqisini saxtasından ayırd edəcək ölçüləri bu şəkildə təyin etmişdir. "Dünyada yalnız bir gün qalsa, -Zaidə, hədisində belə dedi: Allah o günü uzadarda- (Sonra bütün ravilər ittifaq etdilər.) O gündə məndən və ya Əhli-beytimdən, adı adıma, atasının adı da atamın adına uyğun gələn birini göndərər.[132]

Yer üzü zülm və düşmənçilik dolmadan qiyamət qopmaz. Sonra mənim ailəmdən biri çıxar, yer üzü zülm və düşmənçiliklə dolduğu kimi ədalətlə doldurar.[133] Dünyanın ömründən yalnız bir gün qalsa, Allah mənim Əhli-beytimdən bir adam göndərəcək o da dünyanı daha əvvəl zülmlə olduğu kimi, ədalətlə dolduracaq.[134]

Mehdi mənim nəslimdəndir. O açıqalınlı və burnunun ortası kəmərli olacaq. Yer üzünü zülmlə dolduğu kimi ədalətlə dolduracaq və yeddi il hökm sürəcək.[135] Mehdi mənim ailəmdən, Fatimənin nəslindən olacaq.[136]

Alimlərin Görüşü

Süfyan əs-Sevri, Bərbəhəri, Əhməd əl-Busti, Əbu Süleyman əl-Xattab, Beyhəqi, Əbu Bəkir b. Ərəbi, Qadı İyaz, Süheyl, İbnul-Cövzi, Qurtubi, Qastallani, Zəhəbi, Şatibi, Səxavi, Suyuti, İbn Həcər Heytəmi başda olmaqla alimlərin cümhuru da bu hədislərlə istidlal etmiş və Mehdinin zühur edəcəyini demişlər.[137] İbn Həcər Beyhəqidən, Mehdinin zühuruyla əlaqəli hədislərin isnad cəhətiylə son dərəcə səhih olduqlarını,[138] Bərbəhəri də Şərhu-Sünnəsində, Hz. İsanın

---

132. Əbu Davud: H. No: 4276.
133. Əhməd, *Müsnəd,* H. No: 11331.
134. İbn Macə, Fitən, 34.
135. Əbu Davud, H. No: 4279.
136. Tirmizi, H. No: 2230.
137. Muhammədd İsmail əl-Muqaddəm, *əl-Mehdi,* s, 67-71.
138. İbn Həcər, *Təhzibut-Təhzib,* IX, 126.

enib Dəccalı öldürəcəyi, evlənəcəyi və Allah Rəsulunun ﷺ ailəsindən birinin arxasında namaz qılacağını zikr edir.[139]

Mehdi niyə Qurani-Kərimdə yoxdur?

Quran mücməl olaraq nazil oldu, Allah Rəsulu ﷺ da onu bəyan etdi. Allah azzə və cəllə möminlərə həm Qurana, həm də Sünnəyə tabe olmağı əmr etdi. Haramların bir qismi ayələrdə, bir qismi də hədislə sabit oldu.

Qurani-Kərim Allah Rəsulunun ﷺ da halal və haram qılma səlahiyyətinin olduğunu bildirdi.[140] Bundan biri "vəhyi-mətluv" digəri isə "vəhyi-qeyri mətluv" olmaqla iki cür vəhyin olduğu aydın oldu. Çünki qiblənin Məscidi-Əqsadan Məscidi-Harama dönmə müddətində Allah Rəsulu ﷺ çox arzu etməsinə baxmayaraq[141] artıq üzünü Məscidul-Harama tərəf çevir![142] ayəsi gələnə qədər Beytullaha yönəlmədi. Əgər Məscidi-Əqsaya doğru etmə nöqtəsində bir vəhy olmasaydı, Allah Rəsulu ﷺ gözləməyəcək, dönəcəkdi. Qurani-Kərimdə Məscidi-Əqsaya doğru namaz qılmaqla əlaqəli bir əmr olmadığına görə köhnə qiblə "vəhyi-qeyri mətluv" ilə sabitdir. Yenə Bəni-Nadir qəbiləsi əhatə edilincə hərbi tədbir gərəyi ağaclar kəsiləndə yəhudi və münafiqlərin mənfi təbliğatı üzərinə Allah-Təala ağacların öz izni ilə kəsildiyini xəbər vermişdir.[143] Lakin Quranda belə bir icazəyə dəlalət edən bir ayə yoxdur. Bu vəziyyət də göstərməkdədir ki Allah Rəsulu ﷺ vəhyi-mətluv xaricində ayrı bir kanaldan da Rəbbindən vəhy almaqda idi.[144] Allaha itaət etmək olduğunu bildirən,[145] ixtilaf anında Allaha, Qurana və Rəsulullaha müraciət yolunu göstərən ayələr[146] Allah Rəsulu, sizə nəyi verirsə onu alın və

---

139. Şərhus-Sünnə, 73; Muhamməd İsmail, *e. a. ə.,* s, 81.
140. Əraf, 7/157.
141. Bəqərə, 2/144.
142. Bəqərə, 2/144.
143. Həşr, 59/5.
144. Ali-İmran, 3/132.
145. Nisa, 4/80.
146. Nisa, 4/59.

sizə nəyi qadağan etmişdirsə ondan da uzaq durun[147] məzmununda qiymətləndirildiyində Mehdinin də bilavasitə Quranda olduğu aydın olur. Çünki Qurani-Kərim Peyğəmbərin sözlərinə itaət etməyi əmr etməkdədir. Mehdinin zühuru da Allah Rəsulunun ﷺ bu məzmunda zikr etdiyi həqiqətlərdəndir. Buna görə Allah Rəsulundan ﷺ səhih olaraq rəvayət edilən hər hədisi təsdiq etmək, Qurani-Kərimə tabe olmaq kimidir. Mehdinin zühuruyla əlaqəli səhih hədislər də Quranın özünə tabe əmri olan Peyğəmbərdən varid olmuşdur.

Təbəri məscidlərdə Allahın adını zikr etməyə mane olan və onların xarab olması üçün işçilərin aqibətini bildirən, **“Onlar üçün dünyada rüsvayçılıq, axirətdə də böyük bir əzab vardır"**[148] ayəsini təfsir edərkən dünyadakı rüsvayçılığı Mehdinin zühuru olaraq şərh etməkdədir.[149]

Niyə Buxari Mehdidən bəhs etmir

Mehdinin zühurunu inkar edənlərin istinad nöqtələrindən biri də Buxaridə mövzu ilə əlaqəli hər hansı bir rəvayətin olmamasıdır. Buxarini gözdən salmaq üçün əlindən gələni edənlərin bu iddiasını bir tərəfə buraxaraq bunu söyləyək: Bununla ən səhih iki hədis məcmuəsi Buxari və Müslimin müəllifləri Mehdi hədislərini əsərlərinə almadıqlarına görə hədislər uydurmadır düşüncəsini yaymağa çalışırlar. Bu bilinməlidir ki, Buxari əzbərində 300 min hədis olduğunu bunlardan 100 mininin səhih, 200 minin də səhih olmadığını deyir.[150]

Buxari də isə təkrarlarla birlikdə 7275 hədis vardır. Göründüyü kimi Buxari səhih hədislərin rəqəmini 100 min olaraq verərkən kitabına aldığı hədis sayı olduqca azdır. Buxari və Müslim mühüm bir çox məsələdə hədis rəvayət etməməsinə baxmayaraq uləma, digər hədis məcmuələrindəki rəvayətlər səhih isə onlarla fitva vermiş və əməl etmişdir.

147. Həşr, 59/7.
148. Bəqərə, 2/114.
149. Təbəri, *Camiul-Bəyan fi Təfsiril-Qurən,* I, 548.
150. İbn Həcər, *Hədyus-Sari, Muqaddimətu Fəthil-Bəri,* s, 512.

On səhabənin cənnətlik olduğunu bildirən hədislər Sünən kitablarıyla Əhməd b. Hənbəlin Müsnədində də var. Buna baxmayaraq ümmət onlarla əməl etmiş və əqaid kitablarında aşərəi-mübəşşərə zikr edilmişdir.

Əvvəlcə bilinməlidir ki, Mehdi mövzusu Buxaridə mücməl, digər hədis məcmuələrində isə müfəssəl olaraq vardır. Necə ki, Buxari və Müslimin rəvayət etdiyi hədisi-şərifdə Allah Rəsulu ﷺ, "Məryəm oğlu İsa aranıza endiyində və imamınız da sizdən olduğu halda halınız necə olur?" - buyurmaqdadır.

İbn Macə hədisi

İbn Macənin rəvayət etdiyi, “Məryəm oğlu İsadan başqa Mehdi yoxdur”[151] hədisi də Mehdinin zühuru ilə əlaqəli rəvayətlərlə ziddiyyət təşkil etmir.

Hər şeydən əvvəl ziddiyyət eyni səviyyədəki rəvayətlər arasında olur. Bir tərəfdə Mehdinin zühuru ilə əlaqəli mütəvatir hədislər, digər tərəfdə isə İbn Macənin Kutubu-Sittə müəllifləri arasında rəvayətində tək qaldığı hədis. Hakimdən Müstədrəkdə olan həmin rəvayəti nəql etdikdən sonra "Bu hədisi Müstədrəkdə onunla istidlal etmək üçün deyil, heyrətimi bildirmək üçün zikr etdim"[152] deyir.

Fərz edək, bu hədis səhih qəbul edilsə belə mənası kamillik ifadə edir.

"Fatihəsiz namaz olmaz”, ya da "məscidə qonşu olanın namazı ancaq məsciddə olar" hədisləri "namaz fatihəsiz kamil olmaz" və ya məscidə qonşu olanın namazı ancaq məsciddə kamil olur formasında aydın olduğu kimi, "Kamil Mehdi" də yalnız İsa bin Məryəmdir şəklində anlaşılmalıdır. Necə ki, İmam Qurtubi də hədisdən hərəkətlə "kamil və günahsız

151. İbn Macə, H. No: 4039, Hədisin isnadında həddindən artıq zəiflik var. Zəhəbi hədisin münkər olduğunu demişdir. Mizanul-İtidal, III, 535.
152. Hakim, *əl-Müstədrək,* s, 488.

olan Mehdi" İsa b. Məryəmdir şəklində başa düşülməlidir, deyir.[153]

Şiəlik və Əhli-Sünnə qaynaqlarında Mehdi

Əhli-Sünnə və Şiə qaynaqlarında keçən Mehdilik yalnız “Mehdi” adını istifadə etməkdə müştərəkdir. Necə ki, İsna-aşəriyyə şiəsinə aid qaynaqlarda keçən 200-dən çox rəvayətdə Mehdinin on ikinci İmam Muhamməd bin Həsən olduğu iddia edilir. Ona Mehdi əl-Muntazar da deyilir.[154] Şiələrin Mehdisi olan on ikinci imam Muhamməd bin Həsən, atasının vəfatından sonra insanlardan gizlənmiş və bir daha onlara heç görünməmişdir. Dəccalın ortaya çıxmasından sonra Məkkədə zühur edib iqtidarı ələ keçirəcək, zalımları cəzalandırıb ədaləti hakim qılacaqdır. Digər imamlar kimi on ikinci imam da günahsızdır. Şiələr imamların doğumundan ölümlərinə qədər səhv, yanlışlıq və unutqanlıqdan xali - yəni günahsız olduqlarına inanırlar.[155] Xomeyni də mövzu ilə əlaqəli bunları söyləmişdir: "imamlarımızın nə muqarrəb mələklərin, nə də nəbilərin çata bilməyəcəyi bir mövqeyə sahib olduqlarına inanmaq məzhəbimizin iman əsaslarındandır”.[156]

Əhli-Sünnə qaynaqlarına görə isə, Mehdi Allah Rəsulunun ﷺ soyundan, Fatimənin nəslindən gələcək, onunla hər şey bərəkətlənəcək. İsa bin Məryəm onun arxasında namaz qılacaq. Dəccala qarşı çıxacaq, lakin onu Hz. İsa öldürəcək. Alnıaçıq, burnu kəmərli olacaq. Yer üzünü ədalətlə dolduracaq. Adı Muhamməd bin Abdullah olacaq.

Hədis kitablarındakı Mehdi rəvayətləri şəxsən Allah Rəsuluna ﷺ, şiə kitablarındakı nəqllər isə şiələrin günahsız olduqlarına inandıqları on iki imama istinad edir. Onlar da rəvayətləri birbaşa Allah Rəsuluna ﷺ isnad edirlər.

153. Qurtubi, *ət-Təzkirə fi Ahvəlil-Məvta,* 723.
154. Nəcmuddin əl-Askəri, *əl-Mehdi,* I, 14-34.
155. Muhamməd, s, 179.
156. Xomeyni, *əl-Hukəmətul-İslamiyyə,* s, 52.

Mehdilik mövzusunda şiəlik bir cür, Əhli-Sünnə başqa cür düşünür və inanır. Biri haqqın şahidi, digəri isə uydurma rəvayətlərin müdafiəçisidir. Başqa dinlərdə, ya da şiəlikdə Mehdilik var deyə Mehdinin zühurunu inkar etmək "batil" var deyə "haqqı" rədd etmək, yalançı peyğəmbərlərin fəaliyyətləri var deyə Allah Rəsulunun ﷺ risalətini inkar etmək kimidir. Eyni məntiqi başqa məsələlərə də aid edəsi olsaq ortada nə din, nə də diyanət qalacaqdır. Çünki şiə xurafatlarını səbəb kimi göstərib mütəvatir hədislərlə sabit olan bir həqiqəti yox saymaq əsassızdır.

Səhabələrə söyən, təqiyyəni dinin əsası qəbul edən, Hz. Əli xaricindəki bütün Raşid xəlifələri rədd edən təhrif olunmuş bir anlayışı əsas götürüb, onlarda da Mehdilik var, Əhli-Sünnədə də deyərək Mehdiliyi inkar etmək İslamın əsas iman əsaslarını inkara qədər gedib çıxar. Mehdinin zühurunun ağıla zidd olduğunu deyənlər də şiələrlə eyni məntiqdən hökm verdiklərindən səhv edirlər. Mehdiliyə şiələr nəzərindən baxanda həm şəriətə, həm də ağıla zidd bir çox mövzunun olduğu doğrudur. Lakin Əhli-Sünnəyə görə isə Mehdi zülmə son verib ədaləti hakim qılacaqdır.

Bu, bütün Nəbilərin və onların yolunda olanların vəzifəsidir. Bunun nəyi ağıla və şəriətə ziddir? Mehdi anlayışı səbəbilə müsəlmanların bütün işlərini ona həvalə edib, kənara çəkilmələrinin yol açacağı problemlər tarixi gerçəklərlə ziddiyyət təşkil etməkdədir. Çünki İslam tarixində ortaya çıxan bütün böyük bövlət adamları, Mehdinin zühur edəcəyinə inanırdılar, lakin heç biri cihad meydanlarını, "Mehdini gözləyək" deyərək tərk etmədilər. Bağdadı Büveyhi oğullarından qurtaran Toğrul bəy də, Rum Diogeni Malazgirtdə məğlub edən Alparslan da, Mehdinin gələcəyinə inanırdı. 87 il işğal altında qalan Qüdsün fəthi üçün Səlahəddin Əyyubi də oturub Mehdi gözləməmişdir. Sultan Fateh, Yavuz hər biri Mehdiyə inanırdı, lakin İslam aləmi onların zamanında ən möhtəşəm dövrlərini yaşamışdır". Şərqşünaslıq Əhli-Sünnənin batil saydığı məzhəbləri, ya da onların fikirlərini yenidən gün üzünə çıxarmaq, ya da təsəvvuf, nüzulu-İsa, mehdilik kimi bir

çox mövzunu başqa inanc və ya düşüncə sistemlərinə isnad etməklə nisbi uğurlar əldə etmiş və bir çox insanın zehnini qarışdırmışdır. Onlardan biri də mehdiliklə əlaqəli rəvayətlərin Kabul-Əxbar vasitəsi ilə İsrailiyyata söykəndiyi iddiasıdır. Lakin Mehdi ilə əlaqəli rəvayətlərin heç birində Kabul-Əxbar yoxdur. Ona isnad edilən rəvayətlərin heç birinin sənədi gedib ona çatmamaqdadır. Vəhb bin Münəbbih ilə sadəcə bir hədis rəvayət edilməkdədir.[157] Vəhb bin Münəbbih hər nə qədər Tövrat və əvvəlki kitablar haqqında dərin məlumata sahib olsa da, siqa (etibarlı) bir ravi qəbul edilmişdir.[158]

Nəticə

Mehdiliklə əlaqəli rəvayətlər Tövrata, məcusilərə və şiələrə deyil, şəxsən Allah Rəsuluna ﷺ əsaslanır. 30-dan çox səhabə tərəfindən mənəvi təvatür yolu ilə nəql edilmişdir.

Mehdinin zühurunun Quranda açıq olaraq olmaması onun inkarına dəlil olmaz. Çünki Qurani-Kərim[159] Allah Rəsulundan ﷺ gələn hər şeyi almağı və ona itaət etməyi əmr etməkdədir. Mehdiliklə əlaqəli rəvayətlər də Quranın özünə tabeliyi əmr etdiyi Peyğəmbərə əsaslanır. Əhli-Sünnənin Mehdi anlayışı ilə, şiəliyin Məsum Mehdi təsəvvürü arasında gecə ilə gündüz qədər fərq vardır. Birində rəvayətlər Məsum imamlara, Əhli Sünnədə isə Allah Rəsuluna ﷺ əsaslanır.

---

157. Əbdüləzim əl-Bəstəvi, *əl-Mehdiyyul-Muntəzar,* 379-80.
158. İbn Həcər, *Təqribut-Təzhib,* 1045.
159. Həşr, 59/7.

5-SÜNNƏYƏ UYDURULMUŞ DİN DEYƏN "QURAN MÜSƏLMANLIĞI" KİMİN LAYİHƏSİDİR?

Quranı ideologiyalarına əsas göstərmək istəyənlər, Quranın ümumbəşəri olan hökmlərini fasid təvillərlə ortadan qaldırmağa çalışırlar. Bunun üçün də Quranın açıqlayıcısı sayılan Allah Rəsulunun Sünnəsinə qarşı mübarizə aparır, Sünnəni ortadan qaldırmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Özlərinə “Quran müsəlmanlığı” adı verərək etdikləri ilə özlərini sığortalamaq istəyirlər. İngilis layihəsi olan və Hindistandakı müsəlmanlar arasında ortaya çıxan "Quraniyyun" hərəkatı də bənzər metodu təqib etmiş, Allah Rəsulunun ﷺ “Əhlullah” olaraq xarakterizə etdiyi “Əhlul-Quranı öz məqsədləri istiqamətində istifadə edərək, özlərinə haqq qazandırmaq üçün mötəbər terminlərdən istifadə edir, guya İslamı “əhya” etməyə çalışırlar. Orientalizmin müsəlmanlar tərəfindən rədd olunan iddiaları indi sapı özümüzdən olan baltalar tərəfindən yenidən qəbul elətdirilməyə çalışılır. Onlar tərəfindən Sünnəyə yönəldilən tənqidlərlə Qurani-Kərimin Sünnə ilə əlaqəsi qoparılmağa cəhd edilir. Sünnəni rədd edərək Quran müsəlmanlığı iddiasında olanlar, Peyğəmbərə qarşı gəlsələr dini “əhya” edə bilməyəcəklərini anladıqlarına görə hədislərin səhih olmadığı və ya cəmi bir neçə yüz səhih hədis olduğu iddiasını ortaya atmışlar. Bu hərəkətləri ilə hədislərin geri qalanının uydurma olduğunu deyərək özlərinə görə hədisləri niyə qəbul etmədiklərinin cavabını verməyi qarşılarına “məqsəd” qoymuşlar.

Allah-Təala Qurani-Kərimi Peyğəmbərimizə onu izah etmək üçün nazil etmişdir. Bu da məsələnin hansı məcrada ələ alınması lazım olduğunu təyin edir. “Bəyan” vəzifəsinin Allah Rəsuluna ﷺ verilməsi, Qurani-Kərimin onun tərəfindən izaha ehtiyacı olduğunu diqqətə çatdırır.

Sünnə Quranı açıqlayıcı mahiyyətdədir. Hər ikisi ilahi inayət altındadır.[160]

Ayədə keçən "zikr" sözü ümumi mənada götürüldükdə Allahın qorunmasını vəd etdiyi risalət, ya da İslam şəriəti olaraq aydın olar. Necə ki, Allah-Təalanın kafirlərin xoşuna gəlməsə də, tamamlayacağını vəd etdiyi "nurullah" ifadəsi[161] "İslam şəriəti" mənasındadır. Bəzi təfsirçilər ayədə keçən "zikr" kəlməsinin Qurani-Kərim mənasında işlədildiyini desə də bu Allahın Sünnəni qorumayacağı mənasına gəlmir. Qurani-Kərimin Sünnəyə olan ehtiyacını müşahidə edən səhabələr Quranı anlamaq üçün Allah Rəsulunun ﷺ həyatını bütün detalları ilə nəql etmişlər. Necə ki, hədis kitabları səhabələrin Allah Rəsulundan ﷺ sadir olan hər şeyi rəvayət etdiyi hədislərlə doludur.[162] Quranın raviləri olan səhabələr eyni zamanda Sünnənin də ravisi olmaq vəzifəsini boyunlarına götürmüş, bir-birilərini də sorğuluyaraq səhabənin ədaləti ilə əlaqəli bütün şübhələri aradan qaldırmışlardır. Çünki başda Hz. Ömər (r.a) olmaqla səhabənin hədis sorğulaması həmişə bəraətlə nəticələnmiş, beləcə də sonrakı dövrlərdə atılacaq ittihamlar böhtan kimi qiymətləndirilmişdir. Allah Rəsulunun hədislərinə baxmadan Sünnəyə rəğmən hökm verənlər "Niyə belə edirsiniz?" sualına mütəvatir olan hədislərə uydurma deməklə kifayətlənirlər.

Bu vəziyyətdə ağıla belə bir sual gəlir: "Quran müsəlmanlar"ı "Niyə səhabənin rəvayət etdiyi Sünnəni inkar edir, lakin onların nəql etdiyi Quranı qəbul edirlər? Onlar Qurani-Kərimi rəvayət edərkən doğru, hədisləri nəql edərkən səhv yolda idilər? Onların hər biri nassi mühafizə xüsusunda eyni deyilmi? Quranı mühafizə edərkən müvəffəqiyyətli olanlar nə üçün onun mübəyyini olan və qorunması özünün mühafizəsinə bağlı olan Sünnəni hifz etmək nöqtəsində aciz qalsınlar?!

160. Hicr, 15/9.
161. Tövbə, 9/32.
162. İbn Saləh, *Ulumul-Hədis;* Təhqiq, Nurəddin İtr, 1981, s, 12.

Səhabənin Sünnə həssaslığı

Allah Rəsulunun ﷺ hədislərini himayə edə bilmək üçün ilk səfərləri səhabələr başlatmışdır. Cabir bin Abdullah bir hədisi öyrənmək üçün Mədinəyə bir aylıq məsafədə olan Şama Abdullah bin Üneysin yanına getmişdir. İbn Həcər səhabələrin hədis öyrənməyə olan rəğbətinə Cabirin bu səfərini qiymətləndirirərkən belə deyir: "Cabir b. Abdullahın Abdullah bin Üneysdən özünə rəvayət edilən hədislə kifayətlənməyib onu şəxsən Abdullah bin Üneysdən dinləmək üçün Şama getməsi, səhabələrin ali isnada verdiyi əhəmiyyəti göstərir. Bu nöqtədə Əbul-Aliyə də belə deyir: "Biz Allah Rəsulunun ﷺ səhabələrindən nəql edilən hədisləri dinləyər, buna razı olmayıb onların yanına gedər, şəxsən hədisi özlərindən öyrənərdik. Fərdi olaraq və ya camaat halında hədisləri müzakirə edər və bu şəkildə yadda saxlayardıq.[163] Əbu Hüreyrə də gecəni üç hissəyə ayırar, üçdə birində namaz qılar, üçdə birində yatar, üçdə birində də Allah Rəsulunun ﷺ hədislərini oxuyardı.[164] Səhabələr, tabeuna da hədisləri mühafizə etmək üçün öz aralarında "müzakirə" etməyi təklif etmişdir. Bu nöqtədə Ənəs b. Malik şagirdlərinə belə deyərdi: "Biz Allah Rəsulunun ﷺ yanında hədisi eşidər, oradan ayrılandan sonra əzbərləyənə qədər təkrar edərdik".

Necə ki, Ata b. Əbi Rəbah da İbn Abbasın mövzuyla əlaqəli belə dediyini rəvayət edir: "Məndən bir hədis eşitdikdə onu aranızda müzakirə edin.[165] Səhabələrin hədis müzakirəsi və bu xüsusdakı təlqinləri tabeun dövründə hədis halqalarının yayılmasına zəmin hazırlamışdır. Sonrakı dövrlərdə isə hədislərin səhihini zəifindən ayıran, sənəd-mətn təhlili edən mühəddislər gəldi. Allah-Təala bir sövqi-ilahi ilə Qurani-Kərim kimi Sünnəni də mühafizə edəcək bir nəslin yetişməsi üçün səbəblər xəlq etdi.

---

163. İbn Həcər, *Fəthul-Bəri,* Darus-Səlam, Riyad, 2000, I, s, 210.
164. Bağdadi, *əl-Camili-Əhləqir-Ravi və Ədəbis-Səmi,* Məktəbətul-Məarif, Riyad, 1989, II, s, 399.
165. Hakim, *Müstədrək,* İlim, H. No: 324.

Rəvayət sistemi

İnsan həyatının araşdırılmasının haram olmasına[166] baxmayaraq mühəddislər rəvayət sistemi içərisində iştirak edən hər bir ravinin həyatını ətraflı araşdırmış və bu məzmunda təxminən beş yüz min insan haqqında məlumat vermişlər. Bir halqada hədis rəvayət edilərkən bu sahəyə bələd olanlar rəvayət zəncirindəki raviləri tanıyar, dərhal hamısı haqqında hökm verə bilirdilər. Müctəhid imamların ictihad halqalarında da mühəddislər olurdu. Səhabələrin hədislər mövzusundakı həssaslığı, bir rəvayəti nəql edərkən "Kəənni ənzuru alə Rasulilləhi" (Sanki indi Allah Rəsuluna ﷺ baxıram) şəklindəki hadisəyə vaqif olduqlarını bildirən sözləri, bu sahədə böyük bir səfərbərlik olduğunu göstərir. Çünki Qurani-Kərim bir çox ayəsin də Allah Rəsuluna ﷺ tabe olmağı əmr etməkdədir. Allah-Təalanın qorunmayacaq bir Sünnəyə tabe olmağa çağırması, sonra da xurafatlarla əməl edənlərdən bunun hesabını soruşması ədaləti-ilahiyə sığmaz. Hansı müsəlman Allah-Təalaya belə bir şeyi isnad edə bilər? Bu vəziyyətdə Allah Rəsuluna ﷺ itaət etməyi əmr edən hər ayə Sünnənin qorunmuş olduğunu da elan edir. Qurani-Kərimdə ən çox vurğulanan təlimatlardan biri də Allah Rəsuluna ﷺ itaətdir. Bir çox surədə bu nüansı ehtiva edən ayələr vardır. Bir qrup insan, "Ey Muhamməd! Biz Rəbbimizi sevirik" dedikdə;[167] Allah-Təala "Peyğəmbərə itaət" olmayan mücərrəd bir sevginin etibarsız olduğunu bəyan edərək buyurmuşdur: **"(Ya Rəsulum) De ki: "Allahı sevirsinizsə, mənim ardımca gəlin ki, qarşılığında Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın".**[168] Allah Rəsuluna tabe olmaq və Onu sevmək İlahi sevgiyə, Ona qarşı gəlmək isə əzaba məzhər olmaqdır.

İnsanların ilahi mərhəmətə nail olmaları kimi, cənnətə girmələri də Allaha itaətlə yanaşı Allah Rəsuluna ﷺ itaətə

---

166. Hucurat, 49/1.
167. Əbdül-Mehdi Əbdül-Qadir, *əl-Mədhal ilas-Sünnə,* Darul İtisam, Qahirə, 1998, s, 79.
168. Ali-İmran, 3/31.

bağlanmışdır.[169] Allah Rəsuluna ﷺ itaəti əmr edən hər ayədən sonra bu həqiqəti təkrar etməliyik. Onlar Sünnənin Quran kimi qorunacağı vədinin olmadığını iddia edirlər. Əgər belədirsə, bu gün aramızda Sünnəsi yaşayan Peyğəmbərə necə itaət ediləcəyi haqqında fasid təvillərə müraciət etmədən cavab versinlər. Quranda eyni ayədə Allaha itaətdən sonra Rəsuluna itaət əmr olunur. Bu da o deməkdir ki, Peyğəmbərin təbliğ elədiyi Quran kimi, onun gətirdiyi Sünnə də əhəmiyyətlidir. Yəni Qurana tabe olunduğu kimi Sünnəyə də tabe olunmalıdır.

Madam ki, Allah Rəsulu ﷺ Rəbbindən aldıqlarını təbliğ etmişdir, o halda gətirdiyi də, bildirdiyi də Rəbbini razı edəcək həqiqətlər olmuşdur. Bu da Allah Rəsuluna ﷺ itaət etməyin Allaha itaət etmək səviyyəsində olduğunun sübutudur.

Çünki Quranda **“Kim Rəsula itaət etsə, şübhəsiz ki, Allaha itaət etmiş olur”**[170] buyurulur. Şəriət, Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsi ilə kamil olduğundan müsəlmanlar aralarında hökm etmək üçün Allaha və Rəsuluna çağırıldıqda "Eşitdik və itaət etdik" deyərlər.[171] Allah-Təala Sünnəyə tabe olmağın qaçınılmaz olduğunu müsəlmanlara öyrətmək üçün həqiqətdə hökm Ona aid olduğu halda ليحكمبينهم"[172] sözündəki əvəzliyi "təsniyə” yerinə “müfrəd” olaraq zikr edərək Allah Rəsulunun ﷺ yalnız başına hökm edəcəyinə işarə etmişdir. Necə ki, alimlər Sünnənin Quranın mücməlini açıqlayan, mütləqini təqyid edən, ümumiyyətlə, ifadə edən nizamını təsis edən istiqaməti yanında hökmü Qurani-Kərimdə bəyan edilməyən mövzularda müstəqil olaraq hökm qoyan bir qaynaq olduğunu ifadə etmişlər.

Namazların hansı vaxtlarda, neçə rükət və necə qılınacağı, hansı rükunlarda nələrin oxunacağı (rüku və səcdə xaric), orucun necə tutulacağı, zəkatın hansı mallardan və nə

169. Ali-İmran, 3/132; Nisa, 4/13.
170. Nisa, 4/80.
171. Nur, 24/51.
172. Nur , 24/51.

qədər veriləcəyi, həccin necə ediləcəyi kimi xüsuslar Quranda olmadığından Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsi ilə bəyan edilmişdir. Fiqh kitablarındakı müddəaların əksəriyyəti hədislərə əsaslanır. Sünnədə eyni zamanda Qurani-Kərimdə olmayan bir çox məsələnin hökmü bildirilmişdir. Qadınların adət hallarında ibadət etməli olduqlarını müdafiə edənlərin az qala hamısının "Quran müsəlmanı" olması əslində nə üçün Sünnəni inkar etdiklərinin də cavabıdır. Sünnəyə ﷺ baxmayaraq din adından hökm edənlərin, günahsız bir Peyğəmbərin Sünnəsininin əhəmiyyətli bir qismini Qurana zidd saymağı, özlərinə təqsirsizlik isnad etmələri mənasına gəlir. Günahkarların hökm qoyduğu bir zamanda günahsız bir Peyğəmbərin müstəqil olaraq hökm verməsindən nə üçün narahat olurlar? Allah Rəsuluna ﷺ müxalifət etməyi qadağan edən ayələr də Peyğəmbər olmadan İslamdan bəhs etməyin dünyada pozğunluğa, axirətdə isə cəhənnəmə girməyə səbəb olduğunu ifadə etməkdədir. "**Allah və Rəsulu bir məsələdə hökm verdiyində inanmış bir kişi və qadın üçün o məsələni öz istəklərinə görə seçmək haqqı yoxdur. Hər kim Allah və Rəsuluna qarşı gələrsə, açıq-aşkar bir azğınlığa düşmüşdür".**[173] Quranı insanın istəklərinə uyğun anlamaq üçün "Sünnəni kənara "atmaq" lazımdır" düşüncəsinə şərait yaratmamaq üçün Rəsulullaha üsyan sapıqlıq kimi qiymətləndirilmiş, ona üsyan da Allaha üsyan olaraq bildirilmişdir.

İxtilaf edilən bir mövzu barədə Allah Rəsulunu ﷺ rəhbər götürməyənlərin müsəlman olaraq qəbul edilə bilməyəcəyi bildirilir.[174] Allaha, Rəsuluna və müsəlman idarəçilərə itaət etməyi, mübahisəni isə mövzunu Allaha və Rəsuluna ərz edərək ilahi ya da nəbəvi göstərişlərə görə həll etməyi əmr edən ayədə[175] də keçən إلىالله -dan məqsəd Allahın Kitabı; والرسول -dan məqsəd isə Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsidir.[176] Bundan əlavə أَطِيعُواْاللّهَوَأَطِيعُواْالرَّسُولَوَأُوْلِيالأَمْرِمِنكُمْ, ayəsindəki أَطِيعُو felinin "Allah" və "Rəsul" kəlmələrindən əvvəl qeyd edilməsi, buna

173. Əhzab, 33/36.
174. Nisa, 4/65.
175. Nisa, 4/59.
176. İbn Əbdilbərr, *Camiu Bəyənil-İlm,* Dar İbnul Cövzi, 1994, I, s, 765.

müqabil “ulul-əmr”dən əvvəl gəlməməsi, Allah Rəsuluna Quranı təbliğ xaricindəki xüsuslarda itaət edilməli olduğuna işarədir.

Necə ki, "ulul-əmr" dən əvvəl أطيعوا hərəkətinin hazf edilməsi və "Rəsuli" sözü üzərinə ətf edilməsi, idarəçilərin müstəqil olaraq itaət edilən olmadıqlarını və buna görə də onlara itaətin ancaq Peyğəmbərə tabe olmaq şərti ilə doğru olacağını isbat edir.[177] Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsinin "vəhy"[178] olduğunu bəyan edən Qurani-Kərim ona itaətdən üz çevirməyi də küfr olaraq xarakterizə edir. Qurani-Kərim çox sayda ayədə Allah Rəsuluna ﷺ tabe olmağı əmr edir, ona müxalifəti "küfr" olaraq xarakterizə etməklə qulların ilahi məhəbbətə həmsöhbət ola bilmələrinin yolunun da Əfəndimizə tabe olmaq olduğunu bəyan edir. Bu gün Allah Rəsulu ﷺ aramızda yoxdur ancaq Quranın ayələri bütün zaman və məkanları əhatə edir. Buna görə insanlar Allah Rəsuluna ﷺ itaət əmrini, onun Sünnəsinə əməl edərək yerinə yetirməlidir. Qurani-Kərimin Sünnə işığında başa düşülməsini "uydurulan din" olaraq görən, Sünnənin Qurani-Kərim kimi qorunduğu həqiqətini rədd edənlər bu hallarıyla Allahın Rəsuluna itaəti əmr edən ayələrinin, müsəlmanları səhih mövzusunda ayrıla bilməyən "xurafatlar" məcmuəsi olan Sünnəyə tabe olmağı əmr etdiyini “müdafiə” etməkdədirlər. Quran tarixi olmadığına və hər bir ayə zaman və məkan üstü həqiqətləri ehtiva etdiyinə görə Allah Rəsulu ﷺ aramızda olmadığı halda bu qədər ayə ümməti Peyğəmbərə itaət etməyə çağırdığına əksinə bir halın "küfr" olduğu icma ilə bilindiyinə görə “Rəsulə itaət edin" şəklindəki ayənin izahı odur ki, o da Sünnənin tamamilə vəhy qəbul edilməsidir. Allah-Təala, Kitabının muradi-ilahi çərçivəsində başa düşülməsini təmin üçün onun açıqlayanı olan Rəsulunun Sünnəsini də mühafizə etmişdir. Əksi -əstağfirullah- uydurulmuş hədislərə tabe olmağı əmr etdiyini idida etmək olar ki, bu da söyləyən üçün fəlakətdir”.

177. İbn Qayyim əl-Cəvziyyə, *İlamul-Muvəkkin,* Darul Kutubil İlmiyyə, Bəyrut, 1996, I, s, 48.
178. Nəcm, 53/ 3-4.

6- SÜNNƏ DÜŞMANINDAN ƏN YENİ ŞƏRQŞÜNAS NAĞILLARI

İmam Buxarinin əvvəl Sünnəyi-Səniyyə ilə əlaqəli tərtib edilən kitabların tarixi Allah Rəsuluna ﷺ qədər gedib çıxır. Şəxsən Allah Rəsuluna ﷺ tələbəlik edən Abdullah b. Amrın "Səhifəsi", Zeyd b. Sabitin "Kitabul-Fəraizi" bunların ən əhəmiyyətlisidir. Bəzi səhabələr də şəxsən özləri üçün hədis məcmuələri təlif etmişlər. Tabeun alimləri də buan bənzər işlər görüb.

Fərziyyələrə davam etsək bunu söyləmək lazımdır: Buxari iddia edildiyi kimi ərəblər tərəfindən aradan qaldırılan İran dövlətinin intiqamını almaq və İslamın yayılmasına mane olmaq üçün hədis uydurmuş olsaydı, ərəblər yeni müsəlman olan farslar və türkləri xor sayan və ya tərifləyən hədislər uydurardı. Lakin Buxari bunun əksini etmişdir. Çünki Buxaridəki "Kitabul-Mənaqibin ikinci babı "Mənaqibu-Qureyş / Qureyşin Mənqibəsi" haqqındadır. Buxarinin bu babda rəvayət etdiyi ilk hədis isə belədir: "Bu əmr (xilafət) Qureyşdədir. Onlar dini iqamə etdiyi müddətcə kim onlara düşməncəsinə davransa Allah onu üzü üstə yerə vurar.[179] "Buxari, "əl-Camius-Səhihi"ndə Qureyşin mənqiblərinə müstəqil bir bab ayırmışdır.[180] Buxari, Qurani-Kərimin Qureyşin dili üzrə endiyini ifadə etdiyi Kitabul-Mənaqibin üçüncü babında isə bu rəvayəti nəql edir: Hz. Osman (r.a) Qurani-Kərimi çoxaldıb Mushafı böyük vilayətlərə göndərməyə qərar verincə, Hz. Hafzanın evindəki Qurani-Kərim səhifələrini istəyir. Ənsardan Zeyd b. Sabit, Qureyşdən isə Abdullah b. Zübeyr, Səid b. əl-As və Əbdürrəhman b. əl-Harisdən ibarət dörd nəfərlik heyətə Hz. Hafsanın Mushafanı əsas götürərək Qu-

179. Buxari, Mənəqib, 2.

180. Allah Rasulunun ﷺ Abdullah b. Rəvaha, Zeyd b. Harisə, Usamə b. Zeyd kimi Qureyşdən olmayan sahəbələri vali olaraq təyin etməsi göstərməktədir ki, Xəlifənin Qureyşdən olduğunu bildirən hədislər vaciblik yox, fəzilət bildirir.

rani-Kərimi çoxaltmağı əmr edir. Qureyşdən olan üç nəfərə də, Zeyd b. Sabitlə hər hansı bir hərfin yazılışı və ya bir sözün irabında (qramatik təhlil deməkdir) ixtilaf etdiklərində onu Qureyşin ləhcəsində yazaraq ixtilafı aradan qaldırmalarını deyir. Səbəb olaraq da, Qurani-Kərimin Qureyşin ləhcəsi üzrə endiyini bildirir. Onlar da buna riayət edir.[181] Buxari iddia edildiyi kimi İran imperiyası adından İslamdan intiqam alsaydı, rəvayət etdiyi hədislər, farsları tərifləyən, ərəbləri isə təhqir edən rəvayətlərdən meydana gələrdi.

Ümmət Buxariyə qədər Sünnədən xəbərsiz idi?

Sünnəyi-Səniyyə, Qurani-Kərimin vəhy edilməsi ilə başlayır. Allah Rəsulunun ﷺ Mədinədə on altı ay Məscidi-Əqsaya doğru namaz qılması, arzu etməyinə baxmayaraq üzünü Kəbəyə çevirməməsi[182] Beyti-Məqdisi öz arzusu ilə qiblə etmədiyini göstərir. Çünki əksi olsaydı, vəhy gözləməz, Kəbəyə dönərdi. Lakin dönmədi, gözlədi.

Qurani-Kərimdə Beyti-Məqdisə doğru namaz qılmağı əmr edən bir ayə olmadığına görə, müsəlmanlar Kəbəni istəmələrinə baxmayaraq Qüdsə doğru namaz qılmağa davam etmişlər. Buna görə də Allah Rəsuluna ﷺ gələn buyuruqlar "vəhyi-mətluv" adlanan Qurani-Kərim və "vəhyi-qeyri-mətluv" adlanan Sünnə olaraq iki cür başa düşülməlidir. Səhabələr Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə yaşayır, onun sözünə itaət edir, hərəkətlərini də nümunə götürürdülər. Sünnə sətirlərdən əvvəl yaddaşlarda mühafizə edildi. Sonra yazıya köçürüldü və səhabə də daxil olmaqla hər əsrdə bir çox müsəlman Allah Rəsulunun ﷺ hədislərini nəsildən nəslə ötürdü. Buxarinin dövründə və ondan əvvəl də hədis tərtib edərkən ortada Sünnəni-Səniyyə ilə əlaqəli çox sayda müstəqil hədis kitabı var idi. Bir qismi fiqh və təfsir kitablarında yazılmışdı. İmam Buxarinin və ondan əvvəl Sünnə ilə əlaqəli tərtib edilən bu kitabların tarixi Allah Rəsuluna ﷺ qədər uzanır. Şəxsən Allah Rəsuluna ﷺ tələbəlik edən Abdullah b. Amrın

181. Buxari, Mənəqib, 3; Ayni, *Umdətul-Qari,* XVI, 109.
182. Bəqərə, 2/144.

“Səhifəsi”, Zeyd b. Sabitin "Kitəbul-Fəraizi” bunların ən əhəmiyyətliləridir. Bəzi səhabələr də şəxsən özləri üçün hədis məcmuələri təlif etmişdilər. Tabeun da bu yolu davam etdirmişdir. Həmmam b. Münəbbih “əs-Səhifətus-Səhihəni” tərtib etmişdir. Həmmamın çap edilən məcmuəsinin əl yazması kitabxanalarda mövcuddur. İmam MuhamməDin bir hissəsini birbaşa Əbu Hənifə, bir qismini də Əbu Yusuf yolu ilə Əbu Hənifədən aldığı fiqhi məsələləri ehtiva edən "Zahirur-Rivayə" kitablarında da hədislər sənədləri ilə zikr edilməkdədir. Bu cəhətlə ilk dövr fiqh kitabları hədis elmi ilə zəngindir.

İmam Əbu Hənifə hicri 150-ci, Buxari isə 256-cı ildə vəfat etmişdir. Yəni Buxari, Əbu Hənifənin vəfatından 44 il (194) sonra dünyaya gəlmişdir. Bu tarixi həqiqətlərə baxmayaraq "Buxariyə qədər hədis yox idi" demək, günorta vaxtında günəşi inkar etmək ya da insanların gözlərilə şahidlik etdiyi bir məkanı yox saymaq kimidir.

Buxaridən əvvəl tədvin edilən əsərlər

İmam Malik Muvattasını Buxarinin doğumundan 54 il əvvəl hicri 140-cı ildə tərtib etmişdir. Əsərinin Allah Rəsulundan ﷺ rəvayət edilən hədisi-şəriflərin az bir qismini ehtiva etməsi və onun yayılması ilə ətraf bölgələrdəki mühəddislərin tərtib etdiyi hədis məcmuələrindəki rəvayətlərin rədd edilməsinə görə İmam Malik Muvattasının hər tərəfə göndərilib əsas kitab sayılmasına icazə verməmişdir. Bu vəziyyət də göstərir ki, İmam Buxari tələbəykən Muvattanı da, digər mühəddislərin əsərləri kimi oxumuşdur.

İmam Buxari 10 yaşında ikən vəfat edən İmam Şafei isə hədis elminə aid Müsnəd, fiqhdə əl-Umm, Usulu-fiqh və Mustaləhul-hədis sahəsində isə ər-Risalə adlı əsərə müəlliflik etmişdir.[183]

Hicri 241-ci ildə vəfat edən Əhməd bin Hənbəl, 30 min hədis ehtiva edən Müsnədini Buxarinin doğumundan on

183. Şafeinin "ər-Risaləsi" Sünnədən istifadə etməyi sistemləşdirdiyi üçün “Mustaləhul-Hədis” sahəsindəki ilk iş olaraq da qəbul edilə bilər.

dörd il əvvəl (180) yazmağa başlamışdır. Müsnədlə əlaqəli, "Bunu, insanlar Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsi haqqında ixtilaf etdikdə müraciət edəcəkləri əsas kitab olaraq tərtib etdim" demişdir. Əbu Hənifə, İmam Malik, Şafei və Əhməd b. Hənbəl, Buxaridən əvvəl yaşamışdır. Buna görə Buxari bunlar içərisində yalnız Əhməd b. Hənbəldən birbaşa, digərlərindən isə tələbələri vasitəsilə hədis rəvayət edə bilmişdir.

Buxaridən əvvəl yaşamış məşhur dörd imam xaricində bir çox alimin də hədis sahəsində əsərləri var. Buxari bunlardan Abdullah b. Mübarəkin (v. 181) Sünnə ilə əlaqəli əsərini daha kiçik yaşda əzbərləmişdir. Əbu Davud ət-Tayalisi (v. 204), Müsnədi yazdığında Buxari 14 yaşında idi. Hicri 211-ci ildə vəfat edən Əbdürrəzzaq əs-Sanəni də Musənnəfi təlif etmişdir.[184]

Yuxarıda bir qismini zikr etdiyimiz əsərlər də göstərir ki, Sünnə Buxaridən çox əvvəl yazılmağa başlamışdır; hədisləri yazmaq və tərtib etmək fəslindən onları təsnif etmə mərhələsinə keçilmişdir. Buna görə "Buxari, əl-Camius-Səhih adlı əsərini yazana qədər keçən iki əsrdə Sünnə yox idi, Buxari onu özündən uydurmuşdur" demək, əsassız bir iddiadan başqa bir şey deyil.

Hz. Əbu Bəkir hədisləri yandırıbmı?

Şərqşünaslar və müttəfiqlərinin müsəlmanların Allah Rəsulunun ﷺ hədislərinə olan etimadını azaltmaq üçün müraciət etdikləri yollardan biri də kitablardan uydurma rəvayətləri önə çıxarıb zehinləri qarışdırmaqdır. Hz. Əbu Bəkrin Allah Rəsulundan ﷺ rəvayət edilən hədisləri Hz. Aişəyə yandırtdığı iddiasıdır.[185] Hədis inkarçıları bu iddia ilə əslində bunu söyləməkdədirlər: "Quran bizə yetər. Hədislərsə şübhəli olduqlarından onlarla əməl edilməz. Allah Rəsulunun ﷺ ən yaxını olan Hz. Əbu Bəkir (r.a) hədislərdən bu dərəcə şübhə duyur və onları yandırırsa, Peyğəmbərdən əsrlər sonra gələn

184. Əbdül-Mehdi Abdul-Qadir, *Dəfuş-Şubuhat anis-Sünnətin-Nəbəviyyə,* 240-243.
185. (https://www.youtube.com/watch?v=gtxraQOIAYU) Dəq:02:00

müsəlmanlar o rəvayətlərə necə etimad edə bilər?! Sünnəni Hz. Əbu Bəkir (r.a), yoxsa ondan iki əsr sonra gələn Buxari daha yaxşı bilir? Hər gün Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə olan Əbu Bəkirə (r.a) uyub, hədisləri məhv etmək lazım deyilmi? "Ən son iştirak etdiyi bir televiziya proqramında din-dövlət əlaqəsi kontekstində sərf etdiyi sözlərə görə Kamalist iştirakçılar tərəfindən "Mustafa İslamoğlu bəyin dediklərinin altına imzamı atıram" kimi bir çox təriflər alan Sünnə düşməni olan şəxs, öz kanalındakı proqramın bir hissəsində bu şərqşünas iddianı nəql edir və bu sətirlərin sahibini təhqir edir.

Əlaqədar hissəsini dinlərkən ağlıma Bektaşiyə nə üçün namaz qılmadığı soruşulduqda "Ey iman edənlər namaza yaxınlaşmayın" tərcüməsindəki ayəni oxuyaraq cavab verməsi gəldi. Məlumdur ki, Bektaşiyə ayənin davamında "içkili olduğunuz halda namaza yaxınlaşmayın"[186] ifadəsi də var deyildikdə, Bektaşi, "Mən hafiz deyiləm" demişdir. Şərqşünas önə çıxardığı uydurma rəvayətlərlə Sünnəyə hücumu əxlaq halına gətirən bu şəxs də mövzuya dair ibarələri, siyaqı sibaqından ayırmadan, hədis imamlarının əlaqədar rəvayətlə əlaqəli dəyərləndirmələrini gözardı edərək və ya onları nəzərə almadan nəql edir. Necə ki, İmam Zəhəbi Hakimdən Hz. Əbu Bəkrin, Hz. Aişəyə 500 rəvayəti gətizdirib yandırdığı istiqamətindəki iddianı nəql edir, sonunda da, "Bu məlumat doğru deyil" yəni mövzudur (uydurmadır)[187] deyir.

İbn Kəsir də sözü gedən rəvayətin sənədində olan Əli bin Salehin məchul bir ravi olması səbəbi ilə bu rəvayətin mərdud (qəbul edilməyən hədis) olduğunu deyir.[188]

Zəhəbinin Hakimdən nəql etdiyi bu rəvayət doğru qəbul edilsə də, hədisləri yandırmaq hadisəsi hədis inkarçılarının iddialarını təsdiq etmir. Çünki rəvayətə görə Hz. Əbu Bəkir (r.a) hədisləri ravilərə güvənmədiyindən ötrü deyil, onları özünə rəvayət edən bir ravinin doğruluğundan şübhələndiyi üçün yandırmışdır. Hz. Əbu Bəkir (r.a) özünə bu hədisləri rə-

186. Nisa, 4/43.
187. Zəhəbi, *Təzkirətul-Huffaz,* I, 10-11.
188. Əli əl-Muttəqi, *Kənzul-Ummal,* H. No: 29446.

vayət edən adamı səhabə olmasından ötrü Allah Rəsuluna ﷺ biləərək yalan isnad etməklə də ittiham etmir. Adını vermədiyi ravidən aldığı hədisləri yandırmasının səbəbi isə unutqanlıq, anlama problemi, qəflət, yanılma kimi vəziyyətlər ola bilər. Burada üzərində düşünülməsi lazım olan mühüm məsələlərdən biri də budur ki, minlərlə səhabənin Allah Rəsulundan ﷺ hədis rəvayət etməsini, onun səhabəyə, "Əbu Şah üçün (xütbəni) yazın"[189] şəklində təlimat verməsini, Abdullah b. Amrın, "Mən Allah Rəsulundan ﷺ eşitdiyim hər şeyi yazırdım ki, Qureyş məni bundan daşınmağa çağırdı və dedi ki: “Allah Rəsulu ﷺ, qəzəb və razılıq halında danışan bir bəşər olduğu halda ondan duyduğun hər şeyi yazırsanmı?” Bunun üzərinə yazmaqdan imtina etdim. Daha sonra mövzunu Allah Rəsuluna ﷺ bildirdim. Barmağı ilə ağzını işarə etdi və belə buyurdu: “Yaz! Nəfsimi qüdrət əlində tutan Allaha and olsun ki, bu ağızdan haqdan başqa bir şey çıxmaz”.[190] Mədinə konstitusiyasını, Allah Rəsulunun ﷺ Hüdeybiyyə müqaviləsini yazdırmasını və səhabənin tərtib etdiyi hədis məcmulərini nəzərə almayan şəxslərin, Zəhəbinin mövzu olduğunu söylədiyi bir rəvayət üzərindən hədisləri inkara çalışması, bir yalanı əsas alaraq mütəvatir tarixi həqiqətləri inkar etmək kimidir. Öz televiziyasında "Mən Quran yetər deyirəm?! Bu məmləkətdə ən asan iş M. İslamoğluna böhtan atmaqdır” deyən bu şəxs ya millətin yaddaşı ilə lağ edir, ya da nə dediyini xatırlamayacaq qədər qocalıb. Diyanətin, Sünnə ilə əlaqəli xütbəsinə qarşı atdığı bu Tweetle, "Diyanətin bugünkü xütbəsini yazan şəxs, Tövhid dini İslamı, Allah ilə Peyğəmbərin ortaq olduğu şirkət kimi düşünür. Əsla! "deyərək onu qəbul edənləri xütbəyə etiraz adına Cümə gününə getməyəcək qədər təhrik edən, gələn reaksiyalara görə ictimai media hesablarını bir müddət donduran İslamoğlu," Mən Quran yetər deyirəm?!" deyərək özü ilə deyilsə kiminlə lağ edir?!

189. Buxari, İlim 39; Əbu Davud, H. No: 3646.
190. Buxari, Elm 39; Əbu Davud, H. No: 3646

Xülasə[191]

Bu gün Özbəkistan sərhədləri daxilində yer alan Buxarada dünyaya gələn İmam Buxarinin İranlı olduğu iddiası həm tarixi, həm də coğrafi gerçəklərə ziddir. Buxaralı bir mühəddisin çökən İran imperiyası üçün İslamdan intiqam almaq üçün hədis uydurduğu iddiaları tamamilə ziddiyyətlərlə doludur. Əgər Buxari Farslar adından İslamla savaşsaydı, Farsın etibarını yüksəldəcək hədislər uydurar və bunları yayardı. Lakin o "əl-Cəmius-Səhihində" Xilafətin Qureyşdə olmasının daha doğru olacağı anlamına gələn hədisləri rəvayət etdi. Buxari hədisləri həm öyrənmiş, həm də həyatına tətbiq etmişdir.

Cərh və tədil elmini ən yaxşı bilənlərdən idi. Bu, onu hədis uyduranların tələsinə düşməkdən mühafizə etdi.

Buna baxmayaraq Buxarinin söz və əməlinə əks olunan təqvası onu cərh və tədildə mötədil davranmaqda qabaqcıl etdi. Bəkr b. Münir Buxarinin belə dediyini bildirir: "heç kimin qeybətini etmədən Allahın hüzurunda hesab verəcəyimi ümid edirəm". Buxari Allah Rəsulunun Sünnəsi ilə birbaşa ona tabe olmaq üçün maraqlanmışdır.

Necə ki, atıcılıq alimlərin maraq dairəsinə girmədiyi halda Buxari Sünnə olması səbəbilə onunla da məşğul olmuşdur. Atıcılıqda məharəti o qədər gözəl idi ki, ötəri atdığı oxlar belə hədəfdən yayınmazdı.[192] İslam, İran, Xorasan və Mavəraunnəhr bölgələrinə hakim olduqda xalq öz ixtiyarları ilə İslamı seçmiş, İslam dövləti də kimsənin əlindən nə malını nə əmlakını almışdır. Buxarinin doğulduğu şəhəri sərhədləri içərisində saxlayan Mavəraunnəhr də öz iradəsi ilə müsəlman olduğundan xalqda kin və nifrəti doğuracaq heç bir səbəb olmamışdır. Günümüzə qədər yaşayan mühəddislər onun elmi dərinliyi, əmanəti, təyin edilən elmi meyarlara sədaqəti kimi yönlərini nəzərə alaraq Buxarini hədis elmində "Əmirul-mö-

191. Oryantalistlərin istifadə etdiyi yuxarıdakı üç iddiadan ikisi İslamoğlu tərəfindən dilə gətirilməkdədir.
192. Əhməd Fərid, *əl-İmamul-Buxari,* 38.

minin" olaraq qəbul etmişlər. Fəqehlər də hədislərinə maraq göstərmişlər. Səhih rəvayətləri ehtiva etdiyindən onun kitabı müctəhidlərin Qurandan sonra müraciət etdiyi kitab olmuşdur. Onun ortadan qalxması ilə ondakı rəvayətlərə əsaslanan ictihadların da xurafat olacağını bilən "şərqşünaslar" Qurani-Kərimdən sonra ən çox ona hücum etmişlər. O, hədis tərtibində ilk deyil. Ondan əvvəl Allah Rəsulunun ﷺ əsrindən başlayaraq hədisləri tərtib edən çox sayda əsər də yazılmışdır. Abdullah b. Amrın, əs-Sahifətus-Sadiqası, Zeyd b. Sabitin Kitabul-Fəraizi, Həmmam b. Münəbbihin Səhifəsi, İmam Malikin Muvattası, Şafeinin əsərləri, Əhməd b. Hənbəlin Müsnədi, Abdullah bin Mübarəkin əsərləri var idi. Belə olduğu halda kiminsə "Sünnə Buxaridən əvvəl yox idi. Buxari onu bilib görmədiyimiz qaynaqlardan təlif etdi" deməyi "yaz günü günorta vaxtı günəşin varlığını inkar etməkdən fərqsizdir".

7-KİLSƏNİN ƏN SON VƏ ƏN TƏHLÜKƏLİ OYUNU: SÜNNƏNİ RƏDD EDƏN "QURANİLƏR FİRQƏSİ"

Kilsə, tarix boyu Qurani-Kərimlə Allah Rəsuluna ﷺ iftira atmışdır. Onun şəxsinə dair yalanlar uydurmuş, sonra da o yalanları "həqiqət" niyyətinə əsrlərcə dərs kitablarında oxutmuşdur. Əfəndimizə "xəstə", "yalançı peyğəmbər", "dəccal" kimi atılan böhtanlar kilsələrdə təbliğ olunmuşdur. İslam, doğrularıyla məhkum; Qərb isə yalanlarıyla qəhrəman olmuşdur. "İstismarın kəşf qolu" olan Oryantalizm (Şərqşünaslıq) də eyni yalanlardan bəslənmişdir. Buna görə Montgomery Watt tarixi proses içərisində heç bir böyük şəxsiyyət Hz. Muhamməddin Qərbdə pisləndiyi qədər pislənməmişdir, - demişdir.[193] Kilsənin Allah Rəsuluna ﷺ dair uydurduğu yalanlarına aldanıb İslamla döyüşənlər fəthlərlə İslamın ədalətini görüncə həqiqətlə üzləşdi, müsəlman oldu. Dünya daxilində həyata keçirilən missionerlik işlərinə baxmayaraq, heç bir müsəlman İslamdan xristianlığa keçmədi. Lakin Misir, Suriya, Anadolu başda olmaqla bir çox bölgədə insanlar səhabələri görən kimi müsəlman olmuşlar. İslamın öz torpaqlarında yayılmağına mane ola bilməyən Kilsə qeyri-əxlaqi hücumlarını həyatın demək olar hər sahəsinə daşıdı; bu çərçivədə xüsusi yetişdirib Mədinəyə göndərdiyi adamları vasitəsi ilə Allah Rəsulunun ﷺ nəşini qaçırmaq üçün də cəhd etdi.

Qurtar məni Nurəddin!

Səlcuqlu Atabəyi Nurəddin Mahmud Zənginin qarşısında məğlubiyyətə uğrayan xaçlılar, müsəlmanları mənəvi olaraq zəiflədə bilmək üçün Allah Rəsulunun mübarək bədənini məzarından qaçırıb Avropaya aparmaq üçün iki adamı vəzifələndirdi.

193. Montogomery Wat, *Muhammad at Madina,* Oxford Unverisity Press Oxford, s, 324,1956.

Yaxşı ərəbcə bilən və Məğribli paltarıyla Mədinəyə gedən bu iki şəxs orada Rövzeyi-Mutəhhərənin qiblə tərəfinə yerləşdi; Əməllərinə çata bilmək üçün həftələrcə müsəlman kimi hərəkət etdilər. O qədər ki, Nurəddin Zəngi soruşduqda, Mədinəlilər onlar haqqında: "Bunlar davamlı oruc tutar, beş vaxt namazı Rövzədə qılar, Əfəndimizin qəbirini ziyarət edər, hər səhər, içində on min səhabə yatan Bəqi Qəbiristanına, hər şənbə də Quba Məscidinə gedər və əsla heç bir dilənçini geri çevirməzlər" dedilər.

Qıtlıq ilində etdikləri infaqlarla Mədinə əhlinin etibarını qazanan bu iki xristian, hər gecə evlərindən Allah Rəsulunun ﷺ qəbiri-şərifinə doğru tunel qazmaqda, çıxan torpağı da üzərlərindən heç çıxarmadıqları əbanın içində daşıyırdılar. Tunelin, Allah Rəsulunun qəbrinə yaxınlaşdığı günlərdə Nurəddin Zəngi təhəccüdü qılıb zikirləri etdikdən sonra istirahətə çəkilir. Yuxuya daldığı əsnada yuxusunda Allah Rəsulu ﷺ zühur edib bu iki qumral adamı göstərir və “Mənə kömək et, məni bu iki adamdan qurtar!”, - buyurur. Nurəddin Zəngi qorxuyla oyanır, dəstəmaz alır, namaz qılır, təkrar yatır və eyni yuxunu görür. Oyanır, namaz qılır, yatır və yuxunu üçüncü dəfə görüncə qalxır, “yuxum qaçdı” deyir. Gecə vəziri Cəmaləddin Məvsilini adam göndərib çağırtdırır, yuxusunu ona danışır və fikrini soruşur. Vəzir də “Niyə dayanırsınız ki? Mədinəi-Münəvvərəyə hərəkət edin, gördüklərinizi də kimsəyə danışmayın, Sultanım!” - deyir. Nurəddin Zəngi gecənin davamında yol hazırlığı edir, kimsəyə bildirmədən yanında vəziri Mədinə xalqına paylamaq üçün ərzaq və 20 süvariylə Şamdan Mədinəyə doğru yola çıxır. 16 günə Mədinəyə çatır. Şəhərin xaricində qüsl alır, sonra Ravzaya gedib namaz qılır, sonra da Allah Rəsulunun ﷺ qəbrini ziyarət edir. İnsanların məsciddə toplandığı, onun da nə edəcəyini bilməz bir halda oturduğu bir vaxtda vəzir Cəmaləddin belə deyərək xalqa səslənir: "Sultan Əfəndimizi ziyarətə gəldi. Əhli-Mədinəyə də sədəqə gətirdi. İndi bütün Mədinəlilərin adlarının yazılı olduğu bir siyahı hazırlayın!”. Səlahiyyətlilər xalqın hamısının olduğu bir siyahı hazırlayır. Sultan

da hədiyyələrini almaq üçün siyahıda adları olanları bir yerə toplayır. Siyahıda adı olanlar bir-bir Sultanın hüzuruna çıxır, hədiyyəsini alıb gedirdi. Bu vaxt Sultan hədiyyə almaq üçün gələnlərin üzünə diqqətlə baxır, Allah Rəsulunun ﷺ yuxuda özünə göstərdiyi o iki adamı axtarır, lakin tapa bilmirdi. Hədiyyə verdiklərini göndərir, digərlərinə diqqətlə baxır, lakin yenə də yuxudakı kimi bir adama gözləri ilişmirdi. Nəhayət, hər kəs hədiyyəsini aldı, siyahıda adı olanlardan kimsə qalmadı. Lakin hələ Sultan yuxusundakı iki adamı görə bilmədi. Bunun üzərinə ətrafda gözləyən Mədinəlilərdən "Sədəqə almayan kimsə qaldımı?" deyə soruşdu. Onlar da, "Xeyr" dedilər. Sultan: "Yaxşıca düşünün!" - dedi. Bunun üzərinə, "Heç kimə bir şey etməyən Məğribli iki adam var. Onlar da möhtaclara çox sədəqə verən saleh və zəngin insanlardır", - dedilər. Sultan bunu eşidincə rahatladı. “O iki adamı dərhal mənə gətirin” - deyə əmr etdi. Az sonra iki adam gətirildi. Məğriblilər Sultanın hüzuruna girəndə ortalığı dərin bir səssizlik bürüdü. Nurəddin Zənginin qarşısında Allah Rəsulunun ﷺ işarə buyurub “Məni bunlardan qurtar” - dediyi iki qumral adam dayanmışdı. Sultan bunu bir müddət sonra bildi. Onlara haralı olduqlarını soruşdu. Onlar da "Məğribdənik; Həcc üçün gəldik və bu ili də Allah Rəsulunun ﷺ yanında keçirmək istədik", - dedilər. Bunun üzərinə Sultan, "Mənə doğru söyləyin", - deyə onları xəbərdar etdi. Onlar isə israrla doğru söylədiklərini iddia etdilər. Sultan "Yaxşı eviniz haradadır?", - deyə soruşdu. Məscidin yaxınlığında bir ribatta qalırıq", - dedilər. Sultan onların evinə getdi. Evdə hər şey normal idi. Mədinəlilər də onların xeyir sahibi olduqlarına şəhadət edirdi. Nurəddin Zəngi "Sübhənallah! Yuxuda gördüklərimdən bir şey ortaya çıxmadı" - deyə zümzümə etdi. Evin içərisində gəzərkən yerdə bir həsir gördü, əyilib qaldırdı. Elə bu vaxt Allah Rəsulunun ﷺ qəbrinə doğru gedən bir tunel gördü.

Kilsənin bu iki vəzifəli şəxsi günahlarını etiraf edincə Nurəddin Zəngi onları edam etdirdi.[194] Qurani-Kərimlə Al-

194. Nurəddin bin Əli ibn Əhməd əs-Samhudi, *Vəfaul-Vəfa bi Əxbari Daril-Mustafa,* Darul-Kutubil-İlmiyyə, Beyrut, 2/648-652.

lah Rəsulundan ﷺ intiqam alan kilsə Peyğəmbər olmayan bir dinin dağılacağını düşündüyündən hər vəsilə ilə oxları Allah Rəsuluna ﷺ çevirirdi. Lakin "**Allah səni insanlardan qoruyacaq. Həqiqətən, Allah kafir camaatı düz yola yönəltməz!"**[195] ayəsi təcəlli etdi; Peyğəmbərini yaşayarkən qoruyan Allah vəfatından sonra da mühafizə etdi. Maddə planında hədəflərinə yaxınlaşdıqları anda Nurəddin Zənginin vəsiləsilə onlara ölümü daddırdı. Nurəddin Zəngi hadisənin bir daha təkrar olmaması üçün Allah Rəsulunun ﷺ qəbri ətrafına dərin bir xəndək qazdırdı. Sonra da bu xəndəyə əridilmiş qurğuşun tökdü; Kilsə işçilərinin açdığı tunel də bağlandı. Mədinədə müsəlmanlar rahatladı; Allah Rəsulu ﷺ ilə Qurani-Kərim üzərindən intiqam almaq istəyən kilsənin payına isə matəm düşdü.

Kilsənin baş aktyorları: Quranilər firqəsi

Hər fəaliyyətlərindən yalanları və tələləri əlində qalan kilsə yenə də Qurani-Kərimlə hesablaşmaqdan geri qalmadı. Tarixi proses içərisində mübarizə üsulu dəyişdi, lakin kin, nifrət və sui-qəsd həmişə eyni qaldı. Kilsədən mükafat alan Seyyid Əhməd xanın zamanında XIX əsrin sonlarında Hindistanda ortaya çıxan və Sünnəni həyatdan tamamilə silib yalnız Qurani-Kərimi əsas alan Quraniyyun hərəkatı Quranla Peyğəmbər üzərindən intiqam almağa cəhd edir. Hərəkatın onurğasını meydana gətirən, buna görə də qurucusu qəbul edilən Abdullah Çakraləvi Quranın başa düşülməsi və həyata tətbiq edilməsi nöqtəsində risalətin rolunu inkar etdi. Başlanğıcda Quranilərin iki lideri var idi. Bunlardan Mühibbul-Haqq Əzimabadi Hindistanın şərqində; Çakraləvi isə Lahorda düşüncəsini yaymaqdaydı. Əzimabadi zahirdə müsəlmanlara müxalifət etmir; lakin bütün hökmləri Qurani-Kərimdən çıxarırdı. Çakraləvi isə nə etmək istədiyini ilk illərdə izhar etdi. Adı "Əhluz-Zikri vəl-Quran" olan bir təriqət meydana gətirdi.

---

195. Maidə, 5/67.

Parçala hökmranlıq et

Hindistanda 1857-ci ildə başlayıb, 1858-ci ildə qarşısı alınan qiyam ilə İngilislər ciddi mənada sarsılmış və etibarlarını itirmişdi. Müsəlmanların birləşib tək bir bayraq altında təkrar hücuma keçmələrinin qarşısını almaq üçün Pakistan və Banqladeşi Hindistandan qoparmağın planını hazırlayan İngilislər, müsəlmanları bir-birindən qalın xəttlərlə ayıra bilmək üçün fərqli təriqətlərin meydana gəlməsinə nail oldular. Əhli-Sünnə qarşısında tarix olan məzhəblərə dair nə qədər xurafat varsa, hamısı arxivlərdən elm məclislərinə çıxarıldı. Alimlər daxili qarşıdurmanın içinə çəkilərək, yol göstərəcək mətnlər yazmaqdan məhrum edildi. “Bizə Quran yetər!” - deyən Quraniyyun hərəkatı müsəlmanlar içərisində bir bölünməyə səbəb olması cəhətilə ingilislərin "**Parçala hökmranlıq et**" anlayışına xidmət etdi.

Hindistanda daimi olaraq qalmağı hədəfləyən İngiltərə, Seyid Əhməd Xan kimi İngilislərin mənfəətləri üçün dini vasitə etməkdən çəkinməyən insanlar tapmaqda çətinlik çəkmədi. İngilislər, onlara işləyənlərə maddi mənada kömək olduğu kimi onların etibarını da yüksəltdi. Qulam Əhməd Qadiyani ya da Çakraləvi kimi adları da ya birbaşa, ya da bilvasitə olaraq məşhurlaşdırdı. Hansı ki bunların saylarının artması müsəlmanların bir-birlərilə olan ixtilaflarının daha da dərinləşməsinə səbəb oldu. Beləcə də elm tələbələri İngilis işğalıyla deyil, dinini təhrif edən adamlarla mübarizə etmək məcburiyyətində qaldı. Quraniyyun da digər bütün firqələr kimi ümmətin tək bayraq altında toplanması tələbilə meydana çıxdı. Tövhiddən bəhs etdi; lakin özləri kimi olmayanları şirkə düşməklə ittiham etdi.

Ziddiyyətlər topluluğu: Quran müsəlmanlığı

Əshabi-kiram İslami hökmləri Qurani-Kərimdən və Allah Rəsulunun ﷺ onu bəyan edən Sünnəsindən almışdır. İslam alimləri də, Sünnənin ikinci qaynaq olduğu mövzusunda icma etmişdir. Hansı namazın neçə rükət olduğu, zəkatın nə

qədər maldan, hansı nisbətdə veriləcəyi, həccin necə ediləcəyi kimi Qurani-Kərimin xüsusi olaraq buyurduğu xüsusları Sünnə təfsir etmişdir. Bu nöqtədə Sünnə, Qurani-Kərimi o dərəcə bəyan etmişdir ki, "Əgər Sünnə olmasaydı Quranın bir qismi də anlaşılmaz, namaz, zəkat, həcc daxil bir çox xüsuslar möminlərin nə olduğunu tam olaraq dərk edə bilməyəcəyi əmrlər olaraq qalar və ədaları qeyri-mümkün olardı". Bunun üçündür ki, Allah "**Biz onları (peyğəmbərliklərinin doğru olduğunu sübut edən) açıq-aşkar möcüzələr və kitablarla göndərdik. Sənə də Quranı nazil etdik ki, insanlara onlara göndəriləni (hökmləri, halal-haramı) izah edəsən və bəlkə, onlar da düşünüb dərk edələr!**"[196] buyurmaqdadır.

Nə var ki Sünnəni rədd edərək Qurani-Kərimi anlaşılmaz hala gətirmək, sonra da onu qlobal istismar sisteminin mənfəətlərini təhdid etməyəcək bir məzmunda həva qəliblərinə töküb formalaşdırmaq istəyən məalçılar Allah Kəlamının nə olduğunu alimlərin dərs halqalarında öyrənmədiklərindən onu idrak etməkdən də məhrum olmuşlar. Yaşanan bu məhrumiyyətin əsas səbəbi isə "Doğrunun nə olduğunu bilmədiklərindən Qurani-Kərimə dair ilk duyduqlarını "doğru" qəbul etmələridir. Buna görə aşağıda təhlil edəcəyimiz qorxulara "Məalçılığın onurğasını meydana gətirən dəlillər" olaraq sarılıb Sünnəyə rəqib oldular.

Quran müsəlmanlığının iddiaları və həqiqətlər

Birinci iddia: "Quran bizə yetər":

Quran müsəlmanlarına görə Qurani-Kərimdə hər şey vardır. Hər mövzuda o bizə yetər. Müsəlmanlar İslama görə bir həyat yaşamaq üçün Sünnəyə möhtac deyillər. Bu nöqtədə Çakraləvi bunları deməkdədir: "Qurani-Kərim dində özünə ehtiyac duyulan hər şeyi, hər cəhətdən ətraflı bir şəkildə bəyan etmişdir. O halda Sünnəyə nə ehtiyac olsun?"[197]

196. Nəhl, 16/44.
197. Çakraləvi, *Məcəllətu İşaatil-Quran,* sy 3, 1902, s, 49,

Başqa bir vəsiləylə isə belə deyir:" Allahın Kitabı kamil olmaqla birlikdə tam olaraq da açıqlanmışdır. Aydın olmaq üçün nə şərhə, nə Muhammədin onu təfsir etməyinə ehtiyac vardır".[198]

Cavab: Quran üsul, Sünnə isə əsasdır:

Qurani-Kərimdə İslamın təməl əsaslarını ehtiva edən bir çox ayənin olduğu bir həqiqətdir. Lakin onun kiçik, böyük hər şeyi əhatə etdiyini demək isə normal bir ağlın məhsulu ola bilməz. Çakraləvinin iddia etdiyi kimi Qurani-Kərim, Sünnəyə möhtac deyilsə, bu ümmət beş vaxt namazın nə olduğu və necə qılınacağı nöqtəsində hansı ayəyə müraciət etməlidir? Hər bir fərz namaz neçə rükət olmalıdır? Namaz qılan ayaqda, rükuda, səcdədə nə oxumalıdır? Qoyunun, inəyin, dəvənin zəkatı nə qədər olmalıdır? Bütün bunların cavabı Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsindədir. O da ümmətinə bu xüsusları bəyan etmişdir. Allah-Təala Qurani-Kərimdə daha çox ana əsaslardan və qaydalardan bəhs etmişdir. Arada cüzi məsələlərə girmişdir. "**Peyğəmbər sizə nə verirsə, onu götürün; nəyi qadağan edirsə, ondan əl çəkin**".[199] Quran daha çox üsul, Sünnə isə əsasdır.

İkinci İddia: "Sünnə vəhy" deyildir:

Quranilər, Sünnə həyatı tamamilə "vəhy" deyil, Allah Rəsuluna ﷺ yalan olaraq istinad edilən bir sıra sözlər olduğunu iddia etməkdədir. Bu nöqtədə Çakraləvi də, "Biz yalnız Allahın endirdiyi Qurana tabe olmaqla məsuluq. Bəzi hədislərin qatı bir şəkildə Peyğəmbərə çatdığı fərz edilsə də yenə məcburi olmazlar. Çünki heç biri Allahdan gələn vəhy deyildir"[200] - deyir.

198. Hədim Hüseyin, *İlahi Bahş, əl-Quraniyyun,* s.211.
199. Həşr, 59/7.
200. Əl-Mubəhasə, 81.

Cavab: Allah Rəsulu həva və həvəsinə görə danışmaz:

Quranı insanlara Allah Rəsulu ﷺ təbliğ etmiş və o açıqlamışdır. Allah-Təala nəyi, necə əmr etdisə o da, o şəkildə və o surətdə bəyan etmişdir. Əks halda olacaqları Quran belə bəyan edir: "**Əgər Peyğəmbər bizə istinadən bəzi sözlər uydurub olsaydı, əlbəttə Onu cəld tutardıq. Sonra da Onun can damarını qopardardıq. Heç biriniz buna mane ola bilməzdi**".[201]

Bu ayəni təbliğ edən peyğəmbərin halal və haramı[202] bildirmək səlahiyyəti olmasaydı bunu etdiyinə görə həyatda qala bilməzdi.

Lakin bu nöqtədə bir tələskənlik olmadığına görə Allah Rəsulunun ﷺ bütün əməllərini şəri ölçülər çərçivəsində etdiyi ortaya çıxır. Ayəyə görə Peyğəmbərin din adına danışdığı hər şey Allah-Təalanın muradına uyğun olmalıdır. Bu da ancaq Allahın Rəsuluna bildirməsi ilə mümkündür. Bu səbəbdən birbaşa dinə aid məsələlər haqqındakı Sünnə də vəhydir.

Çünki səhabələr və sonrakı nəsillər də Sünnəni vəhy qəbul etmişdir.

Əgər Sünnə vəhy olmasaydı - əstəğfirullah - Allaha baxmayaraq danışan bir Peyğəmbərə tabe olduqlarından ötrü səhabələr Allahın Kitabında təriflənməzdi.[202]

Səhabələr həm Quranı anlama, həm də başqa məsələlərdə Sünnənin Sahibinə tabe olduqlarına görə böyük məsafələr qət etmişlər. Dünya nizamını dəyişdirmiş, Haqqı hakim qılmışlar. Dövrün iki böyük imperiyasından birini ortadan qaldırmış, digərini kiçik bir sahədə yaşamağa məhkum etmişlər. Peyğəmbərin izində gedən səhabələrin həlak edilməməsi, bir müsibətin onları dağıtmaması, Peyğəmbərdən söz və hərəkət planında gələn rəvayətlərin vəhy olduğunun dəlilidir. Əks təqdirdə Allah-Təala, Sünnənin sahibi olan Əfəndimi-

201. Haqqə, 69/44-47.
202. Fəth, 48/10.

zi və Ona tabe olan səhabələri həlak edərdi. Qurani-Kərim miras kimi bir neçə xüsus istisna əhkamı ana xəttlərilə təyin etmişdir. Təfsilatı isə Quranı bəyan etmə vəzifəsi özünə verilən[203] Allah Rəsuluna ﷺ buraxmışdır. Möminlərə də, Ona itaət etməyi əmr etmişdir.

Üçüncü iddia: "Sünnəyə vəhy demək hədisləri Qurani-Kərim səviyyəsinə" çıxarar:

Quranilərə görə İslamı bəyan nöqtəsində Peyğəmbərdən nəql olunan Sünnəni "vəhy" qəbul etmək onu Qurani-Kərimin səviyyəsinə çıxaracağı kimi, Quranı da Sünnənin dərəcəsinə salır.

Cavab: Quran Sünnə, Sünnə də Quran deyil:

Allah Rəsulu ﷺ Quranla Sünnənin bir-birindən ayrılması nöqtəsində son dərəcə həssas davranmış, ayələri dəri parçaları üzərinə yazan səhabələr səhifələrin kənarına hədisləri də yazdıqda onlara bir Quran düşüncəsi oturuşana qədər yazmağı qadağan etmişdir.

Lakin daha sonra dövlət başçılarına göndərdiyi məktublar daxil olmaqla bir çox hədisi şəxsən yazdırmış; "Əbu Şah üçün yazın" buyurmuşdur. Alimlər də Quranla Sünnəni qəti xətlərlə bir-birindən ayırmışdır:[204]

1. Qurani-Kərim ləfzi nəzmi etibarilə möcüzədir. Lakin Sünnə belə deyil.

2. Quranın tilavətiylə ibadət olunur. Lakin Sünnənin belə bir xüsusiyyəti yoxdur.

3. Allah Qurani-Kərimi dəyişməkdən və təhrifdən qorumağı şəxsən üzərinə götürmüşdür. (Sünnənin Qurani-Kərimi bəyan etməsi cəhətilə hədisi-şəriflərin ümumi mənada qorunduğu bir həqiqətdir).

---

203. Nəhl, 16/44.
204. Buxari, Elm, 39; Əbu Davud H.No: 3646

4. Quranı Sünnədə olduğu kimi məna olaraq rəvayət etmək caiz deyil.

5. Dəstəmazsız Qurani-Kərimi tutmaq haramdır.

6. Qurani-Kərimin ləfzi kimi mənası da Allaha aiddir. Sünnə isə yalnız məna cəhətilə vəhydir.[205]

Bu və bənzəri fərqlərdən ötrüdür ki, fiqh üsulu, hökmlərin dəlillərində ilk olaraq Qurani-Kərimi, ikinci olaraq da Sünnəni əsas götürmüş və hər birini öz məzmununda qiymətləndirmişdir. İslam tarixində "Qurani-Kərim bərabərdir Sünnə" deyən heç bir alim yoxdur.

Dördüncü iddia: "Sünnə" ilə əməl etmək şirkdir:

Quranilər Sünnəni həyatı tamamilə hökm etməkdə təyin edici olduğunu qəbul etməyin, - "Hökm ancaq Allahındır"[206] tərcüməsindəki ayəyə zidd olduğunu və "şirk" məzmununda qiymətləndiriləcəyini iddia edirlər. Mövzu ilə əlaqədar Müəllim Əhməddin bunları söyləyir: "İnsanlar şirki canlandırmaq üçün çox fərqli yol bəyan etdilər. Əsl itaət ediləcək olanın Allah-Təala olduğuna inanırıq deyirlər; lakin itaət məqamı olan Allaha itaətə bağlı olaraq Rəsuluna da riayəti Allahın bizə əmr etdiyini söyləyirlər. Bu fasid dəlilə əsaslanaraq da hər növ şirki təshih edirlər.[207] Bütün Quranilərin eyni mərkəzdən idarə edildiyi, ya da bir-biriylə dərin bir həmrəylik içərisində olduğunu ifadə etmək üçün M. İslamoğlunun Diyanətə bir xütbəsindən sonra twitter hesabına yazdığı ibarə əhəmiyyətlidir: "Diyanətin bugünkü xütbəsini yazan şəxs Tövhid dini olan İslamı Allah ilə Peyğəmbərin ortaq olduğu şirkət zənn edir. Əsla!"[208]

---

205. Cəmaluddin əl-Qasimi, *Qavaidut-Təhdis,* s, 64.
206. Ənam, 6/57.
207. Əhmədüddin, *Təfsiru Bəyanin-Nəs,* II, 395-495.
208. Xalid İstanbullu, Kamalistləri Heyran Qoyan "Müsəccəl Sünnə Düşməni"ndən Ən Yeni Orientalizm Məsəlləri, Hökm, sy. 45, s, 32.

Cavab: Tövhid Binasına Asılan "Şirk" Tablosu

Şirki ortadan qaldırmağa məmur olan Məkkədə ilk olaraq "Lə iləhə illəllah" deyən bir Peyğəmbərə itaət etməyi Qurani-Kərim "tövhidin gərəyi" Quranilər isə "şirkin birbaşa özü" olaraq xarakterizə edirlər. Bu gün yer üzündə Allahdan başqa ilah olmadığını söyləyən, "Muhamməd Allahın Rəsuludur" deyən müsəlmanlardır. Onlar Allah Rəsuluna ﷺ itaət etməyi də Qurani-Kərimdən öyrəndilər. Quranilərin bu ifadələri tarixin ən böyük ziddiyyətlərindən biridir. Qurana görə əməl etdiklərini iddia edənlər Quranın təlimatı ilə Allah Rəsulunun ﷺ əmrlərinə itaət etməyə "şirk" deyirlər.

Bu həqiqət ən yüngül ifadə ilə birlikdə Onun Rəsuluna itaət etməyi əmr edən ayələri inkar etməkdir: "Bir mömin kişi və ya qadının Allah və Rəsulu hökm verdiyində artıq işlərində bundan başqasını seçmək haqları yoxdur. Allahın və Rəsulunun əmrinə üsyan edənlər doğru yoldan açıq-aşkar uzaqlaşmışlardır".[209] Ayədə "Allah və Rəsulu" ifadəsi keçmiş və "Rəsul" sözü "Allahın" ləfzinə "fərqlilik" ifadə edən "vav" hərfi ilə şamil edilmişdir. Buna görə Allah və Rəsulu iki ayrı mənbədir. İnsanlar hökmü birbaşa Allah-Təaladan ala bilmədiklərinə görə "Allah" ləfzindən Qurani-Kərim, Rəsul ləfzindən də "Sünnə" başa düşülür.

"Xeyr! Rəbbinə and olsun ki, onların arasında çıxan ixtilaf barəsində səni hakim edib sonra da verdiyin hökmlərə görə özlərində bir sıxıntı hiss etmədən onu qəbul etmədikcə və boyun əyib təslim olmadıqca iman gətirmiş olmazlar."[210]

Quran qadın-kişi hər mömini Peyğəmbərin hökmünə uymağa dəvət edir. Allah da zatına and içib, "Ey Peyğəmbər! Sənin verdiyin hökmə razı olmayan, qərarından ötrü narahatlıq duyan iman etmiş ola bilməz" - buyurur. Buna görə bir iddianın həllində Allah Rəsuluna ﷺ müraciət edib verdiyi hökmlə əməl etmək Quranilərin iddia etdiyi kimi şirkdir, yox-

209. Əhzab, 33/36.
210. Nisa, 4/ 65.

sa tövhiddir?! Hansı ki, yüz ildir edilən təxribatlar nəticəsində "İman və İslam Atlasına qəribləşdirilən millət, xaricilər kimi gəzir və "hidayət" deyə "dələlətə" çağırıldığını fərqinə vara bilmir. Nə Quranı, nə də Sünnəni tanıyır. Şirk tablosunun, tövhid binasına, tövhid tablosunun da şirk binasına asıldığını anlaya bilmir. Quranilərə görə şirk olan Allah Rəsuluna ﷺ itaət, Qurana görə isə şəxsən tövhiddir.

Qurani-Kərimin qiyamətə qədər etibarlı, ayələrin də bütün zamanlarda qarşılığı olduğuna görə, yaşayarkən Allah Rəsulunun ﷺ özünə, vəfatından sonra da səhih hədislərə müraciət etmək şəxsən Qurani-Kərimin əmridir. Səhih bir hədisin hökmünə razı olmaq şəxsən Allah Rəsulunun ﷺ risalətinə razı olmaqdır. Əgər Allah-Təala bütün zaman və məkanlarda Əfəndimizin hakimliyinə müraciət etməmiş olsaydı, ayədəki "yuhakkimukə (səni hakim edirlər)[211] felinə "Kəful-Xitabın" və "Qadaytə" (hökm verdin) hərəkətinə də "Təul-Xitabın" bitişməsi doğru olmaz, əksinə ayənin belə olması lazım idi. Hətta yuhakkimul Quran (Quranı hakim qoyana qədər) və mimma Qadə fihil-Quran (Quranın verdiyi hökmdən) şəklində olardı. Məsələ aydındır. Bütünlüklə bütün insanlığın qurtuluşu Allaha və Onun Peyğəmbərinə itaət,[212] iman və ya küfrləri də itaət edib etməmələrinə bağlıdır.[213]

Sünnənin aradan qaldırılması insanlığın hidayətinə qarşı təşkil edilən bir sui-qəsdir. Qurani-Kərim daha bir çox ayədə insanları Allah və Rəsulunun hökmünə itaət etməyə dəvət edir. Bu gün aramızda olmadığına görə Əfəndimizin hökmünə ancaq hədis məcmuələrinə müraciət edərək əməl edə bilərik. Əgər hədislərin səhih olanları mövzularından ayırd edilməyəcək olsa, Allah da onlara tabe olmaqla ümməti məsul tutsa və bundan ötrü də cəzalandırsaydı, şübhəsiz ki, bu, Onun ədalətinə uymazdı. O halda Allah Rəsuluna ﷺ itaəti əmr edən ayələr ümumi mənada Sünnənin də qorunacağı-

211. Nisa, 4/65.
212. Nur, 24/51.
213. Nur, 24/47.

nın təminatıdır. Quranilərin "Hökm ancaq Allahındır"[214] ayəsiylə istidlal etmələri də doğru deyil.

Çünki Allah Rəsulu ﷺ şəxsən Allah-Təala tərəfindən Qurani-Kərimi açıqlamaqla vəzifələndirilmiş,[215] bu məqamda söylədikləri də şəxsən Allah-Təala tərəfindən özünə vəhy edilmişdir.[216] Bu səbəbdən səhih hədislərin ehtiva etdiyi hökmlər Allah Rəsulu ﷺ vasitəsilə şəxsən Allah-Təaladan alınmışdır. Bu səbəbdəndir ki, Allaha və Rəsuluna itaəti[217] əmr edən Qurani-Kərim "Rəsula itaət edən Allaha itaət etmişdir"[218] buyurur. Buna görə Qurani-Kərim və Sünnənin bütövlüyünü şirk qəbul etmək şirkdir. Çünki Allah-Təala qullarını özündən aldıqlarını təbliğ edən Sünnənin sahibinə itaət etməyə çağırır.[219] Qurana və Sünnəyə itaətdən üz çevirənlərin isə kafir olduqlarını ifadə edir.[220] Sünnəyə əməl etməyə "şirk" demək Allaha baxmayaraq hökm qoymaqdır ki, bu da şirkin özüdür.

Beşinci iddia: Sünnə mənbə olmadığından hədislər yazılmadı:

Allah Rəsulunun ﷺ yalnız Qurani-Kərimi yazdırdığını iddia edən məalçılar "Əgər Sünnə höccət olsaydı, Allah Rəsulu ﷺ onu da yazdırardı. Yazdırmamış olması Sünnənin mənbə olmadığını göstərir" - deyir.

Cavab: Yalanlar üzərinə yazılmış nağıllar:

Qurani-Kərim "**Həqiqətən, Allahın Rəsulu Allaha, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər (Allahdan, qiyamət günündən qorxanlar) və Allahı çox zikr edənlər üçün**

214. Ənam, 6/57.
215. Nəhl, 16/44.
216. Qiyamə, 75/19.
217. Ali-İmran, 3/32.
218. Nisa, 4/80.
219. Nur, 24/56.
220. Ali-İmran, 3/32.

gözəl örnəkdir!"[221] buyurur. Allah-Təala Sünnəyə tabe olmağı Cənnətə nail olmaq və razılığına nail olmaq yolu olaraq göstərir. Allah Rəsulunun ﷺ da "*Mənim namaz qıldığımı gördüyünüz kimi siz də elə namaz qılın*"[222] buyurması səhabələrin şəxsən Sünnəyə əməl etdiyinin dəlillərinə iki misaldır.

Səhabələr Allah Rəsulunun ﷺ Sünnəsinə dərin bir bağlılıqla tabe olmuş, hədisləri mühafizə edə bilmək üçün də uzun və yorucu səyahətlər etmişdir. Quranilərin hədislərin yazılmadığı ilə əlaqəli cümlələri ideoloji bir oxumanın qurbanı olan ifadələrdir. Çünki Mədinənin ilk illərində hədislərin Qurani-Kərimlə qarışmasından narahat olan Allah Rəsulu ﷺ bu vəziyyət ortadan qalxınca yazılmalarına icazə vermişdir. Hökmdarlara yazılan məktublar, səhabələrin hədis səhifələri, Hudeybiyə müqaviləsinin mətni kimi xüsuslar hədislərin yazıldığı ilə əlaqəli misallardan yalnız bir neçəsidir.[223]

Altıncı iddia: Hədislərin yerli və tarixi olduğu:

Quranilər Allah Rəsulunun ﷺ Qurani-Kərimi müsəlmanları nəzərə alaraq təfsir etdiyini, bunun da din mərkəzli danışmalarının ölkəsinin hüdudlarının və tarixiliyinin dəlili olduğunu iddia edir. Bu nöqtədə belə deyirlər: "Allah Rəsuluna ﷺ itaət öz zamanı ilə məhduddur. Onun verdiyi hökmləri tətbiqin sərhədləri də öz həyatından kənara getməz.[224]

Səhih hədislərə etiraz edə bilməyən Quranilər açıqca bunu deyirlər: Allah Rəsulunun ﷺ hədisləri səhabələrinin yaşadığı şərtlərə uyğun idi. Əgər biz də o zamanlarda yaşasaydıq, Onun Sünnəsinə tabe olmaq bizə də vacib olardı".[225]

221. Əhzab, 33/21.
222. Buxari, Azan, 18.
223. Xalid İstanbullu, Kamalistləri Heyran Qoyan "Müsəccəl Sünnə Düşməni"ndən Ən Yeni Orientalizm Məsəlləri, Hökm, sy. 45, s, 32.
224. Məcəllətul-Bəyan, 1951, s, 32.
225. Xalid İstanbullu, Kamalistləri Heyran Qoyan "Müsəccəl Sünnə Düşməni"ndən Ən Yeni Orientalizm Məsəlləri, Hökm, sy. 45, s, 32.

Cavab: Quranilərin "Dini bizdən soruşun" çıxışı:

Quranilər və tarixçilər iddia edilər ki, hədislər Peyğəmbərin yaşadığı dövrdə lazım idi indi lazım deyil. Yerli xalq üçün idi. Bu iddianın bir nağıl olduğu göz önündədir. Çünki Quranın da, Sünnənin də qaynağı vəhydir. Əgər Sünnə tarixidirsə, Quran da tarixidir. Sünnə universaldırsa, Quran da universaldır. Quranı bəyan etmək səlahiyyəti Allah Rəsuluna ﷺ verildiyinə görə Quranın açıqlanmağa ehtiyacı vardır. Çünki Quran ancaq Allah Rəsulunun ﷺ bəyanı ilə açıq-aşkar olur və o zaman əməl edilir. Sünnənin tarixi olduğu iddiası qəbul edilsə, bu vəziyyətdə Quranın peyğəmbər tərəfindən izah edilən xüsuslarını kim təfsir edəcək?!

Bu nöqtədə ya məalçılardan biri çıxıb "Bundan sonra din məndən soruşular" deyib peyğəmbərlik iddia edəcək, ya da "Quran anlaşılmadığından ötrü bu əsrə deyəcək sözü qalmamışdır" - deyərək tarixiçilər kimi ədavətini açıqca izhar edəcək.

Quranilərin iddia etdiyi kimi Peyğəmbər yalnız öz zamanına danışdısa, bu vəziyyətdə "**De ki, Ey İnsanlar! Mən göylərin və yerin sahibi olan Allahın hamınıza göndərdiyi elçisiyəm"**[226] ayəsini necə başa düşmək lazımdır?! Söylədikləri tarixi və yerli olan bir peyğəmbər necə bütün insanlığın peyğəmbəri ola bilər?! Ayrıca Allah-Təalanın quluna məhəbbət etməsinə vəsilə olan peyğəmbərə tabe olmasının[227] bir qarşılığı olardımı?

İslama "uydurulan din", dini şəxsən təhrif etməyə isə "endirilən din" deyən Quranilər ilk planda Allahın bütün insanlığa müjdəçi və xəbərdaredici olaraq[228] göndərdiyi Peyğəmbəri yaşadığı dövrə həbs, Qurani-Kərimin də həbs edilməsinin yolunu açırlar. Bir fərqlə ki tarixçilər bunu açıq şəkildə, Quranilər isə "Quranı anlamaq" örtüyü altında edirlər.

---

226. Əraf, 7/158.
227. Ali-İmran, 3/31.
228. Səbə, 34/28.

Yeddinci iddia: İslamı müdafiə

Quranilərin Buxari və Müslim kimi səhih hədis kitablarındakı bir neçə hədisi ekranlarda öz düşüncə dünyalarına xidmət edəcək şəkildə şərh edib İslama qarşı edilən ən əhatəli və sarsıdıcı hücumların təməlində ağıla zidd olan bu hədislər vardır. "Ümmətin geri qalmasının əsas səbəblərindən biri də bu hədisləri səhih qəbul edib, onları qorumaq adına sorğulayıcı ağılı öldürməkdir" kimi iddiaları irəli sürərək Sünnəni rədd edirlər.

Cavab: Qurani-Kərimdən bəzi ayələri çıxarmağa aralanan qapı:

Səhabələr Allah Rəsulunun ﷺ həyatını bütün istiqamətləri ilə rəvayət etmişdir. İnsanlara məhrəm qalan ailə həyatı da yoldaşları vəsiləsilə izah edilmişdir. Əfsus ki, irəliləyən illərdə fərqli amillərlə müəyyən qruplar Peyğəmbərə baxmayaraq hədis uydurmağa başlamış, "həqiqətin içinə "xurafat" soxmağa çalışmışdır.

Əvvəl Hz. Müaviyənin tərəfdarları, daha sonra da Hz. Əlinin tərəfdarları bu iki səhabənin xəbəri olmadan hədis uydurmuşdur. Qədəriyyə, Murciə, Cəhmiyyə kimi təriqətlərin bir-birlərilə olan mübarizələrində də qarşılıqlı hədislər uydurulmuşdur. Bir tərəfdə xairicilər, mürtədlər var ikən, təəssübkeşlər də hədis olmayan şeylərə “hədis” dedilər.

Mühəddislər bu uydurma fəaliyyəti qarşısında reaksiyasız qalmamışlar. Səhih hədisi zəif, ya da mövzudan ayıracaq əsasları təsbit etmiş, bu mövzuda əsərlər qələmə almışlar. Bu əsaslar çərçivəsində bir hədis qəbul ya da rədd edilmişdir. İsnad sistemi bütün bu hücumların qarşısında möhtəşəm bir qala kimi dayanmış, həqiqəti, xurafatdan ayırmış, səhih hədisləri mühafizə etmişdir.[229]

Məalçıların hədis inkarına örtük tapa bilmək və özlərini də günahsız göstərə bilmək üçün "Biz Qurana zidd olduğundan və İslamı müdafiə edə bilmək üçün bu hədisləri inkar

229. Əkrəm Diya əl-Uməri, *Buhus fi Tarixis-Sünnətil-Müşərrəfə,* 20.

edirik" iddialarına misal olaraq zikr etdikləri bir hədisi təhlil edərək məsələni konkret hala gətirək: “Əgər Bəni-İsrail olmasaydı ət iylənməzdi” hədisini alimlərin fikirlərinə müraciət eləmədən anlamaq çətindir. Əfsuslar olsun ki, bu hədisi qərbli və yerli şərqşünaslar insanların zehnini bulandırmaq üçün istifadə etmişlər. Onlar bununla “Bu və bənzəri hədislər ağıla və Qurana ziddir” fikrini formalaşdırmağa, dinləyici və oxucu üzərində təsirli olmağa çalışmışdılar. Alimlərin fərqli şəkillərdə izah etdiyi adı çəkilən hədislə əlaqəli həqiqətə ən yaxın bəyan isə budur: "**Qurani-Kərimdə buyurulduğu kimi onlara qüdrət halvası və bildirçin göndərilən”**[230] yəhudilər bildirçini saxlamayıb yemək ya da sədəqə kimi istifadə etməli idilər. Onlara, şəriətləri bunu əmr etsə də, xəsislik etdilər əti yığdılar, bundan ötrü də ət iyləndi. O ana qədər insanlar heyvan kəsər, ov edər lakin əti saxlamaz dərhal istifadə edərdilər. İlk dəfə ət saxlama yəhudilər tərəfindən edildiyindən ötəri, əti yığmağa bağlı olaraq iylənmə hadisəsi də onlar vəsiləsilə oldu.

Quranilərin "hədislər" üzərindən İslama hücum etməsi, hədisləri inkar etmələri, ancaq onların Qurana nə qədər yad olduqlarına dəlil ola bilər. Münafiqlərin ən iffətli qadın Hz. Aişəyə iffətsiz iftirasını Qurani-Kərim bir mənada münafiqlərin vəzifəsi olaraq göstərməkdədir: "Möminlər arasında əxlaqsızlığın yayılmasını istəyənlərə dünyada və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir."[231] Dünən olduğu kimi, bu gün də kafirlərin çoxu, sanki Qurana düşmən olmaq üçün yaradıldıqlarını düşünərək, yalanlar üzərinə iftiralar inşa edirlər. Buna görə məalçılar, kafirlər hansı ayələri tənqid edirsə, onlara şirin görünmək üçün o ayələri də Qurandanmı çıxaracaqlar?

Səkkizinci iddia: Sünnə ümməti böldü:

Quranilər Qurani-Kərimin tək bir millət hörgüsündən bəhs etdiyini; hansı ki Sünnənin müsəlmanların firqələrə, qruplara bölünüb parçalanmasına səbəb olduğunu müdafiə edirlər. Bu nöqtədə Abdullah Çakraləvi belə deməkdədir:

230. Bəqərə, 2/57.
231. Nur, 24/19.

"Müsəlmanlar Amrın, Zeydin rəvayəti kimi isnad mədəniyyətinə bağlı qaldıqları müddətcə parçalanmaqdan xilas ola bilməz, tək bayraq altında toplana bilməz, bir fikir ocağı onları bir araya gətirə bilməz."[232] Quranilər açıqca bunu deyirlər: "Peyğəmbərə itaət çərçivəsində uydurulan hədisləri ehtiva edən kitabları tərk etmədikcə müsəlmanların iki yaxası bir araya gəlməz”.

Cavab: İnsanların istəkləri qədər din icad etmək layihəsi:

İslam Ümməti ən ağır zərbələri vəhdətdən bəhs edən qruplardan almışdır. Xomeyni müsəlmanların qarşısına “vəhdət” mesajı ilə çıxmış; “Nə şiəlik, nə sünnilik, yaşasın İslam birliyi!" demişdi.

Əgər iddia edildiyi kimi Sünnənin nəzərə alınmaması müsəlmanların səflərini birləşdirəcək olsaydı, Quranilər tək bədən olar, qısa zamanda bir çox təriqətə ayrılmaz, liderlərindən bir-birinə zidd fikirlər səslənməzdi. Sünnənin ümməti parçaladığını söyləyənlər bu gün bir elmihal kitabı yazmaqdan aciz olduqları kimi namazın neçə vaxt olduğu nöqtəsində belə ittifaq edə bilməmişlər. Bir qismi namazın beş, digəri dörd, üç, başqa bir qrup da iki vaxt olduğunu müdafiə edir. Təkbirlə başlayıb salamla bitən namazın istilahi məzmunu və lüğət mənasını nəql edərkən Nur Əhməd bunları deyir: "Namaz Allahdan olarsa rəhmət, məxluqatdan, mələklərdən, insanlardan və cinlərdən olsa qiyam, rüku, dua və təsbeh mənasındadır. Quranın ruhuna uyğun olan namazın mənası budur.[233] "Nur Əhmədin bu ifadəsi Sünnəni rədd edir, əsas məqsədlərini izhar edir. O məqsəd də namazın vaxtları kimi Ümmətin icma etdiyi bir barədə də dörd ayrı firqəyə bölünüb, "vəhdət" şüarıyla ümməti parçalamaq, insanların "istəkləri qədər din icad etməkdir. Qurani-Kərimi Sünnə ilə anlayan Hənəfi, Şafei, Maliki və Hənbəlilərdən ibarət Əhli-Sünnənin yekunu isə namaz vaxtlarında ixtilaf etmək bir tərəfə, nə

232. Məcəllətu-İşaətil-Quran, Şaban, 1321, s, 39.
233. Muhamməd Fadıl Siyalquti, *Burhənul-Furqan,* s, 45.

rükətlərində, nə də rükunun və səcdənin formasında ixtilaf etmişdir. Yalnız bu xüsus belə Sünnəni bölən deyil, birləşdirən olduğuna misal olmağa kafidir. Kilsə bunun üçün Qurani-Kərimlə Sünnə üzərindən mübarizə aparmışdır. Əgər Quranın “Namaz qılın!” buyruğunun necə başa düşülməsi lazım olduğunu Allah Rəsulu ﷺ ümmətinə göstərməsəydi, bu gün hər kəsin istəyinə görə bir "namaz" forması olacaqdı.

Kimi salatdan (namazdan) dua etməyi, kimi mücərrəd bir halda Allaha yönəlməyi anlayacaq, kimi namazı ayaqda, kimi oturaraq başlayacaq; kimi hər rükətdə bir səcdə, kimi üç səcdə edəcək, kimi fərzləri bir, kimi iki rükət qılacaqdı. Lakin Allah azzə və cəllə qullarına rəhmət etdi. Peyğəmbəri göndərdi, O da Sünnə ilə İslamı dərin ixtilaflara düşməkdən qorudu.

Xülasə:

Çakraləvi Quraniliyin əməntusunu, ingilislərdən həm təlimat, həm də nişan alan Seyyid Əhməd xandan aldı. Buna görə Quranilərin bir qismi birbaşa, bir qismi də bilavasitə Kilsəyə xidmət etməkdədir. Bizdəki Quranilərin hər nə iddiaları varsa, hamısı Hindistanda zühur edən Quraniyyun hərəkatına aiddir. Buna görə hadisəni muqəllidlər üzərindən deyil, ingilislərin AR-GEsində işləyən Çakraləvi kimi "ixtiraçılar" məzmununda təhlil etdim.

Quranilik Allah Rəsuluna ﷺ dəli deyən, insanları Ondan uzaqlaşdırmaq üçün Ona dair hər növ yalanı uydurmağı vəzifə qəbul edən, nəşini qəbrindən çıxarmaq üçün xüsusi adamlar göndərən, lakin hər dəfə istədiyinə nail ola bilməyən kilsənin aktyorlarından müsəlmanlar arasından seçdiyi ən son və ən təhlükəli oyundur.

Mündəricat